

MASTEROPPGAVE

Emnekode: SO330S

Jannicke Lagesen

Tilknytning og barnehage

-En kvalitativ studie av forskjeller mellom profesjoner med hensyn til oppfatninger om, og eventuelt hvordan, tilknytningsteorien bør influere på barnehagedrift.

Dato: 15.11.2018

Totalt antall sider: 99

Forord

Som godt voksen fikk jeg barn og startet etter hvert å jobbe i psykiatrien. Begge disse faktorene var utslagsgivende for min stadig voksende interesse for tilknytning og dens betydning for barns utvikling. Min erfaring har vist meg hvor avgjørende ett barns tilknytning til en eller flere voksenpersoner kan være.

Det er flere som fortjener en takk for å ha bidratt i dette prosjektet. Først av alt mine informanter, uten dere hadde ikke dette vært mulig.

Så til min veileder Terje Jostein Halvorsen; jeg har vokst og lært i dette prosjektet, det takker jeg deg for. Ved de tilfeller jeg har blitt poetisk, personlig, utålmodig, bastant eller presentert for flyktige ideer så har du trykket på bremseknappen. Jeg ser nå at det har vært helt nødvendig. Tusen takk, Terje.

Min kjære samboer Arvid, stødig og tilstede for meg og oss. Alltid. Tusen takk for at du gav meg tid og rom til å gjennomføre dette prosjektet.

Mamma, tusen takk for at du har vist engasjement og interesse for arbeidet mitt. Jeg setter pris på det.

Kjære Troy, du er grunnen til at jeg lot meg interessere, inspirere og engasjere i tilknytning og dens betydning for barns utvikling. Du åpnet døren til dette prosjektet.

Sammendrag

I dette mastergradsarbeidet har jeg undersøkt hvorvidt det er forskjeller profesjoner seg imellom med hensyn til oppfatninger om, og eventuelt hvordan tilknytningsteorien bør influere på barnehagedrift. Jeg har undersøkt hvilke oppfatninger som rår med tanke på tilknytningsteoriens betydning for de minste barna i det de tar steget fra hjemmet og foreldrene for så å ta del i en verden hvor tid, rutiner, planer, gjøremål, tilpasninger og samhandling er i sentrum.

Ved bruk av kvalitativ metode, herunder intervju, har jeg gjennomført en undersøkelse hvor 12 informanter har hjulpet meg besvare problemstillingen. Seks av informantene er barnehagelærere, seks er psykologer og psykiatere. Disse intervjuene gav meg grunnlag for å hevde at det i denne sammenheng er forskjeller mellom ulike profesjoner med hensyn til oppfatninger om hvordan tilknytningsteorien bør influere på barnehagedrift.

Mine data viser også til at to ulike syn på barn framkommer. Disse ulikhetene kan tilskrives de forskjellige profesjonene som var deltakende i undersøkelsen. Den empiriske analysen gav grunnlag for følgende teoriutvikling: Barnehagelærerne presenterer barnet som det robuste og lærende vesen. Barnet er i behov av sosialisering og utfordringer. Barnehagelærerne framholder at barnehageopphold er positivt, også for de yngste barna. De hevder barna nyttiggjør seg barnehageopphold med tanke på læring og sosialisering.

Psykologene og psykiaterne presenterer barnet som sårbart og skjørt, og framholder at barnet er i behov av tilrettelegging og tilpassing. Barnet skal ha rikelig med tid til foreldrene. Psykologene og psykiaterne kan tolkes dit hen at de ser på barnehage for de minste barna som et substitutt eller avlastende tiltak som er nødvendig med tanke på foreldrenes eget liv i form av jobb og gjøremål. Like fullt hevder sistnevnte yrkesgruppe at barnehage som sådan ikke nødvendigvis, -og sannsynligvis ikke fører med seg noen negative erfaringer for barnet dersom forholdene legges til rette.

Abstract

In this thesis I have investigated whether there are differences between professions with regard to perceptions about, and if so how, the attachment theory should influence on daycare operations. I have investigated what perceptions are in view of the attachment theory regarding the youngest children when they swop the safe and comfortable home for a new world where time, routines, plans, tasks, adjustments and interaction are the new center.

In this thesis I have used qualitative method, and interviews to answer my research questions. I conducted a survey with 12 informants. Six of my informants are currently working as daycare teachers. The other six informants are psychologists and psychiatrists. My research shows that in this context, there are differences between different professions regarding perceptions about how the attachment theory should influence daycare operations.

My data also shows that two different views on children arise. These differences can be attributed towards the two different professions who participated in the survey. The empirical analysis gave the basis for developing the following theory: The teachers in childcare present the child as a robust human who is constantly learning. The child is in need of socialization and challenges. Childcare teachers state that day care stays are positive, even for the youngest children. Childcare teachers claim that the children make use of childcare stays in terms of learning and socialization.

Psychologists and psychiatrists presents the child as sensitive and vulnerable. They emphasize that the children are in need of adaptation and customization. The child should have plenty of time with the parents. Psychologists and psychiatrists can be interpreted in a way that they view childcare for the youngest children as a substitute or prevention measure. This is only necessary for the parents in order to live their own life with regards to work and daily tasks. However, the last occupational group also claims that childcare operations as such does not necessarily bring any negative experiences for the child, if the conditions are facilitated.

Innholdsfortegnelse

FORORD	I
SAMMENDRAG	II
ABSTRACT	III
KAPITTEL 1. INNLEDNING	1
BAKGRUNNEN FOR VALG AV TEMA	3
PROBLEMSTILLING	3
AVGRENSNING - PRESISERING	3
RELEVANS FOR SOSIALT ARBEID	4
FORFORSTÅELSE	4
KAPITTEL 2. TILKNYTNINGSTEORIEN; FRA ET HISTORISK TIL ET DAGSAKTUELT PERSPEKTIV	6
TILKNYTNINGSTEORIEN	6
TILKNYTNING – I DARWINS ÅND	7
EN VIDEREUTVIKLING AV FREUDS TANKER	7
<i>Tilknytning som primært behov</i>	8
ANNA FREUD – HAMPSTEAD WAR NURSERIES	9
JAMES ROBERTSON- A-TWO-YEAR-OLD-GOES-TO-HOSPITAL	9
KONRAD LORENZ- DEN KRITISKE PERIODEN	10
<i>Tilknytning som evolusjonær tilpasning</i>	11
HARRY HARLOW -STUDIET AV APER	11
TILKNYTNING SOM STABIL TILHØRIGHET	12
TILKNYTNINGSSYSTEMET OG TILKNYTNINGSADFERD	13
SIGNALADFERD OG TILNÆRMINGSADFERD	13
<i>Indre arbeidsmodeller</i>	14
<i>Tilknytningens kvalitet</i>	15
<i>Båndet til mor</i>	15
<i>Protest > fortvilelse> frakopling</i>	16
<i>Sensitiv periode</i>	16
KRITIKK AV TILKNYTNINGSTEORIEN	17
<i>Kritikk fra feminister</i>	18
<i>Kritikk fra Jerome Kagan</i>	18
MARY AINSWORTH	18
<i>Baltimorestudien</i>	19
<i>Fremmedsituasjonen</i>	19
<i>Tilknytningskvalitet</i>	21
<i>Desorganisert tilknytning –en fjerde kategori</i>	22
<i>Sensitivitet hos tilknytningspersonen</i>	23
<i>Q-sort-metoden</i>	23
<i>Mentalisering</i>	24
KRITIKK AV FREMMEDSITUASJONEN	24
<i>Barnets temperament</i>	25
BRUDET MED MOR	25
<i>Separasjonsangst</i>	26
<i>Barnet skal få tid til å bli kjent med og knytte seg til barnehagepersonalet (nytt av 2017)</i>	27
INTERVJU SOM TEORETISK KLARGJØRING	28
<i>Barnets første bånd</i>	28
<i>Separasjonsangst og partnerskap</i>	29
<i>Tilknytningsperson – det aller viktigste</i>	29
FEMINISME ER IKKE ENSBETYDENDE MED LIKEBEHANDLING	33

KAPITTEL 3. METODE	36
KVALITATIV FORSKNING.....	36
FENOMENOLOGI.....	37
HERMENEUTIKK.....	37
GROUNDED THEORY	38
VALIDITET	38
RELIABILITET	39
REFLEKSIVITET.....	39
ETISKE BETRAKTNINGER	40
UTVALGET.....	40
<i>Sannsynlighetsutvalg eller ikke-sannsynlighetsutvalg</i>	40
TEORETISK GENERALISERING	41
INTERVJU	41
SEMISTRUKTURERTE INTERVJUER	42
<i>Informantenes kjønn, alder og ansiennitet</i>	43
<i>Hvor mange informanter trengte jeg?</i>	44
<i>Tid og sted –på informantenes premisser</i>	44
<i>Informasjon vedrørende informantens rett</i>	45
<i>Forsker –informant, et asymmetrisk forhold?</i>	46
INTERVJUGUIDE.....	46
<i>Spørsmålene</i>	47
TRANSKRIBERING	50
<i>Hvordan få system og hente ut relevant informasjon?</i>	51
<i>Etiske betraktninger rundt transkripsjonen</i>	52
HVA KUNNE JEG GJORT ANNERLEDES.....	53
KAPITTEL 4. RESULTATER OG DISKUSJON	55
KJENNSKAP TIL TILKNYTNINGSTEORIEN?.....	55
TILKNYTNINGSTEORIEN SOM EN RIKTIG ELLER FEILAKTIG BESKRIVELSE AV BARNES UTVIKLING?	56
<i>Diskusjon</i>	56
BARNEHAGESTART	57
<i>Diskusjon</i>	58
<i>Det viktigste er at barnet er trygt tilknyttet foreldrene</i>	59
<i>Selvstendige barn</i>	60
<i>"Barna er ikke lengre så opptatte av å være nær mor og far"</i>	60
SEPARASJONSANGST	61
<i>Diskusjon</i>	62
TID I BARNEHAGEN.....	63
<i>Diskusjon</i>	64
<i>Utfordrer barnehageopphold tilknytningen?</i>	65
PERSONALTETTHET OG SAMSPILLSKVALITET	66
<i>Diskusjon</i>	66
FLERE PERSONALE FOR DE MINSTE BARN?	67
<i>Diskusjon</i>	67
FORHOLDSTALL	68
<i>Diskusjon</i>	69
<i>Økonomiske faktorer</i>	70
TILVENNINGSPERIODEN.....	70
<i>Diskusjon</i>	71
<i>"Tre dager, altfor lite"</i>	72
<i>"Ofte går jo disse barna på en smell da"</i>	73
<i>Tilvenning "på ordentlig vis"</i>	73

<i>Barnehage, en fremmedsituasjon</i>	74
<i>Ambivalens i forhold til egen livssituasjon?</i>	74
TILFREDSSTILLES TILKNYTNINGSBEHOVET?.....	75
<i>Diskusjon</i>	76
<i>Tilknytning eller sosialisering?</i>	76
BARNEHAGEANSATTE SOM TILKNYTNINGSPERSONER?	78
<i>Diskusjon</i>	79
SVAR PÅ PROBLEMSTILLINGEN:	80
KONKLUSJON	82
<i>Mulige forklaringer</i>	82
<i>Hvordan forklarer en forskjellene mellom de ulike profesjonene?</i>	83
<i>Hva om informantene ikke hadde egne barn?</i>	83
<i>Tilknytningsteorien som utfordrer til den yrkesaktive kvinnen</i>	84
TEORIUTVIKLING - TINGEN FOR SEG OG TINGEN FOR MEG	84
KAPITTEL 5. EN LITEN ETTER ETTERUNDERSØKELSE	86
LITTERATURLISTE	87
VEDLEGG 1. FORESPØRSEL OM Å DELTA PÅ UNDERSØKELSE	90
VEDLEGG 2. INTERVJU/UNDERSØKELSE	91

Kapittel 1. Innledning

Våren 2017 gikk Torild Skard, forkjemper for kvinner og barns rettigheter ut i avisen Vårt land og advarte mot den pågående økningen av ettåringer i barnehage. Med seg har hun overlege Gro Nylander. Førstnevnte er psykolog og kan skilte med ulike verv og stillinger blant annet i FN som tidligere styreleder for UNICEF. Sistnevnte har forfattet bøker om fødsel og spedbarns omsorg, for å nevne noe. Felles for dem begge er at de er feminister, aktive feminister som begge gjorde seg bemerket på 70-tallet. Skard var på denne tiden med å starte det som i dag er Sosialistisk Venstreparti hvor hun kjempet for et likestilt arbeidsliv og flere barnehageplasser. Hvorfor er disse kvinnene interessante for meg og det arbeidet jeg nå skal presentere? De er interessante da de er feminister som har tatt til orde for at yrkesaktive kvinner for en begrenset periode bør flytte fokus fra egen karriere og over til barn og familie. Dette ga i hvert fall meg grunn til å stoppe opp, tenke, reflektere.

Skard og Nylander framholder i Vårt land at likestillingen har gått så langt at våre barns behov er kommet i siste rekke. For å sitere Skard: ”Jeg har alltid ment at kvinner kan kombinere barn og lønnet arbeid. Men nå har det blitt helt feil” (Wanounou 2017). Hva er det egentlig som har blitt feil og hva har endret seg fra tiden da disse kvinnene gikk i demonstrasjonstog for lovfestet barnehageplass? For å nevne noe; på 2000-tallet hadde 27 prosent av ettåringene i Norge barnehageplass, i 2016 var dette tallet steget til 72 prosent (Statistisk sentralbyrå 2017). Endringer har også funnet sted under Solbergregjeringen. Tidligere var det slik at barn født innen utgangen av august hadde rett til barnehageplass det påfølgende året. I 2016 ble dette endret til også å gjelde barn født i september og oktober. Det gikk ikke mange månedene før også barn født i november skulle ha rett til barnehageplass. NRK sendte da ut budskapet i form av en gladsak under overskriften; ”Nå lønner det seg å få barn i november” (Skjeggestad 2016). Jeg ønsker med denne avhandlingen å belyse temaet ettåringer i barnehage. Som teoretisk rammeverk vil jeg støtte meg til John Bowlby og tilknytningsteorien. Ifølge Bowlby er tilknytning primært. Det er helt grunnleggende for et barns utvikling at det knytter seg og danner bånd til sine nærmeste omsorgspersoner. Kan dette båndet påvirkes av at barn skilles fra -og tilbringer store deler av dagene i barnehage uten mor og far? Og i hvilken grad bør tilknytningsteorien influere på driften av barnehager? Hvilke hensyn skal tas idet barn begynner i barnehage hva angår tilvenning og foreldrenes tilstedeværelse? Dette er noen av de spørsmålene jeg søker svar på i dette prosjektet. De jeg ønsker skal besvare disse spørsmålene er psykologer, psykiatere og barnehagelærere.

Videre oppbygning

Første kapittel presenterer bakgrunnen for valg av tema og problemstilling. Avgrensning og presisering vil også bli gjort rede for. Deretter presenterer jeg min teoretiske tilnærming, før jeg beskriver oppgavens relevans for sosialt arbeid. Avslutningsvis i dette kapitlet gjør jeg noen betraktninger om hvor jeg selv står i dette prosjektet –med min forforståelse.

I kapittel 2, *Tilknytningsteorien; fra et historisk til dagsaktuelt perspektiv*, presenterer jeg det teoretiske grunnlaget før jeg diskuterer ettåringer i barnehage i dag. Dette følges så opp med en teoretisk klargjøring i intervjuform. Psykologiprofessor Lars Smith svarer her på spørsmål rundt tilknytningsteoriens betydning for barn under to år i barnehage. Kapitlet avsluttes ved at Torild Skard besvarer noen spørsmål om tilknytningsteoriens implikasjoner hva angår drift av barnehager, samt hvordan det er å være feminist og hevde at mor bør være lengre hjemme med barna.

Tredje kapittel, *Metode*, beskriver prosessforløpet i denne avhandlingen. Den anvendte metoden vil bli presentert og oppgavens gang fra rekruttering til transkribering vil bli beskrevet. Herunder redegjør jeg for valg av spørsmål, hva spurte jeg om og ved hvilken hensikt. Med et kritisk blikk har jeg etter beste evne gjort rede for svakheter i intervjuguiden. Jeg presenterer så hvilke variabler som er tatt med og hvilke som er utelatt, med en påfølgende forklaring på hvorfor det ble slik. Hermeneutikk, fenomenologi, grounded theory, validitet, refleksivitet, reliabilitet og ikke minst etikk vil også bli beskrevet i den konteksten det framstår i denne avhandlingen.

I fjerde kapittel presenterer jeg mine funn. Empirien blir presentert for så å bli diskutert og knyttet opp til teori fra kapittel 2. Deretter svarer jeg på problemstillingen. Jeg vil også presentere noen potensielle eller mulige forklaringer på hvorfor informantene har svart slik de gjorde. Deretter gjør jeg noen betraktninger rundt tilknytningsteorien som utfordrer til den yrkesaktive kvinnen. Kapitlet avsluttes med en teoriutvikling.

I det femte og siste kapitlet, presenteres noen avsluttende betraktninger rundt ettåringer i barnehage. Det er i den anledning gjort en miniundersøkelse i form av en telefonrunde til et utvalg barnehager. Dette for å undersøke om de eventuelt er åpne for fleksible løsninger med tanke på å gi reduserte dager i barnehagen. Undersøkelsen er gjort på bakgrunn av de politiske

endringene som har trådd i kraft denne høsten (2018). Disse endringene blir også presentert.

Bakgrunnen for valg av tema

Høsten 2005 ble det rødgrønt flertall ved stortingsvalget. Under de påfølgende regjeringsforhandlingene ble planer konkretisert og et mål om full barnehagedekning innen utgangen av 2007 ble satt. Dette er hva vi i dag kjenner som barnehageløftet. Løftet handlet om å bygge ut, skape plasser, øke kapasiteten og ekspandere. Alle barn skulle ved lov ha rett til å ta del i dette prosjektet. Men hva var det egentlig de skulle ta del i? Og er prosjektet kvalitetssikret? Er det uproblematisk at ni måneder gamle barn potensielt sett kan tilbringe 45 timer i uken på institusjon? Hva er kunnskapsstatus og hvordan forholder ulike profesjoner seg til dette? Min uvitenhet og nysgjerrighet rundt temaet var bakgrunnen for valg av tema og problemstilling. Med fascinasjon for den relasjon og det båndet som oppstår mellom foreldre og barn, ønsker jeg å se dette i sammenheng med ettåringer i barnehage.

Problemstilling

Ved bruk av kvalitativt intervju ønsker jeg å finne svar på ulike profesjoners oppfatninger av om og hvordan tilknytningsteorien bør influere ved drift av barnehager. Jeg har utviklet følgende problemstilling:

Er det forskjeller mellom profesjoner med hensyn til oppfatninger om, og eventuelt hvordan, tilknytningsteorien bør influere på barnehagedrift?

Avgrensning - presisering

For å finne svar på problemstillingen skal jeg intervju 12 informanter. Seks av disse er psykologer og psykiatere –som jeg har plassert under samme profesjon. De andre seks, er barnehagelærere. Hensikten er nettopp som problemstillingen viser til, å undersøke om det er forskjeller mellom psykologer, psykiatere og barnehagelærere med hensyn til oppfatninger om hvordan tilknytningsteorien bør influere på barnehagedrift.

Teoretisk tilnærming

Jeg har i dette arbeidet støttet meg til Bowlby. Med et historisk perspektiv vil Charles Darwin og Sigmund Freud bli viet en innføring i form av deres arv som bidrag til tilknytningsteorien.

James Robertson, Konrad Lorenz, Anna Freud, Harry Harlow, Jerome Kagan og Mary Ainsworth har alle spilt en rolle for Bowlby, enten som inspirasjon, bidragsytere, kritikere eller kollegaer. Større eller mindre deler av deres arbeid vil derfor bli omtalt i denne avhandlingen. Jeg har også benyttet meg av teori fra et utvalg norske psykologer, forfattere og samfunnsdebattanter. Av disse kan nevnes Lars Smith, May Britt Drugli, Karen Killèn og Lars Ulvund. Så langt det har latt seg gjøre har jeg benyttet meg av førstehåndsinformasjon i mine teoretiske framstillinger.

Relevans for sosialt arbeid

Hva er sosialt arbeid? Levin (2004) hevder dette spørsmålet vanskelig kan besvares, med mindre det får en annen vinkling, nemlig hva gjør man i sosialt arbeid. ”For sosialt arbeid framtrer og blir gjennom det en *gjør*, mer enn hva det *er*” (Levin, s. 2004). Så da blir spørsmålet hva er det man gjør i sosialt arbeid, som har relevans for mitt prosjekt? Levin (2004, s. 11) framholder at sosialt arbeid er en av få profesjoner hvor en skal utøve samfunnsmessig styring, en skal utøve kontroll, og dette samtidig som en skal utøve medmenneskelig solidaritet. Sosialt arbeids relevans i denne sammenhengen finner jeg der tilknytningsteorien er en helt sentral teori, både innen barnevern og psykiatri.

Tilknytningsteorien er helt relevant for et barns utvikling og sees derfor som en sentral teori av betydning i arbeidet med barn og unge. Dette for blant annet å forstå barns utvikling av tilknytting i den formen det framstår. Levin (2004, s. 47) framholder at selve forståelsesrammen i sosialt arbeid bygger på en tanke hvor mennesket er unikt, og hvor det formes gjennom relasjoner til sine nærmeste og til den konteksten det befinner seg i. Hva angår barnehager er sosialt arbeid relevant i den sammenheng at barnehager også brukes som hjelpetiltak og ved at barnehager kan ha positive eller negative virkninger på menneskers liv og utvikling.

Forforståelse

Jeg vil i metodekapittelet og i beskrivelsen av min hermeneutiske tilnærming vise til den tyske filosofen Hans-Georg Gadamer (1975) som hevder at vår forforståelse inngår i en virkningshistorisk prosess hvor vår forståelse fra tidligere tider, vil virke inn på oss i nåtiden. I dette prosjektet har jeg brakt med meg noen tanker og en forforståelse om ettåringer i barnehage og tilknytningsteoriens betydning i denne sammenhengen. Gjennom intervju og tilegnelse av andres kunnskap og meninger ble min forforståelse satt i en ny kontekst.

Gadamer (1960, s. 166) hevder at vi alle har en egen forståelseshorisont som er satt sammen av våre erfaringer og holdninger. Jeg opplever at min forståelseshorisont er i stadig endring som følge av de erfaringene jeg gjør meg. Poenget mitt er at selv om jeg går inn i dette prosjektet med en forforståelse og et standpunkt vil jeg like fullt åpne opp for den informasjonen, de holdningene og den erfaringen som kommer til meg. Gadamer (1960) hevder også at vi bare kan danne oss meninger med bakgrunn i *en* forforståelse. Vi må vite noe, mene noe, før vi tar inn over oss andres kunnskap og holdninger som kanskje gir oss en ny forståelse av fenomenet.

Kapittel 2. Tilknytningsteorien; fra et historisk til et dagsaktuelt perspektiv

I dette kapittelet gir jeg en innføring i Bowlbys tilknytningsteori og hans forståelse av båndet mellom foreldre og barn. Anna Freud og hennes arbeid ved Hampstead War Nurseries vil bli omtalt før jeg presenterer Konrad Lorenz –eller etologiens far som han også blir kalt og hans prosjekt med ender. James Robertsons filmatiserte studie ”a –two-year-old-goes-to hospital” vil bli viet en innføring før Harry Harlows studier av rhesusaper blir presentert. Siden vil jeg bevege meg over til Mary Ainsworth og hennes prosjekt; fremmedsituasjonen. Deretter presenterer jeg teori som belyser temaet yngre barn i barnehage. Kapittelet følges så opp ved et intervju av psykologiprofessor Lars Smith. Intervjuet har til hensikt å besvare noen av de spørsmålene som oppstod underveis i arbeidet, samt å se tilknytningsteorien i sammenheng med barn i barnehage. Denne delen avsluttes ved at Torild Skard besvarer noen spørsmål vedrørende tilknytningsteoriens implikasjon på barnehagedrift og hennes posisjon som feminist i denne debatten. Jeg vender, innimellom alle andre, stadig tilbake til Bowlby, og lar dermed tilknytningsteorien stå som et teoretisk rammeverk gjennom hele avhandlingen.

Tilknytningsteorien

Den britiske barnepsykiateren og psykoanalytikeren John Bowlby er grunnleggeren av tilknytningsteorien og ansees som en pionér i arbeidet med å beskrive tilknytningen og dens betydning for barns utvikling. Bowlby (1969) definerer tilknytningen i spedbarnsalderen som et emosjonelt bånd som knytter barnet til en eller få personer på tvers av tid og sted. Tilknytningsteorien er opptatt av hvordan tilknytningen eller de nære relasjonene et barn opplever de første leveårene vil påvirke dets kognitive og psykologiske utvikling.

Bowlby startet sitt arbeid med utvikling av tilknytningsteorien i kjølevannet av andre verdenskrig. Etterkrigstiden førte med seg en del barn som opplevde adskillelse fra foreldrene og gav derfor gode muligheter for å gjøre studier av barn på institusjon. Det er nærliggende å tro at enkelte av disse institusjonene ikke hadde mer å tilby enn hva en på den tiden så på som de grunnleggende behovene; mat og drikke. Følelser, nærhet og et barns behov for en primær tilknytningsperson ble kanskje ikke vektlagt i like stor grad ved alle disse institusjonene. Bowlby, på sin side, hevdet det var et emosjonelt bånd mellom mor og barn som var av større betydning enn hva den generelle oppfatningen på den tiden var (Smith 2002).

En allmenn oppfatning er at tilknytning handler om de relasjoner en danner med sine nærmeste. Bowlby (1969) beskriver tilknytning som et følelsesmessig bånd, hvor en føler

trygghet ved å være nær den personen en er tilknyttet. Dette følelsesmessige båndet vil normalt oppstå mellom foreldre og barn. Bowlby (1969) hevder det er fire faktorer som er av betydning for ethvert tilknytningsforhold; Det første er opprettholdelse av nærhet til den personen en er tilknyttet. Videre beskrives tilknytningspersonen som en person hvor man søker trygghet dersom farlige situasjoner skulle oppstå. Som et tredje element hevder Bowlby at tilknytningspersonen forstås som barnets trygge base som det utforsker verden utfra. Bowlby (1988) hevder videre at som et fjerde element i tilknytningen vil barnet kunne oppleve stress eller angst dersom tilknytningspersonen er fraværende.

Tilknytning – i Darwins ånd

Darwin (1890) hevder at når vi sammenligner individer tilhørende samme art eller underart er en av de tingene som slår oss at disse artene er mer forskjellig innbyrdes enn individer i en hvilken som helst art er i naturtilstanden. Bowlby sammenlignet i sine studier mennesket med andre arter. Smith (2002) viser til at Bowlby ofte benyttet studier av hvordan dyr reagerte på morens tilstedeværelse og fravær. Bowlby benyttet seg særlig av de studiene som omhandlet dyrs adferd i dannelsen av intime bånd, samt deres adferd i situasjoner hvor det oppsto konflikter. Smith (2002, s. 17) hevder at selv om Bowlby var klar over farene ved å generalisere fra dyr til menneske, hevdet han i Darwins ånd at mennesket deler både anatomiske og fysiologiske trekk med andre dyrearter. Bowlby (1969) hevder at ettersom mennesket evolusjonært sett har felles stamfedre med de øvrige primatartene kunne det være rimelig å anta at vi også skulle ha atferdsmessige likheter. Og for å forstå vår adferd og hvordan vi har utviklet oss er det nødvendig å se dette i sammenheng med hvor vi kommer ifra. ”Just as Darwin found it impossible to understand the structure of an orchid flower until he knew what insects flourished and visited it in its environment of adaptedness, so, is it held, it is impossible to understand man`s instinctive behavior until we know something of the environment in which it evolved” (Bowlby 1969, s. 61). Denne forståelsen av levende organismer vil ifølge Bowlby (1969) som refererer til Darwin, være lik for mennesker og andre levende organismer.

En videreutvikling av Freuds tanker

Tilknytningsteorien regnes i dag som en helt sentral utviklingspsykologisk teori som konsentrerer seg om de første relasjonene et barn danner til andre mennesker. Bowlby (1969) fikk i kjølevannet av andre verdenskrig spørsmål fra Verdens helseorganisasjon (WHO) om

han kunne utføre en studie av hjemløse barns psykiske helse. Dette prosjektet gav Bowlby kunnskap om de konsekvensene som oppsto dersom barnet ble separert fra mor. For det var nettopp det Bowlbys studier av tilknytning i utgangspunktet handlet om –relasjonen mellom mor og barn. Senere skulle det vise seg at han også inkluderte far som en tilknytningsperson av betydning. Bowlby som i 1936 var ferdigutdannet psykoanalytiker hadde gjennom sin utdanning kommet i kontakt med Sigmund Freuds ideer. I Freuds teori er seksualdrift, også kalt libido, helt sentralt. Freud (1929, s. 270) hevder at en forenklet framstilling kan si at libidofikseringen representerer den disponerende faktor, mens forsagelsen representerer den ytre aksidentelle (tilfeldige) faktor i nevrosens etologi. Den første fasen i Freuds psykoseksuelle utviklingsteori er den orale fasen som finner sted fram til barnet er 18 måneder. I denne fasen søker barnet til morens bryst hvor det opplever oral gratifikasjon, samt at det får tilfredsstilt sitt sultbehov. Freud med flere av de tradisjonelle psykoanalytikerne hevdet at barnet har et primært behov for oral gratifikasjon og at de derfor søker til mor, da hun tilfredsstiller dette behovet. "The newborn infant lives in a solipsistic world of "primary narcissism" and experiences a build-up of tension – the need to feed, to suck the breast as an expression of his infantile sexuality" (Holmes 2014, s 48). I motsetning til Bowlby hevdet altså Freud at behovet for nærhet og tilknytning er et avledet sekundært behov.

Tilknytning som primært behov

Bowlby avviste ikke Freuds ide om at behovet for oral gratifikasjon er primært. Derimot ønsket Bowlby å vise at også tilknytning er et primært –og ikke et sekundært avledet behov. Bowlby (1969) hevder at det er i et barns natur å søke tilknytning eller nærhet til mor. Selv om deres teorier og studier forløp seg ulikt, kan man likevel si at Bowlbys teori er grenet ut fra en psykoanalytisk tankegang hvor han viser til sitt arbeid som en videreføring av Freuds forståelse av forholdet mellom foreldre og barn (Bowlby 1969: IX). Freud benyttet mange innfallsvinkler i sine psykoanalytiske undersøkelser, herunder drømmer, studier av mennesker i primitive kulturer og symptomene til nevrotiske pasienter (Bowlby 1969, s. 3). Selv om Freud ofte viste til hendelser i barndommen når han søkte forklaringer på fenomener, foretok han få eller ingen direkte studier av barn (Smith 2002, s. 16). Freud benyttet seg altså av en retrospektiv metode. Bowlby derimot var av den oppfatningen at studier av små barn måtte kunne beskrive adferdsmønstre, for siden å undersøke hvordan adferden kan vise seg i personligheten når barnet blir eldre (Smith 2002, s. 16). Bowlby benyttet seg altså av en prospektiv studie hvor han i motsetning til Freud beskriver fasene i personlighetsutviklingen

for så å gjøre en kartlegging av hva som hemmer eller fremmer utviklingen (Smith 2002). Der psykoanalytisk teori tar utgangspunkt i et klinisk syndrom som eksempelvis antisosial adferd, kan man forstå det slik at Bowlby vender på det hele. Bowlby (1969, s. 5) beskriver at han tar utgangspunkt i et sett av hendelser som forstyrer forholdet mellom foreldre og barn, som eksempelvis at foreldrene er fysisk eller emosjonelt fraværende. Bowlby starter altså med opplevelsene som finner sted hos barn og undersøker hvilke psykologiske og psykopatologiske prosesser som oppstår i ettertid.

Anna Freud –Hampstead War Nurseries

I 1942 åpnet psykoanalytikeren Anna Freud sammen med Dorothy Burlingham et barnehjem hvor de tok seg av 10-12 barn som hadde blitt rammet av krigen. Samme året åpnet ytterligere tre hjem, to i London og ett i Essex. Disse hjemmene huset barn helt ned i spedbarnsalderen (Midgley 2013, s. 71). Freud merket at denne typen hjem for barn rammet av krigen gav gode muligheter for observasjon av barn. Hampstead War Nurseries gjorde det mulig for Freud å observere barn nesten fra fødselen av. Barn som var i kontakt med mødrene sine, eller barn som var borte fra mor. Barn som ble ammet, eller barn som fikk melk av flaske. Barn som ble separert eller gjenforenet med sine tapte omsorgspersoner (Midgley 2013, s. 71). Barnas ego og utvikling kunne også følges, og en kunne observere barna sammen med de kvinnene som gav barna omsorg og opptrede i mors fravær (Midgley 2013). Hva arbeidet til Freud ved Hampstead War Nurseries fikk henne til å innse var at dersom det var mulig, burde barna ikke skilles fra mor. Freud ansatte derfor flere mødre som tok del i arbeidet på klinikken (Midgley 2013). Midgley (2013) hevder at i de tilfeller der barn- mødrene samvær ikke var mulig, og barna ble separert fra mor over lengre perioder var dette belastende for barna. Bowlby refererte ofte til Hampstead War Nurseries og brukte observasjoner fra klinikken for å støtte sin idè om at barn reagerer ved en bestemt type av mønster ved adskillelse –nemlig protest – fortvilelse og midlertidig frakopling (Midgley 2013, s. 76). Bowlby hevdet at barna som ble forlatt av mor på morgenen hadde denne typen av reaksjonsmønster, noe vi siden kommer tilbake til.

James Robertson- A-two-year-old-goes-to-hospital

Bowlby (1969) hevder at han kunne vise til flere negative konsekvenser som oppsto dersom mor og barn ble adskilt. Derimot skulle det vise seg å være mer komplisert å finne forklaringen på disse negative konsekvensene. Med bakgrunn i dette begynte Bowlby å interessere seg for sin kollega James Robertson sine studier. I 1948 ble Robertson engasjert

for å bistå Bowlby i å observere barn på institusjon. Robertson hadde erfaring med slike studier fra tiden han hadde vært ansatt ved Freuds barnehjem Hampstead War Nurseries. Robertson hadde her systematisk studert hvordan små barn reagerte på kortvarige adskillelser fra mor. I to år jobbet Robertson for Bowlby med å studere barn på institusjon. Etter denne tiden ønsket han på egen hånd å gjøre noe for disse barna. Det resulterte i filmen "A-two-year-old-goes-to-hospital" (1952). Filmen følger en jente på to år og fem måneder som havner på sykehus og i den forbindelse blir adskilt fra sin mor i åtte dager. Robertson (1953) hevder at selv om han hadde forutinntatte antakelser om hva det rent følelsesmessig gjør med et barn å bli adskilt fra sin mor, hadde han ikke som mål om å lage en propagandafilm, men snarere en vitenskapelig dokumentasjon. Filmens formål var å samle inn data om barnets atferd under tiden det var separert fra mor. Robertson (1953) hevder at han rent objektivt ønsket å finne svar på hvor mye tap av mødre-omsorg et barn kan håndtere før det tar skade av det. Videre viser Robertson (1953) til at ettersom det er fastslått at separasjon fra mor sannsynligvis kan forårsake skade, er det viktig å oppdage i hvilken grad mindre deprivasjoner (eksempelvis sykehusopphold) truer barnets emosjonelle utvikling. Med lærdom og inspirasjon fra Robertson fortsatte Bowlby (1969: XII) systematiske undersøkelser av hele problemet med effektene på personlighetsutviklingen dersom barn opplevde adskillelse fra mor i tidlig barndom.

Konrad Lorenz- den kritiske perioden

Året var 1951, og i sin søken etter kunnskap ble Bowlby anbefalt å lese den østeriske etologen Konrad Lorenz' tekster om andungers angivelige medfødte disposisjon til å følge etter det første de ser som beveger seg. Lorenz hevder at andungen knytter seg til den eller det første de ser som beveger seg innenfor en tidsramme på 48 timer, og at en kan prege andungene til å følge etter hva det skulle være som beveget seg, forutsatt at de har blitt ruget i en kasse (Tetzchner 2012). Lorenz (1973) beskriver at han innenfor denne kritiske perioden på 48 timer fikk andungene til å følge etter både seg selv og en ball som rullet. Lorenz viser til at idet tilknytningsadferden blir aktivert vil andungene følge etter den eller det de er preget til – altså pregingsobjektet (Tetzchner 2012). Bowlby (1980, s. 652) hevder at Lorenz her viser at disse andungene raskt knyttet et bånd til en morsfigur under en sensitiv periode. Båndet ble knyttet til den eller det første andungene fikk øye på etter fødselen. I denne kritiske fasen eller sensitive perioden gav pregningen en type stimuli som henter opp en medfødt disposisjon. Disse disposisjonene kan bare realiseres i den sensitive perioden. PREGNINGEN realiserer altså en medfødt disposisjon.

Tilknytning som evolusjonær tilpasning

Bowlby kunne ved hjelp av Lorenz forklare hvilken funksjon et tilknytningsforhold presenterer. Smith (2002, s. 19) refererer til Bowlby som hevder at når barnet føler seg truet aktiveres behovet for nærhet til tilknytningspersonen. Dette kan forstås slik at tilknytningsadferden er blitt selektert på en måte at barn med tilbøyeligheter til å aktivere tilknytningssystemet, kunne sikre seg selv ved å unngå predatorer. Med bakgrunn i denne antakelsen utviklet Bowlby en syntese hvor han antok at tilknytning til omsorgspersonen er utviklet som en evolusjonær tilpasning (Smith 2002, s. 19). Der Sigmund Freud årsaksforklarte menneskelig adferd, kunne Bowlby gjennom Lorenz øke innsikt i funksjonsforklaringer og dermed se på hvorfor fenomener vedvarer. Det å hevde at tilknytningsadferden er evolusjonært betinget, kan man forklare ved at de ungene som aktiverte tilknytningssystemet og søkte til mor overlevde. De som ikke gjorde det, endte opp som byttedyr.

Harry Harlow -studiet av aper

I siste del av 1950-tallet hadde Bowlby -blant annet gjennom innsikt i Robertsons studier av barn på sykehus, empirisk grunnlag for å hevde at fravær av omsorg fra primæromsorgsgiver ofte har negative innvirkninger på barn. Hva Bowlby på denne tiden manglet, var empiri som kunne vise til at det er *selve* tilknytningen mellom mor og barn som er primær. Tetzchner (2001) framholder at Harry Harlows studier av aper bekrefter Bowlbys ide om at behovet for nærhet er et primært behov og ikke noe som er avledet av behovet for oral gratifikasjon og mat. Halvorsen (2018) viser til at Harlow i utgangspunktet forsket på læring, intelligens og hvor i hjernen de ulike kapasiteter er lokalisert og at han benyttet seg av rhesusaper for å utføre disse studiene. Harlow gjorde undersøkelser på rhesusaper hvor han tok bort vev fra deler av hjernen for så å undersøke om enkelte kapasiteter uteble (Halvorsen 2018). Videre hevder Halvorsen (2018) at det det ble kostbart for Harlow å opprettholde driften av apekolonien. Dessuten fulgte det med disse apene en viss fare for smitte. Harlow begynte derfor å avle aper som han raskt etter fødselen skilte fra moren og plasserte i egne bur (Halvorsen 2018). I burene hvor apebabyene tilbragte mye av dagen var det plassert et teppe som apene kunne ligge på. Apene klamret seg til dette teppet. Av hygienemessige årsaker ble teppet innimellom tatt ut av buret for å bli erstattet med et rent. Harlow og Zimmermann (1959) viser til at idet de tok vekk dette teppet ble det utløst en voldsom og emosjonell oppførsel hos apebabyene. Denne responsen som apebabyene hadde, varte over dager, og det

ble dokumentert at apebabyene ikke kunne samarbeide eller at det kunne utføres videre tester på disse under tiden de var opprørte (Harlow og Zimmermann 1959). Disse observasjonene endret Harlows interessefelt og han skulle siden gjøre studier som motbeviste den rådende tankegangen om barns tilknytningsadferd.

Harlow (1959) hever at et barns første kjærlighetsforhold er til sin mor. Dette forholdet beskriver han som en mystisk kraft som vanskelig lar seg analysere. Harlow (1959) ønsket med bakgrunn i hva han allerede hadde observert hos apebabyer å vise at det å søke nærhet til mor også er primært. Dette gjorde Harlow ved å plassere to substitutt mødre i et bur. Den ene av mødrene ble konstruert av ståltråd, den andre var tildekket av tøy og hadde en varm lampe bak seg. Moren som var laget av ståltråd hadde melk, den myke hadde det ikke. Harlow registrerte hvor lang tid apebabyene brukte ved hver av mødrene. Det ble registrert at apebabyene løp til moren av ståltråd for å få melk, for siden å bevege seg til tøy moren for å tilbringe tid med den. Tetzchner (2012) viser til at apebabyene ble utsatt for en skremmende motorisert edderkoppliknende gjenstand med blinkende lys. Dette for å provosere fram en stressende situasjon. Idet det ble utløst en frykt hos apebabyene trakk alle seg til den substitutt moren som var tildekt av tøy for å søke trøst eller nærhet. Dette til tross at moren laget av ståltråd fungerte som matmor (Tetzchner 2012). Studiene som i dag kan sees på som kontroversielle og antakelig noe uetiske, viste langt på vei at apebabyene hadde et behov for nærhet og omsorg. ”Eksperimentet til Harlow demonstrerer at valg av tilknytningsobjekt ikke er knyttet til diing og dekning av primærbehov, og tilbakeviser dermed synspunktene til adferdsanalytiske og tradisjonelle psykoanalytiske teorier” (Tetzchner 2012, s. 553). Harlow viser altså at behovet for varme og nærhet ikke er et avledet sekundært behov, men et primært behov.

Tilknytning som stabil tilhørighet

Hva som skilte Bowlby fra den psykoanalytiske tanken forøvrig, var at han framholdt at tilknytningsadferden ikke hører hjemme under samme adferdssystem som seksuell atferd. ”Attachment behavior is regarded as a class of social behavior of an importance equivalent to that of mating behaviour and parental behaviour” (Bowlby 1969, s. 179). Videre hevdet Bowlby (1988) at selve tilknytningen er en stabil tilbøyelighet, i motsetning til tilknytningsadferden som kan endre seg og aktiveres eller deaktiveres alt etter barnets opplevelse av den aktuelle situasjonen. Bowlby (1969) hevder at fram til barnet er om lag ni måneder er deres tilnærmingsadferd instinktiv, men at barnet etter ni måneders alderen vil ha

en mer målorientert atferd, som det i større grad regulerer selv. Ifølge Bowlby (1988) er systemet vårt for hvordan vi knytter oss til våre forfedre evolusjonært betinget. Bowlby (1969, s. 124) hevder at instinktiv adferd er organisert for å oppnå et forutsigbart utfall. Vårt effektive adferdssystem aktiveres i vår søken etter ernæring, trygghet og reproduksjon (Bowlby 1969, s. 124). Her kan man anta at utfallet på en eller annen måte er en umiddelbar årsak til den fysiologiske reaksjonen eller adferden som fører til det ønskede resultatet. Killén (2017, s. 35) hevder tilknytningsadferden viser de ulike formene for adferd som barnet bruker for å oppnå eller vedlikeholde kontakt med tilknytningspersonen i situasjoner hvor det føler seg truet.

Tilknytningssystemet og tilknytningsadferd

Bowlby (1969) hevder at tilknytningssystemet blir aktivert fra barnet er om lag seks måneder. Selv om barnet før denne tid kan gråte eksempelvis dersom mor forlater det, vil barnets evne til å vise samspill eller utøve en adferd som søker nærhet ikke være integrert i systemet før det passerer sitt første levehalvår (Smith 2002). Etter det første levehalvåret er tilknytningsadferden lettest å observere dersom barnet er syk, trøtt eller redd. Barnet kan da vise en adferd som avtar når tilknytningspersonen gir en form for hjelp eller trøst (Smith 2002). I psykologisk forstand hevder Smith (2002) at bare et barns viten om at tilknytningspersonen er tilgjengelig og responsiv kan bidra til en følelse av trygghet. For best å se om et barn er knyttet til en bestemt person kan en se hva som skjer dersom en skiller barnet fra denne personen. Schaffer (2003) viser til at dersom et barn blir adskilt fra moren før det fyller et halvt år, er det lite tegn på at dette stresser barnet i særlig grad. Fra barnet er syv måneder og fram til det er tolv måneder kan man derimot observere en uro hos barnet. Denne uroen kan blant annet vise seg i forstyrrelse av søvn- og spisemønstret. Uroen tiltrer i en tid da barnet selv kan regulere den fysiske avstanden til tilknytningspersonen. Smith (2002) hevder at det neppe er tilfeldig at uro ved adskillelse inntreffer i en tid da barnet er i en alder hvor det begynner å bevege seg på egenhånd.

Signaladferd og tilnærmingsadferd

Hva angår tilknytningsadferd rommer denne to delatferder; signaladferd og tilnærmingsadferd. Signaladferd består av smil, gråt eller ansiktsuttrykk. Tilnærmingsadferd viser til bevegelser som vil føre barnet nærmere tilknytningspersonen, eksempelvis krabbing eller rulling (Tetzchner 2012). I de fleste tilfeller vil foreldrene være tildelt rollen som trygg

base for barnet. Bowlby hevder vår trygge base omhandler et kontrollsystem for vår adferd, hvor følelsene har stor betydning for prosessering av informasjon (Smith 2002, s. 69). Følelsene regulerer vår adferd noe som kalles emosjonsregulering. Bowlby (1969) hevder det er grunn til bekymring dersom disse følelsene eller emosjonene er ute av kontroll, det vil si at de er uregulerte, desorganiserte, blir uttrykt i feil kontekst, eller dersom de er totalt fraværende. På bakgrunn av dette, hevder Smith (2002) at det er av interesse å undersøke sammenhengen mellom tilknytning og emosjonsregulering hos barn. Bowlby (1969) hevder den nåværende hypotesen er at i den delen av adferdssystemet som regulerer tilknytning, vil det alltid være et mål for barnet å oppnå kontakt med –og nærhet til mor. Den tidligere hypotesen var ifølge Bowlby (1969) at barn søkte kontakt med mor gjennom følgende fem mønstre av adferd: gråt, suging, smiling, klamring eller ved at barnet fulgte etter henne. Selv om Bowlby (1969) hevder at barnet fortsatt benytter seg av disse fem adferdsmønstrene i sin søken etter kontakt, legger han til at fra barnet er rundt ni måneder vil deres søken etter kontakt være noe mer sofistikert.

Indre arbeidsmodeller

Bowlby (1969) viser til barnets indre arbeidsmodell, når han hevder at ingen tanke så skremmende som tanken på å ikke nå fram til tilknytningspersonen dersom det skulle ønskes. Indre arbeidsmodeller er en kognitiv størrelse som barnet anvender for å predikere omsorgspersonens handlemåte og planlegge hvordan det selv skal respondere. Bowlby (1988) hevder det å samhandle eller knytte seg til andre mennesker blir internalisert hos små barn for siden å etablere seg som varige kognitive strukturer. Smith (2002) beskriver indre arbeidsmodeller som mentale tilstander som har både kognitive og affektive komponenter. Bowlby (1969) hevder et barns indre arbeidsmodell vil være et resultat av tilknytningspersonens tilgjengelighet. De opplevde forventningene av hvorvidt en opplever respons fra tilknytningspersonen er av relativ betydning (Bowlby 1969). Smith (2002) viser til Bowlby som hevder at hvordan foreldrenes indre arbeidsmodeller av tilknytning fungerer i barnealderen, vil bli videreført og således virke inn på hvordan en selv vil fungere som tilknytningsperson overfor egne barn. Denne teorien er også i tråd med Freuds utviklingsteori hvor han hevder at en viderefører de forhold en har til sine foreldre, videre til ens egne barn (Smith 2002).

Tilknytningens kvalitet

Et barn vil i de fleste tilfeller ha en eller flere tilknytningspersoner. Det å ha en tilknytningsrelasjon er ikke ensbetydende med en god eller konstruktiv tilknytning. Schwartz og Hart (2015, s. 21) hevder at spedbarn utvikler mestringsopplevelse gjennom internalisering av responssystemet som er formet etter omsorgspersonens tilgjengelighet. Bowlby (1969) hevder at dersom en eller flere omsorgspersoner er tilgjengelig for et minimum av kontakt og samspill, vil barnet kunne danne tilknytning til vedkommende. Barn kan altså danne tilknytning til mennesker, selv om disse ikke har bidratt til å gi tilfredsstillende omsorg og nærhet. Smith (2002) hevder at selv om et barn har blitt vanskjøttet eller mishandlet vil det være i stand til å danne tilknytning til andre mennesker. Bare i få tilfeller vil tilknytningen kunne utebli ifølge Smith (2002), som hevder disse tilfellene omhandler barn som vokser opp enten under ekstrem isolasjon, eller bor i institusjoner hvor et stort antall omsorgspersoner kommer og går. Powell mfl (2015) hevder at selv om barnet blir utsatt for betydelige mangler, mishandling eller vanskjøtsel fra sine foreldre, skaper de adferdsstrategier for å opprettholde nok nærhet til sine tilknytningspersoner til at de overlever. Utarbeidingen av fremmedsituasjon som jeg siden skal komme inn på, bidro i arbeidet med å utforske individuelle forskjeller i tilknytningsadferden.

Båndet til mor

Hva representerer mor-barn relasjonen i lys av Bowlby? Fra et psykoanalytisk ståsted har det lenge vært en anerkjennelse av at et barns første menneskelige forhold vil være grunnstein for dets personlighet, uten at det er gitt hvem dette mennesker *er* i relasjon til barnet (Bowlby 1969). Hva Bowlby (1969) hevder kan sees på som et faktum er at uavhengig av forholdets karakter i form av hvor raskt det oppstår, hvor lenge det vedvarer eller hvilken funksjon det oppfyller, vil *nesten* alle barn, før de fyller 12 måneder, ha knyttet et bånd til en morsfigur. Fra denne alderen av eskalerer også tilknytningsadferden, noe som viser seg eksempelvis dersom mor forlater barnet, eller det oppstår en skremmende situasjon. Bowlby (1969) viser til at spedbarn som knapt kan krype vil følge mor med øyne eller bevegelser dersom hun beveger seg bort fra det. Bowlby (1969) hevder at forholdet ofte er toveis og dersom barnet skulle begynne å gråte, vil mor rent instinktivt løfte det opp for å trøste. Etterhvert som barnet blir eldre vil denne intense avhengigheten avta noe. Bowlby (1969) hevder at fram til barnet er om lag tre år, vil dets tilknytningssystem aktiveres veldig lett. Barnet vil søke mor. Deretter vil barnet gjennomgå endringer som gjør at det å ha en fysisk avstand til mor ikke oppleves

fullt så skremmende (Bowlby 1969). En kan tenke seg til at dette er en naturlig konsekvens av at når barnet blir eldre vil det ha mer innsikt i og forståelse for at mor har sitt eget liv med egne planer og gjøremål.

Protest > fortvilelse > frakopling

Hvordan reagerer barn ved adskillelse fra mor eller far? ”Til alle tider og i alle kulturer viser barn i 15-30 månedersalderen en bestemt rekkefølge av reaksjoner hvis de blir adskilt fra omsorgspersonene” (Smith 2002, s. 35). Bowlby (1969) hevder at ved adskillelse vil barn reagere med protest, da dette er den beste strategien de har for å fra et evolusjonistisk ståsted å kunne overleve under farlige omstendigheter. Protest blir utløst som et håp om -eller et forsøk på gjenforening med mor. Bowlby (1969) framholder at dersom protesten ikke leder til ønskede resultater er neste fase at gråten stilner og barnet går inn i en fase av oppgitthet eller fortvilelse. Den tredje fasen er hva Bowlby (1969) hevder er en form for frakopling. Denne fasen er til å misforstå da den er kjennetegnet ved at barnet vender tilbake til lek og normal aktivitet. Smith og Ulvund (2014) stiller spørsmålsteget ved om denne fasen kan forstås som tilpasning til omsorg utenfor hjemmet, eller om det er en reaksjon på en endring i tilknytningens kvalitet.

Sensitiv periode

Som beskrevet i delen om Lorenz, er en sensitiv periode en periode hvor medfødte disposisjoner kan realiseres gjennom pregning. Bowlby (1973, s. 126) hevder at fra siste halvdel av barnets første leveår tiltrer begrepet frykt. Barnet gjør nå bevegelser fra bestemte objekter eller begivenheter og mot andre objekter som de finner tryggere (Bowlby 1973, s. 126). Hva Bowlby (1969) kaller ”fase tre” i barnets utvikling av tilknytning, oppstår når barnet er fra seks-syv måneder og varer til det er to-tre år. I denne fasen begynner barnet å bruke mor som en trygg base når det utforsker omverden. Barnet har i denne fasen utviklet motoriske ferdigheter som de bruker til å følge mor, eksempelvis når hun forlater.

Bowlby (1969) hevder at barnet i denne fasen kan se for seg tilknytningspersonen når vedkommende ikke er tilstede. Derimot har barnet tidlig i ”fase tre” trolig ingen forståelse for hvorfor tilknytningspersonen drar og om eller når den vender tilbake.

I takt med at barnet viser en mer målkorrigert søken etter mor, etablerer det også en skepsis til fremmede (Bowlby 1969). Smith og Ulvund (1999, s. 242) hevder at barnet ved åtte –ni

månedersalderen begynner å reagere på fremmede personer med redsel og gråt.

Tetzchner (2012) hevder at ved to års alderen blir tilknytningsadferden mer målkorrigert, det vil si at barnet tar mer hensyn til tilknytningspersonen. I takt med dette øker barnet forståelsen for andre menneskers følelser og motiver (Tetzchner (2012, s. 544). Ifølge Bowlby (1973, s. 236) er det perioden fra barnet er seks måneder til det er fem år som er den mest sensitive med hensyn til utviklingen av forventninger om tilknytningspersonens tilgjengelighet. Det er nærliggende å anta at desto eldre barnet blir innenfor dette tidsintervallet desto mindre sensitiv vil det være for eventuelle adskillelser fra omsorgspersonen. Dette med tanke på at barnet med alderen øker forståelsen for at omsorgspersonen har sitt eget liv med egne planer og gjøremål. ”Tilegnelsen av språket gjør det mulig for barn å forstå forklaringer om hvorfor tilknytningspersonen skal være borte og planlegge adskillelse og andre hendelser som vanligvis ville aktivert tilknytning, og gjenforening” Tetzchner (2012, s. 544). Videre viser Tetzchner (2012) til at det i dette henseende skjer en utvikling fra behovet for fysisk nærhet til mental tilgjengelighet.

Kritikk av tilknytningsteorien

Selv om ingen annen teori har klart å posisjonere seg i forhold til tilknytningsteorien, vil det ikke si at den ikke har måttet tåle kritikk. Bowlbys første presentasjon av tilknytningsteorien høstet en kjølig mottakelse i det psykoanalytiske miljøet og da særlig med bakgrunn i hans påstand om at tilknytningen i seg selv er primær og ikke grunner i libido og behovet for mat.

Smith og Ulvund (1999) hevder det er kommet kritikk av Bowlby fra flere hold. Det vises blant annet til *monotropi-hypotesen*. Hypotesen hevder at barn er tilbøyelig til å knytte seg til en primær omsorgsperson. Antagelsene som ligger til grunn for *monotropi-hypotesen* er at det finner sted en sensitiv periode i barnets utvikling av tilknytning. Når denne sensitive perioden er over, oppstår en tiltakende frykt for fremmede som gjør det vanskeligere for barn å knytte seg til andre (Smith og Ulvund 1999, s. 267). Spørsmålet er om det er grunnlag for å hevde at der er en slik sensitiv periode. Smith og Ulvund (1999) viser til Tizard og Tizard (1971) studie av barn på to år som hadde vært på institusjon før firemånedersalderen. Kort fortalt var institusjonen preget av høyt gjennomtrekk av personal, og det var derfor vanskelig for barna å danne nære relasjoner. Hva som likevel viste seg var at de barna som siden ble adoptert bort utviklet tilknytningsrelasjoner til sine nye omsorgspersoner (Smith og Ulvund 1999).

Kritikk fra feminister

Som jeg tidligere har vært inne på fikk Bowlby i oppdrag fra WHO å kartlegge barns adferd under tiden de var separert fra mor. I rapporten *Maternal care and mental health* konkluderer Bowlby med at det antas å være avgjørende for spedbarn og barns psykiske helse at de opplever et varmt, intimt og kontinuerlig forhold til sin mor (Bowlby 1952). Rapporten høstet og gir fortsatt grunnlag for kritikk fra feminister. En uttalelse om at kvinnen bør være hjemme med barn, strider noe imot en feministisk tanke om at kvinnen skal klare seg selv økonomisk og være en ressurs i samfunnet på lik linje med menn.

Kritikk fra Jerome Kagan

Kagan, som er professor i psykologi fra Harvard har også kritisert tilknytningsteorien. Han hevder blant annet at det verserer klare indikasjoner på at familiens sosiale klasse har en langt større innflytelse på kognitiv og emosjonell utvikling, enn hva omsorgspersonen eller stedet hvor omsorgen er gitt har (Kagan 2006). Videre viser Kagan (2006) til egen studie hvor barn mellom tre og et halvt og fem måneder ble fulgt fram til de var omtrent to og et halvt år. Et lokale i Boston ble tatt i bruk som barnehage for å kunne gjøre parallelle studier på barn, hvorav noen var hjemme med mor, andre benyttet dagsomsorg. Studien gav grunnlag for å utforske barns temperament som medfødt disposisjon. Imidlertid viste studien at det ikke forelå noen forskjeller hva angår kognitiv og emosjonell utvikling hos de barna som var hjemme med mor kontra de som benyttet seg av barnehage. Barna viste også til nærmest identiske mønstre av oppmerksomhet over tid (Kagan 2016, s. 177). Kagan (2016) hevder også at etnisitet er av større betydning for vår utvikling og adferd enn hva type dagsomsorg er. Hva angår Bowlbys påstander om at engstelige personer hadde blitt oppdradd av utilgjengelige og ufølsomme foreldre, hevder Kagan (2016) at Bowlby her gikk altfor langt, og at det ikke var teoretisk grunnlag for disse påstandene.

Mary Ainsworth

Den amerikansk-canadiske psykologen Mary Ainsworth jobbet i perioden 1951-1953 som en del av Bowlbys forskerteam. Under denne tiden bestod oppgavene hennes blant annet i å studere barn som var adskilt fra foreldrene. I 1954 dro Ainsworth til Uganda for å studere samspillet mellom mor og barn. Ainsworth mlf (2015: XVii). hevder at målet hennes i Uganda ikke var å bekrefte Bowlbys tilknytningsteori, men heller å se hvorvidt barnets bånd til mor som en trygg base samsvarer med hva mødre og babyer egentlig gjør. Ainsworth

(1989) hevder at hennes store bidrag til psykologisk kunnskap har fokusert på spedbarns tilknytning til sine mødre. I Uganda fulgte Ainsworth 26 familier over tid, hvor hun studerte samspillet mellom mor og barn. Ainsworth så her en korrelasjon mellom mødres sensitivitet og barns tilknytning. Dette bekreftet Bowlbys etologi som Ainsworth i utgangspunktet hadde vært skeptisk til. Det arbeidet Ainsworth gjorde i Uganda gav grobunn for prosjektet som fikk navnet Baltimorestudien.

Baltimorestudien

I 1955 flyttet Ainsworth til USA, nærmere bestemt Baltimore. Hun tok med seg lærdom fra Uganda og Baltimorestudien ble således en logisk forlengelse av Ugandastudien (Ainsworth mfl 2015: Xi). Baltimorestudien hadde et tidsforløp på ti år. Under denne perioden fra 1960 til 1970 observerte Ainsworth 23 middelklassebarn med deres familier (Ainsworth mfl 2015). Ainsworth mfl (2015) hevder studiens formål blant annet var å øke innsikt i hvordan barnet samspilte med mor og på hvilken måte mor fungerte som en trygg base for barnet. Det ligger i studiens natur at den er både tid og ressurskrevende. Dessuten hevder Ainsworth mfl (2015) at studien ikke fungerte i Baltimore slik den gjorde i Uganda. Dette begrunnet hun med at de amerikanske barna i stor grad aksepterte de fremmede som var på besøk i hjemmet. Ainsworth ønsket derfor å utføre en studie eller lage en situasjon hvor barnet blir adskilt fra mor i en annen setting (Ainsworth mfl 2015). Denne settingen skulle være langt mindre tidkrevende enn Baltimorestudien. Ainsworth skapte derfor en setting og et prosjekt som fikk navnet "a strange situation" –eller fremmedsituasjonen (Ainsworth mfl 2015).

Fremmedsituasjonen

Fremmedsituasjonen har til hensikt å undersøke barnets tilknytning til omsorgspersonen. Ainsworth mfl (2015) hevder de ønsket å studere barnets aktivering av tilknytningssystemet i de situasjoner hvor mor forlater det og kanskje enda viktigere i de situasjoner hvor mor og barn gjenforenes. Metoden ble beskrevet første gang i 1969. Herunder skal jeg presentere hver av de åtte episodene studien baserer seg på. Studien tar om lag 20 minutter å gjennomføre. Min gjengivelse av studien er hentet fra *Patterns of attachment, a psychological study of the strange situation* (Ainsworth mfl 2015). Studien finner sted i et rom med to stoler og leker tilpasset barn i ettårsalderen. Formålet med studien er å plassere barn i en av følgende tre

hovedgrupper; trygg tilknytning, utrygg unnvikende tilknytning og utrygg ambivalent tilknytning. Fremmedsituasjonen forløper seg som følger:

Episode 1: varighet 30 sekunder. Mor og barn introduseres for rommet av den fremmede. Mor blir fortalt at hun må bære barnet inn og plassere det på gulvet (Ainsworth mfl 2015).

Episode 2: varighet tre minutter. Mor later som om hun leser og engasjerer seg ikke i barnet. Det legges opp til at barnet skal utforske på egen hånd. Dersom barnet ikke viser noe interesse etter to minutter, engasjerer mor seg og stimulerer til lek. Formålet med denne episoden er å se hvordan barnet orienterer seg i det noe ukjente terrenget (Ainsworth mfl 2015).

Episode 3: varighet tre minutter. Den fremmede ankommer så rommet, hilser på mor og setter seg i stolen ved siden av henne. Vedkommende sier ikke noe det første minuttet. Etter to minutter begynner hun å konversere med mor. I det tredje minuttet begynner den fremmede å snakke med barnet. Mor forlater så rommet. Her observeres hvor mye og hvilken oppmerksomhet barnet gir til den fremmede, samt hvorvidt barnet aksepterer at den fremmede tar kontakt (Ainsworth mfl 2015).

Episode 4: varighet tre minutter (eller mindre). Den første observasjon av separasjon. Her observeres i hvor stor grad barnet utforsker når moren ikke er tilstede og også dets reaksjon på at moren ikke er der og hvordan barnet forholder seg til den fremmede. Det primære målet med denne episoden er å observere barnets vilje til å utforske rommet til sammenligning av hva det gjorde når det var alene med mor (Ainsworth mfl 2015).

Episode 5: varighet tre minutter (eller mer). Den første gjenforeningen. Moren står nært døren og snakker høyt slik at barnet kan høre henne. Moren tar en pause og går så inn til barnet igjen. Hun hilser, løfter barnet opp, setter det ned på gulvet igjen og prøver å gjenskape situasjonen med lek slik den var før hun gikk. Hun tar så farvel og forlater igjen rommet. Formålet er å observere barnets respons på mors fravær og også deres interaksjon etter at mor har returnert (Ainsworth mfl 2015).

Episode 6: Tre minutt (eller mindre). Den andre episoden med separasjon. Barnet er nå alene. Det observeres om barnet begynner å leke igjen, søker mor, eller om det gråter uten å klare å roe seg. Dersom sistnevnte er tilfelle vil denne episoden avbrytes før tre minutter har gått. Her

ønsker man å se barnets reaksjon på at moren drar, om det søker, gråter, spenningsbevegelser osv. Det observeres også hvordan -og om barnet undersøker rommet på egen hånd (Ainsworth mfl 2015).

Episode 7: Tre minutter (eller mindre). En fortsettelse av andre separasjon. Den fremmede kommer inn i rommet igjen og forsøker å trøste barnet. Dersom barnet tillater dette, løfter den fremmede barnet opp. Når og dersom barnet roer seg vil den fremmede sette barnet ned og invitere til lek. Det observeres hvorvidt barnet begynner å leke, og dersom barnet gjør det, vil den fremmede trekke seg tilbake til stolen sin. Er det indikasjoner på at barnet ikke er opprørt idet den fremmede ankommer, vil den fremmede invitere barnet til å komme til henne. Dersom barnet ikke kommer, vil den fremmede sette i gang med å leke. Episodens formål er å studere hvordan barnet reagerer på den fremmede til sammenligning med hvordan det reagerer på mor. Man ser også hvorvidt det lar seg trøste eller finner ro til å leke (Ainsworth mfl 2015).

Episode 8: Tre minutter. Moren ankommer. Dette er den andre gjenforeningsepisoden. Moren åpner døren, stopper opp et lite øyeblikk slik at barnet får mulighet til å vise en spontan reaksjon. Etter hvert snakker hun til barnet og løfter det opp (Ainsworth mfl 2015).

Tilknytningskvalitet

Med de resultatene fremmedsituasjonen kunne vise til, tildelte Ainsworth og hennes medarbeidere tilknytningsforholdet mellom mor og barn en av følgende tre kategorier: trygg tilknytning, utrygg og unnvikende tilknytning og utrygg og ambivalent tilknytning (Smith 2002). ”When alarmed, anxious, tired or unwell he feels an urge towards proximity. Thus we see the typical pattern of interaction between child and parent known as exploration from a secure base, first described by Ainsworth” (Bowlby 1988, s. 137).

Schwartz og Hart (2015, s. 28) viser til at barn klassifiseres utfra hvordan adferd de viste i møte med omsorgspersonen. Dersom barnet klassifiseres som trygt i fremmedsituasjonen, kan det utforske rommet, samtidig som det bruker moren som trygg base. Ved adskillelse blir barnet trist. Det trygge barnet vil være vennlig mot den fremmede, og i noen tilfeller kan det la seg trøste av vedkommende, men det vil foretrekke trøst av tilknytningspersonen (Smith 2002). Det som kjennetegner barn med trygg tilknytning er at de har opplevd sensitive, følelsesmessige, forutsigbare og tilgjengelige foreldre. Disse foreldrene har vært i stand til å

tolke barnets signaler, leve seg inn i deres opplevelser, samt at de har evnen til å respondere og engasjere seg i barna (Killèn 2017, s. 37). Det var imidlertid ikke alle foreldrene som responderte eller engasjerte og heller ikke alle barn som kunne klassifiseres som trygge.

Ainsworth og medarbeiderne viste til at enkelte barn opplevdes som utrygge og unnvikende. Smith (2002) hevder at barn som får klassifikasjonen utrygg og unnvikende, vanligvis tar i bruk lekegjensstandene når tilknytningspersonen er tilstede. Derimot deler det unnvikende barnet lite følelser med den voksne i form av at det uttrykker glede eller viser fram lekene. Selv om unnvikende barn ved adskillelse vil vise få tegn på at de er lei seg, refererer Smith (2002) til Sprangler og Grossmann (1993) som hevder at psykofysiologiske registreringer forteller at disse barna trolig er urolige. Et unnvikende barn vil ikke overraskende opptre unnvikende når det gjenforenes med tilknytningspersonen. Dette barnet kan også være mer responsiv overfor den fremmede enn hva det er overfor sin mor (Smith 2002). Den tredje kategorien er barn som klassifiseres som utrygge og ambivalente. Disse barna bruker i liten grad tilknytningspersonen som trygg base. Her viser barna tegn på engstelse i forhold til de nye omgivelsene og den fremmede (Smith 2002). Ved adskillelse blir disse barna ulykkelig og lar seg ikke trøste. Når barnet gjenforenes med tilknytningspersonen lar det seg fortsatt ikke trøste, *men* det søker nærhet og kontakt (Smith 2002). Sistnevnte kan man tolke dit hen at barnet har et ambivalent forhold til omsorgsgiver, eller mor som her er tilfellet.

Desorganisert tilknytning –en fjerde kategori

Ainsworth og medarbeidere merket at det imidlertid ikke var alle barn som kunne plasseres i en av de tre etablerte kategoriene. Enkelte barn var vanskelig å tolke (Ainsworth mfl 2015). På et senere tidspunkt begynte derfor enkelte av Ainsworths medarbeidere samt noen psykologer å fatte interesse for de utrygge barna som en enda ikke hadde kunnet plassere. Her fant de ut at enkelte barn hadde desorganisert tilknytning (Smith 2002). Den amerikanske psykologen Mary Main la derfor til desorganisert tilknytning som en fjerde kategori. Kategorien omhandlet ca 15% av barn i familier med lav psykososial risiko. For barn med høy psykososial risiko var forekomsten av uklassifiserte barn så høy som 85% (Main og Solomon 1985), referert via Smith (2002). Killèn (2017, s. 42) hevder den mest alvorlige formen for utrygg tilknytning er desorganisert tilknytning, da denne betegner mangel på en organisert strategi for å dekke sitt behov for trygghet dersom det oppstår stressende situasjoner. Selv om teorien om desorganisert tilknytning ble grunnlagt på bakgrunn av ulike kriterier var det to kriterier som gjentok seg hos de desorganiserte barna. Smith (2002)

refererer til (Main og Hesse 1990) som taler for at disse barna har en underliggende emosjon, nemlig en frykt for tilknytningspersonen. Hestworth mfl referert via Smith (2002) viser til et annet gjennomgående kjennetegn hos de desorganiserte barna, nemlig at de mangler en mestringsstrategi som skal hjelpe dem idet tilknytningssystemet blir aktivert.

Sensitivitet hos tilknytningspersonen

Selv om Baltimorestudien har måttet tåle kritikk med tanke på det relativt beskjedne antallet familier som deltok, brukte Ainsworth og medarbeiderne studien som empirisk grunnlag når de siden rettet oppmerksomhet mot foreldrenes sensitivitet overfor barna. Smith og Ulvund (1999) hevder at sensitivitet kan forstås som foreldrenes evne til å vise en adekvat reaksjon på barnets vokalisering, gråt eller smil. Tetzchner (2012) hevder trygghet i relasjonen mellom barn og foreldre avhenger av at tilknytningspersonen er forutsigbar, pålitelig og tilgjengelig. Dette er egenskaper som Ainsworth til sammen kaller *sensitivitet* (Tetzchner 2012, s. 548).

I en undersøkelse av 21 barn fant Ainsworth, Bell og Statyon (1972) en korrelasjon på 0,78 mellom barns tilknytningsadferd og mødrenes sensitivitet (Tetzchner 2012). Dette vil si at mødrene reagerte raskt og adekvat eksempelvis dersom barna gråt. I motsatt tilfelle kan ikke sensitive mødre opptre med avvising eller ved å forholde seg passiv. Schwartz og Hart (2015, s. 30) hevder den innflytelsen omsorgspersonen har på barnets nervesystem i den sensitive perioden, kan ha en langtidseffekt på organiseringen av barnets hjerne. Killèn (2017, s. 53) hevder at et trygt tilknyttet barn vil forvente å bli møtt med sensitivitet av foreldrene, et unnvikende barn vil ikke vite hva dette er, og dermed ikke kunne forvente at foreldrene opptre med følelsesmessig nærhet. Ikke overaskende hadde de barna som i fremmedsituasjonen ble klassifisert med trygg tilknytning, mødre som var sensitive og som imøtekom barnas emosjonelle behov. Disse mødrene var raskt tilstede for å roe ned eller trøste barna dersom de var opprørte (Smith og Ulvund 1999). De utrygge og unnvikende barna hadde mødre som viste sinne og avvising (Smith og Ulvund 1999). Den tredje grupperingen, hvor barna oppleves som engstelige og ambivalente hadde mødre som viste lite sensitivitet i samhandling med barna (Smith og Ulvund 1999).

Q-sort-metoden

Av andre metoder som beskriver foreldrenes grad av sensitivitet kan nevnes den såkalte Q-sort-metoden. Metoden kommer ikke til å bli presentert her, men jeg vil likevel nevne at i tråd

med Ainsworth og medarbeidernes antakelser ble det påvist at hos de barna som hadde trygg relasjon til mødrene i ettårsalderen, ble det vist en betydelig høyere grad av sensitivitet i omsorgen fire måneder tidligere (Smith og Ulvund 1999).

Mentalisering

Peter Fonagy har lansert en videreutvikling av tilknytningsteorien, kalt mentalisering. Det å mentalisere er forbundet med tilknytningsadferd over generasjoner. Mentalisering kan forstås som vår emosjonelle intelligens, eller vår evne til å tolke andres og våre egne emosjoner. ”Sikker tilknytning fremmer mentaliseringskapasiteten, mens usikker tilknytning svekker eller hemmer disse kapasitetene” (Skårderud mfl 2010, s. 90). Videre hevder Skårderud mfl (2010) at mentaliseringskapasiteten kan bli hemmet midlertidig, eller over tid dersom det finner sted relasjonelle konflikter, mangler eller traumer hos sårbare individer. De voksnes speiling av barns følelser er evnen til å mentalisere. Skårderud mfl (2010) viser til at internalisering av forskjellige tilknytningsmønstre kan ha ulik innflytelse på senere relasjoner. På den andre siden hevder Schwartz og Hart (2015, s. 22) at det ikke er en lineær forbindelse mellom utrygg tilknytning og atferdsproblemer i senere tid. Skårderud mfl (2010) hevder at dersom foreldrene har høy score på mentaliseringsevne, altså at de oppleves empatiske, så er det en samvariasjon med at barn oppleves som trygge. Foreldre kan også lære sitt barn til å utvise mentalliserende evner som empati. Der Bowlby hevder vi møter andre mennesker med positive eller negative holdninger, hevder Fonagy vi møter andre med en evne til å mentalisere.

Kritikk av fremmedsituasjonen

Ainsworths inndeling av de ulike tilknytningstypene har imidlertid måttet tåle kritikk. Smith og Ulvund (1999) viser til at forskjellen mellom de tre grupperingene ikke var så tydelige som Ainsworth først antok at de skulle være. Det ble vist til at forskjellene i de to gruppene for utrygg tilknytning var langt mindre enn for gruppen med trygg tilknytning. Smith og Ulvund (1999) viser til at i de situasjoner hvor foreldrenes omsorg er så dårlig at den karakteriseres som *vannskjøtsel* er effekten av foreldrenes omsorg tydelig. Ser man derimot bort fra tilfeller av grov vanskjøtsel eller tilfeller der foreldrene lider av depresjoner, så later det til at sammenhengen mellom omsorgsaktivitet i hjemmet, og barns adferd i fremmedsituasjonen er mindre enn først antatt (Smith og Ulvund 1999). Det er også reist spørsmål rundt fremmedsituasjonens begrepsvaliditet, altså om metoden fanger opp det den er ment å fange

opp. Smith og Ulvund (1999) refererer til Pederson og Moran (1995) som setter spørsmålsteget ved hvordan adferdsobservasjoner utført i en laboratorisituasjon kan si noe om barnas individuelle forskjeller i deres naturlige miljø. I en artikkel Ainsworth skrev i *American Psychologist* (1989) hevder hun dessuten selv at observasjonsforskning i det naturlige miljøet er avgjørende for studier av tilknytning (Ainsworth 1989).

Barnets temperament

Hva angår et barns temperament har det også blitt aktualisert hvorvidt barn som klassifiseres som engstelige og ambivalente har vist seg sinte og irritable hele livet. Dette kan forstås som at sinne ikke kommer som følge av mors omsorg eller mangel på sådan, men at enkelte barn er født temperamentsfulle. Schwartz og Hart (2015) hevder at temperament er en medfødt og individuell forskjell i organiseringen av vår emosjonelle sårbarhet, samt vår evne til å inngå i regulerende samspill. Tetzchner (2012, s. 505) viser til at temperemantsforskning ofte har et klinisk utgangspunkt som særlig omhandler forholdet mellom tidlige temperamentstrekk og senere atferdsvansker, skoleproblemer og emosjonelle vansker. I dette ligger en antakelse om at barnets temperament kan gjøre tilpasningen til omgivelsenes utfordringer lettere eller vanskeligere, og slik sett kan sammenhengen mellom temperament og utviklingsmessige vansker bidra til å forklare framveksten av slike vansker (Nigg, 2006), via (Tetzchner 2012, s. 505).

Bruddet med mor

Ved å skille barn fra foreldrene forstyrrer man en mekanisme, eller et grunnleggende bånd som knytter et menneske til et annet (Holmes 2014, s. 48). Tilknytningsteorien kan tolkes dit hen at de yngste barna i barnehagesammenheng, ikke er rustet til for å tilbringe timer og dager uten samvær med nære tilknytningspersoner. Bowlby (1973) hevder at en rekke psykologer har registrert oppførselen til barn i det de blir plassert i en omsorgsinstitusjon uten foreldrene. Det konkluderes med at for de fleste barn under tre år oppleves dette som en uønsket og stressende opplevelse (Bowlby 1973, s. 54). Videre viser Bowlby (1973) til at uvitenheten rundt tilknytningens betydning samt entusiasmen for at barn skal bli uavhengige og tidlig modne, har resultert i en praksis som utsetter både barn og foreldre for unødig stress og angst. Dette skrev Bowlby i 1973, hvor han i boken *Separation* reflekterer over barns oppførsel med og uten mor. Bowlby (1973) viser via Shirley og Poyntz (1941): Poynts (1942) til den første og på den tiden største studien av barns separasjon fra foreldrene hvor barna under dagen

måtte oppholde seg på et forskningssenter. Barna var mellom to og åtte år og måtte tilbringe hele dager uten mor tilstede. Her ble det gjort studier og undersøkelser avbrutt av lek, hvile og måltider. Hva som ble observert var at av de minste barna på to år, var omtrent halvparten opprørt både idet mor forlot dem om morgenen, men også idet hun kom for å hente dem (Bowlby 1973, s. 55). Selv under periodene med frilek ble barna registrert som betydelig opprørte. Denne opprørskheten var ikke like utbredt hos de største barna som hos de minste. 40% av barna mellom to og tre år, 20% av de på fire og 15% av de eldste barna ble observert opprørt under frilek perioden. Bowlby (1973) hevder denne opprørskheten utspant seg i form av at barna gråt og ropte på mor.

Smith og Ulvund (1999) viser med utgangspunkt i en psykoanalytisk tilnærming til at en lenge har antatt at spedbarn tar skade av å bli adskilt fra sine biologiske mødre, uavhengig av hva slags form for adskillelse dette dreier seg om. De studiene av spedbarn som benytter dagsomsorg er for det meste gjort i USA og omhandler barnehager som er tilknyttet universiteter (Smith og Ulvund 1999). Disse studiene kan nødvendigvis ikke generaliseres til å skulle gjelde for norske forhold. Smith og Ulvund (1999) hevder det ikke finnes noen godt kontrollerte norske undersøkelser av spedbarn i barnehage. De viser til at det er foretatt studier av små barn i barnehager også i Norge, men at disse er gjort på institusjoner med høy bemanning og en høyere kvalitet enn hva de kommunale barnehagene kan skilte med (Smith og Ulvund 1999). Hvilken innvirkning barnehagen vil ha for barnet vil nødvendigvis avhenge av kompetansen til de som jobber der, voksentettheten og antakeligvis barnet selv. Uavhengig av kvaliteten på dagsomsorgen innebærer bruk av sådan nødvendigvis at barnet opplever en daglig adskillelse fra mor. De fleste av oss som har levert barn i barnehagen har opplevd at barnet vårt reagerer med protest og gråt. Etter en tid har heldigvis de fleste av oss også fått erfare at disse reaksjonene har avtatt. Hvorfor avtar så disse reaksjonene? Er det tilpasning til det nye miljøet eller er det hva Bowlby omtaler som en midlertidig frakopling?

Separasjonsangst

Hva er angst? Angst er en uspesifikk form for frykt, som blir sammenlignet med den fysiske smertereaksjonen. Vi støter imot noe, kjenner smerten, for så å trekke oss unna (Skårderud mfl 2010). Bowlby (1973, s. 54) hevder at Freud beskriver et barns angst som verken mer eller mindre enn et uttrykk for en følelse av tap av en person de elsker. Bowlby (1973, s. 50) viser videre til at selv om Freud så på separasjonsangst som selve nøkkelen til å utvikle

nevrotisk angst, vil det ikke nødvendigvis si at han hadde rett. I et intervju med norsk helseinformatikk hevder Smith at separasjonsangsten kommer sterkest til uttrykk når barnet er mellom 12 og 18 måneder, altså i den alderen hvor de fleste norske barn begynner i barnehage (Lien 2009). Smith og Ulvund (1999, s. 263) hevder angst kan forstås som den emosjonelle uroen barn opplever når de søker morsfiguren uten å lykkes med dette. Separasjonsangsten kan også opptre forut en adskillelse, og barnet kan oppleve redsel dersom de forventer at en adskillelse vil finne sted (Smith og Ulvund 1999, s. 262).

Barnet skal få tid til å bli kjent med og knytte seg til barnehagepersonalet (nytt av 2017)

Høsten 2017 ble det utgitt en ny og revidert utgave av rammeplan for barnehager. I tillegg til at de yngste barnas behov skal ivaretas i større grad, er det i den nye rammeplanen for første gang lagt føringer for hvordan tilvenningsperioden skal forløpe seg. Det heter seg blant annet at: "Barnehagen skal tilpasse rutiner og organisere tid og rom slik at barnet får tid til å bli kjent, etablere relasjoner og knytte seg til personalet og til andre barn" (Rammeplan for barnehager 2017). Videre er det presisert i den nye rammeplanen (2017) at personalet skal gi tett oppfølging slik at barn og foreldre skal oppleve tilhørighet og trygghet. May Britt Drugli har forsket på de minste barna i barnehagen. Hun belyser det faktum at flere barn i Norge begynner i barnehage i den alderen da de er som mest sårbare, fra 9-12 mnd. I denne alderen har barna ingen kognitive forutsetninger for å forstå hvorfor eller hva som hender når foreldrene forlater dem (Drugli 2014, s. 34). Videre viser Drugli (2014) til at barn på ett år ikke har utviklet objektpermanens og at de derfor kan bli overveldet av egne følelser eksempelvis dersom de opplever frykt på grunn av at foreldrene ikke er i deres nærvær. Objektpermanens betyr at barna evner å forstå at selv om foreldrene ikke er sammen med dem hele tiden, betyr det ikke at de har forsvunnet (Drugli 2014).

Standard prosedyre i enkelte barnehager har vært og er fortsatt at tilvenningsperioden forløper seg over tre dager. Under en typisk tilvenningsperiode kan det være slik at foreldrene er sammen med barna de to første dagene. Ofte to halve dager. Den tredje dagen blir foreldrene oppfordret til å dra og barna blir dermed etterlatt til seg selv og voksne de har hatt begrenset med tid til å knytte noen bånd med. Bowlby (1969) hevder at barn kan danne flere tilknytningsforhold. De kan knytte seg til andre mennesker som kan fungere som sekundære tilknytningspersoner. Det er rimelig å anta at prosessen forat et barn skal kunne danne en trygg tilknytning til et nytt menneske vil vare lengre enn to dager. Enkelte barnehager har begynt med foreldreaktiv tilvenning, hvor foreldre og barn bruker dager og uker sammen på å

bli kjent med de ansatte i barnehagen, slik at barnet får venne seg til sitt nye miljø sammen med foreldrene. Herunder kan nevnes Jåttå modellen hvor barna og foreldrene tilbringer en uke sammen i barnehagen. Drugli (2014, s. 21) hevder at gjennom tilknytningsprosessen vil barnet utvikle en grunnleggende tillit eller mistillit til omgivelsene.

Intervju som teoretisk klargjøring

I denne delen, har jeg til nå presentert ulike forskningsprosjekt, undersøkelser, og utviklede teorier som alle i større eller mindre grad kan relateres til tilknytningsteorien. Idet jeg avslutningsvis skulle se tilknytningsteorien i sammenheng med ettåringer i barnehage, oppstår en rekke spørsmål. Jeg ønsket å få økt innsikt i hva det innebærer for barn på ett år å bli adskilt fra mor, for så å tilbringe dagen i barnehage. For å få den ønskede innsikten, og for best å få besvart de ubesvarte spørsmålene, foretok jeg et telefonintervju med en av Norges fremste eksperter på tilknytningsteorien; Lars Smith.

Smith er professor i psykologi og også en markant stemme hva angår barns tilknytning og utvikling. Formålet med intervjuet var å stille spørsmål blant annet om hans tidligere uttalelser, samt å få førstehåndsinformasjon om fenomenet ettåringer i barnehage. Jeg kaller det et fenomen, og mener i den grad og utstrekning det framstår i dag, er det et relativt nytt sådan. Dette med tanke på eksplantasjonen som har vært og fortsatt pågår av ettåringer i barnehage. Smith er altså opptatt av dette fenomenet, og har markert seg som en aktiv samfunnsdebattant. Han har også forfattet bøker som jeg lener meg noe på i min beskrivelse av tilknytningsteorien.

Dette intervjuet av en ekspertveileder er altså en teoretisk klargjøring, og ikke en del av den empiriske undersøkelsen. Intervjuet presenteres derfor ikke som en egen del i metodekapittelet. Intervjuets gang var at jeg kontaktet Smith over epost, hvor jeg spurte om han ville la seg intervju i forbindelse med mitt mastergradsarbeid. Det ville han. Vi avtalte tid for et telefonintervju. Jeg sendte bekreftelse på morgenen samme dag som vi hadde avtalt at intervjuet skulle være. Intervjuet foregikk over telefon, og det ble brukt båndopptaker. Herunder presenteres intervjuet.

Barnets første bånd

Jeg innledet intervjuet ved å stille spørsmål rundt dannelsen av barns første bånd, samt tilknytningens betydning for et barns kognitive utvikling. Smith hevder at barn danner sine

første bånd fra de er mellom seks-syv til 12 måneder. Hva angår de ulike typene av tilknytning og betydningen av tilknytningens kvalitet for barns kognitive utvikling, hevder Smith at alt dette vil henge sammen med de erfaringene barnet tar med seg fra foreldrene. Smith forklarer at både trygg og utrygg tilknytning er normale varianter av tilknytning. Et utrygt barn er ikke abnormalt og gir nødvendigvis ikke en dårlig diagnose for barnet ettersom det kan ha strategier som er fornuftige nok til å takle den utrygge tilknytningen.

”Barn med desorganisert tilknytning, derimot, ligger dårlig an for både kognitiv og språklig utvikling”, hevder Smith.

Separasjonsangst og partnerskap

Neste spørsmål omhandler separasjonsangst, noe som Smith hevder begynner å vise seg fra barnet er omlag ni måneder og kommer sterkest til uttrykk når det er 12-13 måneder. Smith hevder at angsten vil komme til uttrykk i form av protest, gråt og klynging til omsorgspersonen. Han legger til at det ikke bare er ved separasjon at angsten tiltrer. Frykten for å bli adskilt kan oppstå forut en adskillelse, noe som vil avhenge av hvilke erfaringer barnet har. Smith viser så til at barn etter gjentatte separasjoner, kan venne seg til å bli separert fra foreldrene, og at en slik tilvenning kan bidra til at angst ved separasjon avtar. De reaksjoner barn utviser ved separasjon og gjenforening vil i stor grad avhenge av tilknytningens kvalitet, hevder Smith og refererer til fremmedsituasjonen.

Jeg viser til barn som daglig separeres fra sine foreldre og undrer meg; Når vil et barn kunne ha forutsetninger for å forstå at en mor eller far som forlater det vil komme tilbake? Smith hevder at dette handler om partnerskap, det vil si at barnet evner å forstå at det inngår i et partnerskap med foreldrene som på sin side har andre agendaer.

”En forståelse for at en inngår i et partnerskap kommer en gang i to års alderen, men blir mer avansert etterhvert som barnet nærmer seg sitt tredje leveår. Barnet skjønner da at det skal være i barnehage da mor og far har en annen agenda. En ettåring eller et barn på ett og ett halvt år kan ikke skjønne at det står i partnerskap til foreldrene og at oppholdet i barnehage er en del av en større plan.”

Tilknytningsperson – det aller viktigste

Hva tenker så Smith om hvilke implikasjoner tilknytningsteorien og forskningen basert på

denne bør ha hva angår drift av barnehager? Smith svarer kontant at det er en *stor* utfordring å skape et godt nok miljø for de minste barna i barnehagen. Han hevder at siden det nå er blitt slik at enkelte barn tilbringer så mange som åtte timer om dagen i barnehagen, er det viktig at dette barnet har en eller flere tilknytningspersoner å forholde seg til. Utfordringen er å legge til rette for at barn blir tildelt en tilknytningsperson i barnehagen.

Smith framholder at; *”Dette er det aller viktigste for de små barna, å ha en tilknytningsperson.”*

Videre setter han spørsmålsteget ved om en kan forvente at en voksen i barnehagen er dedikert nok til at vedkommende får tilfredsstilt barnas tilknytningsbehov. Smith hevder så at antall timer barnet oppholder seg i barnehage er av betydning. Derimot vil han ikke gi noe allmenngyldig svar på hva som ville være passende antall timer, da han hevder dette vil avhenge av både hjemmemiljø og barnehagens kvalitet. Smith legger til at mange av de minste barn oppholder seg i barnehagen mye av deres våkne tid, før han referer til en undersøkelse han har gjort sammen med May Britt Drugli som viser til at de minste barna i barnehagen opplevde lange dager som stressende. Undersøkelsen målte cortisolnivået hos barn i barnehagen. Det viste seg at cortisolnivået gikk opp mot slutten av dagen hos de barna som ble hentet sent.

I denne sammenheng hevder Smith følgende; *”Det går opp lenge før de blir hentet, da de ikke forventer å bli hentet. Cortisolnivået går opp langt mer enn hos dem som blir hentet tidligere.”*

Disse studiene til tross, Smith hevder at enkelte hjem kan være preget av disharmoni og stress, derfor er det vanskelig å fastslå at barnehageoppholdet bør begrenses til et bestemt antall timer. Barn fra dysfunksjonelle hjem kan altså ha det bedre i barnehagen enn hva de har hjemme. Smith legger likevel til at en på generelt grunnlag bør en være forsiktig med å la de minste barna oppholde seg mer en seks timer i barnehagen.

Hva angår voksentetthet og gruppestørrelse hevder Smith at det ikke er gunstig for de minste barna med grupper på over 8-10 barn, før han legger til at basebarnehager heller ikke er å anbefale for de minste barna.

”Men igjen, det å legge forholdene til rette for trygg tilknytning og at barn danner trygg tilknytning til en voksenperson i barnehagen er svært viktig”, legger Smith til.

Barn kan ta skade av daglig adskillelse

Tilbake til separasjon og angsten denne potensielt sett kan føre med seg daglig –og over tid. Kan barn ta skade av dette? Smith viser til at noen barn er mer sårbare, rent genetisk. Andre barn kan ha vært utsatt for stress, også før fødselen.

Smith hevder at; ”mer sårbare barn kan ta skade av å oppleve en daglig adskillelse”, før han legger så til at det derfor er svært viktig at vi tar hensyn til barns tilknytningsbehov. Dersom barn ikke danner tilknytning til en person i barnehagen kan det gå igjennom en tilstand av engstelse hver eneste dag, hevder Smith som legger til at dersom barn danner tilknytning til en person i barnehagen, kan de være fornøyde med det. Barna kan være tilfreds selv om denne tilknytningen ikke vil ha samme kvalitet som den tilknytningen barnet har til sine foreldre.

Jeg refererer så til et tidligere intervju av Smith hvor han hevdet at det å starte for tidlig i barnehage kan gi senskader og føre til at barna blir stresset. Jeg lurer derfor på; Hva er for tidlig? Smith hevder han ville uttalt seg annerledes i dag, ettersom hva som er for tidlig vil avhenge av flere faktorer. Det vil avhenge av både foreldrene og barnehagens kvalitet.

”Dersom barn vokser opp i et lite adekvat oppvekstmiljø hjemme, vil kanskje barnehage være et bedre alternativ. Men for et barn med trygge dedikerte foreldre stiller det seg annerledes”, hevder Smith.

Jeg refererer til et annet intervju hvor Smith hevder følgende; *“De utagerende atferdsproblemer vi ser hos større barn har sin rot i tilknytningsproblemene, samt at senere emosjonelle problemer, som angst og skolefobi kan ha en sammenheng med tilknytningsvansker.”* Jeg undrer meg derfor om man ser en økning i disse typer problemer, i takt med at flere og yngre barn tilbringer dagene i en eller annen form for dagsomsorg? Smith viser til at sammenhengen mellom disse typer problemer og desorganisert tilknytning er nokså godt dokumentert. Han hevder det er uvisst hvorvidt det er dokumentert, - men at det ville vært interessant å se om en økning i disse typer problemer kan tilskrives barnehage.

”Det er antakelig slik, men om studier har vist en årsakssammenheng er jeg ikke sikker på.”

Videre foreslår Smith at det ville vært interessant å undersøke atferdsproblemer opp imot kvaliteten på barnehager, før han legger til at der hvor kvaliteten på barnehagene er

tilfredsstillende, er det ikke nærliggende å tro at en vil se en økning av emosjonelle problemer, angst og skolefobi.

Samspill og sosialisering – ikke det viktigste for barn under to år

Hva med samhandling, spør jeg Smith, og foreldre som forklarer at de sender ettåringen sin i barnehage med det formål at barnet skal sosialiseres?

”Det at barn lærer å samhandle er relevant for barn over to år. For barn mellom ett og to år er ikke dette viktig.”

Smith legger så til at han ikke har sansen for brukerundersøkelser hvor foreldrene svarer at de er så fornøyd med det sosiale i barnehagen etc.

Jeg under så hva Smith tenker om at enkelte barnehager opererer med en tilvenningsperiode på to dager?

”To dager! Altfor lite. En uke er også for lite. 14 dager bør man ha for de fleste barn”, legger Smith entusiastisk til.

For lite studier på de minste barna i barnehagen

I 1999 skrev Smith og Ulvund boken Spedbarnsalderen hvor de hevdet at det ikke finnes noen godt kontrollerte norske studier av spedbarn i barnehage. I dag vet man at det finnes noen, men få. Jeg undrer meg hva professoren tror dette skyldes?

”Det skyldes at vi liker å tro at alt er så bra her i landet. Norske barnehager er bra, noe vi ikke trenger å undersøke. Det er typisk norsk å sette i gang reformer uten å undersøke på forhånd hvilken hensikt tiltakene på reformen har. Barnehageløftet ble satt i gang uten å undersøke betydningen av kvalitet i barnehagene. Det var bare å få flest mulig barn inn.”

Jeg spør så hva Smith tenker om at om lag to tredeler av de ansatte i barnehagen er ufaglærte? Spørsmålet later til å engasjere Smith som kaller dette både skremmende, kritikkverdig og oppsiktsvekkende. Utdanning hjelper de ansatte å forstå hvordan barnet fungerer samt å forstå barnets behov. Imidlertid legger Smith til at de menneskelige kvalitetene som empati og ikke minst interesse for barn er vel så viktige.

Avslutningsvis spør jeg om praksisen med ettåringer i barnehage er kommet for å bli?

”Ja, det tror jeg, ingen hensikt å gå i korstog mot det.”

Smith legger så til at det viktigste nå er å gjøre det beste ut av det, for barna. Eneste løsningen dersom barna skulle begynne i barnehage på et senere tidspunkt, hevder Smith vil være å forlenge fødselspermisjonen. Det ville vært fint sier, han.

Smith avslutter med følgende;

”Det er vel mange foreldre som gjerne ønsker at barna begynner i barnehagen når de er ett år gamle ettersom de selv vil tilbake til arbeidslivet.”

Feminisme er ikke ensbetydende med likebehandling

Noen uker etter intervjuet med Smith, satt jeg fortsatt igjen med noen spørsmål, dessuten ønsket jeg å få kommentarer fra feministisk hold. Innledningsvis i denne avhandlingen tilkjenner jeg å ha blitt fascinert og inspirert etter å ha lest et intervju av feministene Torild Skard og Gro Nylander. I intervjuet hevdet de å ville ha mor lengre hjemme med barna. Dette måtte bety noe, tenkte jeg. Når Skard, som har vært en aktiv pådriver for kvinner i arbeid og økende antall barnehageplasser ønsker kvinner tilbake til hjemmet (for en begrenset periode), da må det gis etter for refleksjon, diskusjon og engasjement. Skard, må nevnes, er den første kvinnen i Norge med presidentverv på stortinget. Hun er tidligere leder blant annet for norsk kvinnesaksforening og UNICEFs internasjonale programkomité. I 2012 ble Skard utnevnt til kommandør av St Olavs orden. Dette på grunn av sin innsats for kvinner og barns rettigheter. Men, kanskje viktigst av alt i denne sammenhengen, hun er psykolog. En psykolog som har tatt til orde for økt samvær mellom mor og barn. Hva blir det da med den yrkesaktive kvinnen? Bowlby ble som sagt utsatt for kritiske røster fra feministiske hold. Mange vil kanskje hevde at hans teori som sådan er en direkte utfordrer til den yrkesaktive kvinnen. Kan man støtte seg til tilknytningsteorien ved å tale for økt samvær mellom mor og barn, og samtidig være aktiv feminist? For å få svar på disse spørsmålene sendte jeg i god tro en epost til Skard hvor jeg søkte svar på en del ting som for meg var uklart. Jeg ønsket også å få hennes standpunkt i forhold til tilknytningsteoriens betydning for yngre barn i barnehage. Herunder presenterer jeg spørsmålene med påfølgende svar:

I Vårt land (mars 2017) hevder du følgende: *”Jeg har alltid ment at det er viktig med barnehager for barns utvikling, og slik at kvinner kan kombinere barn og lønnet arbeid. Men nå har det blitt helt feil”* Kan du utdype dette?

”Barnehagetilbudet er ikke tilpasset barns utvikling, mor presses for tidlig ut i lønnet arbeid, og det lønnete arbeidet er ikke tilpasset barnets omsorgsbehov. Utgangspunktet må være barnets behov. Utviklingen av framtidige generasjoner er et av samfunnets viktigste oppgaver, og sped- og småbarna er i en svært sårbar fase og skal formes for livet. Ut fra det vi vet, bør barnets morskontakt være kontinuerlig i 1. og 2. leveår, kontakten med far økende spesielt i 2. leveår. Den sosiale kretsen bør utvides gradvis. Ofte kan barnehage være et egnet tilbud fra 2.-3. leveår, men utformingen må være tilpasset barnas utviklingstrinn.”

Er det uproblematisk for deg som feminist å foreslå at kvinner skal være lengre hjemme med barna?

”Ja, generelt sett. Mors samvær med barna må først og fremst bestemmes av mor ut fra barnas behov – ikke ut fra arbeidslivskrav om ytelse og økonomisk vekst. Samfunnet må ha råd til å finansiere en god oppvekst for barn. Feminisme betyr ikke at menn og kvinner mekanisk skal behandles helt likt. Når forskjellsbehandling er negativt for kvinner, skal kvinner og menn behandles likt. Når likebehandling er negativt, skal kvinner og menn behandles forskjellig. Det er vesentlig at kvinner som gruppe i dag er underordnet i forhold til menn, fordi de er kvinner. De må derfor få høyere status, mer makt og ressurser og i større grad kunne bestemme over sine egne liv. Ikke minst må morsrollen oppvurderes av hensyn til så vel kvinner som barn.”

Hvilke implikasjoner mener du tilknytningsteorien og forskningen basert på denne bør ha hva angår drift av barnehager?

”Barna bør gjennomgående begynne seinere i barnehage enn i dag – ikke ved 1 år, men ved 2-3 år. Barnegruppene bør være små i begynnelsen. Oppholdet i barnehagen bør være fleksibelt og ikke for langvarig, og det må være tilstrekkelig kvalifisert og stabilt personale.”

Hva tenker du om at enkelte barnehager opererer med en tilvenningsperiode på to dager?

”Jeg er ikke sikker på hva dette innebærer i praksis, men det høres ut som en svært kort tid.”

Er praksisen med ettåringer i barnehage kommet for å bli?

”Jeg håper ikke det, hvis en snakker om en vanlig standardbarnehage. Tilbudene må tilpasses barnas situasjon og utvikling slik at de får en positiv oppvekst.”

Kapittel 3. Metode

Dette kapitlet omhandler avhandlingens forløp og beskriver min vei til målet. Herunder vil jeg forklare de valgene jeg tok og de utfordringene som oppsto underveis. Jeg vil redegjøre for kvalitativ metode og hvorfor jeg valgte denne typen tilnærming i undersøkelsen min. Deretter vil jeg kort beskrive den hermeneutiske og fenomenologiske tilnærmingen i dette arbeidet, før jeg presenterer grounded theory og forklarer hvordan jeg utviklet en teori av mitt empiriske materiale. Videre vil jeg, i den grad det lar seg gjøre, fra et objektivt ståsted, presentere oppgavens reliabilitet, validitet og refleksivitet. Intervju –herunder delvis strukturert, vil bli viet en innføring. Deretter presenteres intervjuguiden og prosessen med å rekruttere informanter. Noen etiske betraktninger vil bli gjort før jeg beskriver hvordan gjennomføringen av intervjuene forløp seg. Avslutningsvis beskriver jeg transkripsjonsprosessen. Jeg har under hele prosessen med denne avhandlingen, etter beste evne, forholdt meg til mine informanter og mitt materiale med en reflektert og etisk tilnærming.

Kvalitativ forskning

Dalen (2011, s. 15) hevder det overordnede målet for kvalitativ forskning er å utvikle en forståelse av fenomener som kan knyttes til både personer og situasjoner i deres sosiale virkelighet. Da jeg skulle velge type metode; kvalitativ eller kvantitativ, måtte jeg ta utgangspunkt i den valgte problemstillingen. Jeg kom da fram til at det i dette prosjektet var riktig å gå for en kvalitativ tilnærming. Hvorfor var dette riktig? Tjora (2017, s. 28) hevder kvalitativ metode fremmer innsikt og søker forståelse, mens kvantitativ metode fremmer oversikt og søker forklaring. Jeg ønsket med dette prosjektet nettopp å søke innsikt i hvorvidt ulike profesjoner er av ulik oppfatning med hensyn til hvordan tilknytningsteorien bør influere på den daglige driften av barnehager. Der kvantitativ metode ville gitt meg data i form av målbare enheter, gir kvalitativ metode meg mulighet til nettopp å gå i dybden og undersøke det aktuelle fenomenet nærmere. Tjora (2017) hevder at vi gjennom de kvalitative metodene identifiserer hvordan samfunnet i vid forstand skapes ved handling, interaksjon og meningsdanning. Dette finner jeg både interessant og relevant for min oppgave; hvordan interaksjon kan føre til meningsdanning som igjen kan lede til en gitt handling.

Fenomenologi

Filosofen Edmund Husserl grunnla fenomenologien rundt år 1900. Der Husserl viser til at vi mennesker ser samme ting ulikt, hevder Immanuel Kant at det er vår subjektive erfaring som ser og avgjør hvordan ulike ting framstår for oss (Ingarden 1967). Fenomenologi er altså læren om fenomenene, om det som viser seg, kommer til syne, trer frem (Hegel 1997). Dette vil si hvordan vi ser og tolker mennesker og ting rundt oss fra et førstehåndsperspektiv. Kvale og Brinkmann (2015, s. 45) viser til at fenomenologi i kvalitativ forskning er et bestemt begrep som handler om å forstå sosiale fenomener ut fra informantens egne perspektiver, samt å beskrive verden slik den oppleves av informanten. Da jeg valgte kvalitativ metode med intervju av ulike profesjoner var det nettopp for å øke innsikt i disse profesjoners forståelse av ettåringer i barnehage og tilknytningsteoriens innflytelse på driften av denne. Kvale og Brinkmann (2015, s. 45) hevder fenomenologien har vært relevant for avklaring av forståelsesformen i det kvalitative forskningsintervju, dette ved å innsnevre den opplevde betydningen til intervjupersonenes livsverden.

Hermeneutikk

Hermeneutikk er læren om å tolke og å forstå. ”Den hermeneutiske regel at man skal forstå helheten ut fra delen og delen ut fra helheten, har sitt opphav i den antikke retorikken, og har blitt overført fra talekunst til forståelsens kunst av den moderne hermeneutikken” (Gadamer 2003, s. 33). I min oppgave har jeg valgt å beskrive og støtte meg til Hans-Georg Gadamer forståelse av hermeneutikk. Gadamer (1975, s. 283) hevder forståelse er en virkningshistorisk prosess. Med dette mener han at vår forforståelse fra tidligere tider ennå virker inn på oss. Altså at når vi kan forstå fortiden, er det fordi våre fordommer selv er brakt fram av virkningshistorien (Gadamer 1975). Krogh (2014, s. 52) hevder at der den tidligere hermeneutikken tok utgangspunkt i at forståelsen av helheten preget forståelsen av delene, er det i Gadamer teori slik at leserens forståelse av teksten er farget av ens fordommer og forforståelse. Her utgjør vår forforståelse og våre fordommer en helhet som vi aldri kan være helt bevist eller ha full oversikt over (Krogh 2014, s. 54). Som forsker har jeg en forforståelse. Denne vil kunne virke inn på hvordan jeg oppfatter det informantene sier. Det informantene sier kan igjen virke inn på min forståelse da jeg ikke kan være helt bevisst min forforståelse og mine fordommer.

Grounded Theory

Ifølge Dalen (2011, s. 41) tar grounded theory-tilnærming utgangspunkt i det empiriske materialet. Dette vil si at det er informantens egne oppfatninger som danner grunnlaget for analyse, og at det gjennom en kodingsprosess utvikles en teori om sentrale fenomener i materialet (Dalen 2011). Et sentralt poeng i grounded theory er at teoretiske begrep skal genereres ut fra data og at forskeren ser etter sentrale prosesser i feltet som undersøkes. En ser etter (tentative) sammenhenger mellom begreper og kategorier. Ved hjelp av begrepsgjøring fra informantene utvikler og binder man sammen en teori, en grounded theory. Kvale og Brinkmann (2015) hevder at intervjuer kan være beskrivende og søke å kartlegge intervjupersonens livsverden. Intervju kan bli brukt for å kartlegge teoretiske begreper om et emne. ”Et eksempel på dette er Glaser og Strauss` (1967) grounded theory-tilnærming for *induktivt* å utvikle en empirisk ”grounded theory” gjennom observasjoner og intervjuer” (Kvale og Brinkmann 2015, s. 141). Gjennom intervju har jeg kartlagt og funnet begreper rundt hvordan ulike profesjoner hevder tilknytningsteorien bør influere på barnehagedrift. Summen av disse begrepene gav grunnlag for min teoriutvikling som vil bli presentert etter den empiriske analysen og diskusjonen rundt denne.

Validitet

Validitet handler om at en undersøker det en har til hensikt å undersøke (Kvale og Brinkmann 2009). Her verserer noen kritiske spørsmål en må stille rundt eget arbeid og dets gyldighet. Først, er spørsmålene mine uklare eller til å misforstå? Begrepsvaliditet har å gjøre med nettopp at en registrerer det en har til hensikt å registrere, og dette på en tilfredsstillende måte (Skog 2004, s. 88). Jeg har etterstrebet å lage korte, lettfattelige spørsmål. Hva angår ordlyden, er det ikke nærliggende å tro at mitt språk eller mine valg av ord skulle lede til noen uklarheter.

En annen faktor som virker inn på validiteten og som kan være relevant for min avhandling, er om informanten svarer ærlig. Jeg har ingen garanti for at informantene svarer ærlig. Eksempelvis kan det være slik at informanten føler en ambivalens dersom de selv er yrkesaktive småbarnsforeldre med barn i barnehage. Dette er imidlertid ikke noe jeg kunne påvirket eller forhindre. Spørsmålene har jeg etterstrebet å utforme på en slik måte at de åpner opp for å bli besvart på den måten informanten ønsker å besvare dem. Jeg hadde et mål om å utforme spørsmålene på en slik måte at de ikke skulle gi noen indikasjoner på hva som vil være riktig eller feil svar. Idet spørsmålene er besvart vil formålet med undersøkelsen være

å trekke slutninger fra det empiriske materialet som er valide. Konklusjonsvaliditet handler om den effekten eller sammenhengen vi har observert, og hvorvidt den er reel eller et resultat av tilfeldigheter (Skog 2004, s. 101). Like fullt som jeg trekker en konklusjon og utvikler en teori, er jeg bevisst at jeg ikke kan vite om denne er representativ for populasjonen. Som et tredje validitetsspørsmål må nevnes prosessen rundt intervjutranskripsjonen. Hva er riktig transkripsjon? Kvale og Brinkmann (2015, s. 212) hevder det ikke finnes en sann, objektiv oversettelse fra muntlig til skriftlig form. Med et mål om å overføre intervjupersonens historie til leseren så identisk som mulig er det likevel slik at ansiktsuttrykk, pauser, gestikuleringer med mer sannsynligvis ikke vil komme til sin rett i det skriftlige materialet.

Reliabilitet

Lund mfl (2002) beskriver at utenfor forskningslitteraturen oversetter man vanligvis ordet ”reliability” til pålitelig. I forskningslitteraturen har ordet imidlertid hatt en mer avgrenset betydning. Lund mfl (2002, s. 154) hevder reliabilitet er her et uttrykk for i hvilken grad data er fri for tilfeldige feil. Etterprøvbarehet er et sentralt begrep i denne sammenheng og handler om at andre forskere skulle kunne kommet fram til samme resultat ved å bruke de samme metodene. For å sikre og styrke reliabiliteten under intervjuprosessen gikk jeg til innkjøp av en båndopptaker av høy kvalitet. Jeg testet denne hjemme, hvor jeg satt en meter ifra og snakket. Lyden var bra. Slik fungerte det også under intervjuene, jeg fikk med meg alle ord som ble sagt. Dersom det under transkriberingen likevel skulle oppstå usikkerhet rundt hva som faktisk ble sagt, kunne jeg spole tilbake, høre på nytt, og slik kontrollere at jeg hadde hørt riktig. Dette vil si at dersom andre hadde intervjuet de samme informantene med tilsvarende spørsmål vil en kunne gå ut fra at de skulle kunne trekke samme konklusjon som meg. Jeg vil forsiktig anta at reliabiliteten vil kunne ansees som høy i undersøkelsen.

Refleksivitet

Refleksivitet handler om den innvirkningen min tilstedeværelse kan ha på mine informanter. Kvale og Brinkmann (2015) hevder objektiv refleksivitet kan forstås som det å reflektere over ens eget bidrag som forsker til produksjonen av kunnskap. Som intervjuer tilstreber jeg å være nøytral. Dette i form av at jeg ikke tilkjenngav standpunkt eller gav uttrykk for hvor jeg selv sto i forhold til tilknytningsteoriens betydning for barn i barnehage. Jeg var kledd i nøytrale klær, uten politiske eller religiøse motiver. Jeg kan likevel ikke vite om min tilstedeværelse som forsker kan ha påvirket informantene på noe måte.

Etiske betraktninger

De forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi (2016) viser til to ufravikelige forskningsetiske hensyn som skal tas ved gjennomførelse av intervju. Det ene er informert samtykke. Dette vil si at informanten skal vite hva vedkommende sier ja til å være med på. Det andre er at en ikke skal påføre informanten fysisk eller psykisk smerte. I min avhandling er alle informantene samtykkekompetent. Dersom jeg hadde valgt å intervju barn, psykisk syke eller personer som er umyndiggjorte ville jeg måtte tatt ytterligere etiske hensyn. Dette ville også vært tilfellet dersom temaet var å anse som sensitivt.

Utvalget

Hva er et utvalg i forhold til hele populasjonen? ”Den omfattende gruppen av individer som forskeren vil generalisere til, kalles *populasjon* eller *univers*, mens den mindre gruppen kalles *utvalg*” (Lund, mfl. 2002, s. 126). Med utgangspunkt i problemstillingen var jeg ute etter informanter fra ulike forhåndsbestemte profesjoner. Jeg hadde derfor et strategisk utvalg. Tjora (2017, s. 130) hevder hovedregelen i kvalitative studier er at man velger informanter som på en reflektert måte kan uttale seg om det aktuelle temaet. Dette utvalget kalles strategisk eller teoretisk.

Sannsynlighetsutvalg eller ikke-sannsynlighetsutvalg

Et sannsynlighetsutvalg vil si at alle i populasjonen har en kjent eller like sannsynlig mulighet for å komme med. Ut fra et sannsynlighetsutvalg vil en kunne lage en statistisk generalisering som man kan anta er gjeldende for hele populasjonen. Dersom jeg skulle gi alle psykologer, psykiatere og barnehagelærere lik mulighet for å delta i undersøkelsen min, ville det forutsatt at jeg hadde en liste over alle disse. Det hadde jeg ikke. Jeg endte opp med et ikke-sannsynlighetsutvalg. Jeg kan ikke vite om utvalget mitt er representativt for populasjonen. Hva jeg vet er at etter min vurdering framsto informantene som typiske for sin profesjon, i den grad man kan si det. Jeg kan ikke med mitt utvalg lage en statistisk generalisering og lager derfor teoretisk generalisering. Herunder beskrives hvordan jeg med mitt utvalg generaliserer til en teori som jeg antar kan ha gyldighet for å forstå populasjonen.

Teoretisk generalisering

Dersom jeg hadde valgt en kvantitativ tilnærming i avhandlingen kunne jeg valgt et representativt utvalg som med stor sannsynlighet ville kunne si noe om hele populasjonen. Innenfor kvantitativ forskning har man en ambisjon om å få et representativt utvalg. Det betinger et sannsynlighetsutvalg av en viss størrelse. Lund mfl (2002) hevder induktiv resonnering tar utgangspunkt i enkelttilfeller og trekker generelle slutninger på bakgrunn av disse. Induktiv statistikk vil derfor si noe om hvor sannsynlig det er at det en har funnet vil kunne gjelde for hele populasjonen. Dersom man trekker slutninger fra et representativt utvalg ved bruk av kvantitativ metode, vil man kunne vise til en statistisk generalisering. Et mål med statistisk generalisering vil kunne være å se etter sammenhenger mellom variabler hvor en blant annet kan vise til korrelasjoner og kausalitet. Mitt utvalg derimot, bygger ikke på statistiske beregninger, og vil ikke kunne bli statistisk generaliserbart. Jeg utvikler derfor en teoretisk generalisering og ikke en statistisk generalisering.

Grønmo (2004, s. 88) hevder teoretisk generalisering tar utgangspunkt i en teoretisk forståelse av de samfunnsforholdene som studeres. Dette er en type generalisering som brukes ved kvalitative studier. Hensikten er da ikke å trekke slutninger om spesifikke egenskaper ved de ulike enhetene i universet (Grønmo 2004, s. 88). Ved teoretisk generalisering har en andre formål med studien. Grønmo (2004) hevder to slike formål er særlig viktige. ”Det ene formålet er å bruke studien av utvalget til å utvikle begreper, teorier eller hypoteser som man utfra teoretiske resonnementer kan anta å gjelde for hele universet av enheter” (Grønmo, s. 88). Det andre er å utvikle en helhetlig forståelse av denne større gruppen som disse enhetene til sammen utgjør (Grønmo 2004). Målet med undersøkelsen min er å trekke slutninger om spesifikke holdninger ved de ulike enhetene (barnehagelærere, psykologer og psykiatere).

Intervju

Jeg har valgt intervju som metode i undersøkelsen. Tjora (2017) hevder at den mest utbredte datagenereringsmetoden innenfor kvalitativ forskning er intervju hvor da særlig dybdeintervjuer og semistrukturerte intervjuer er populære. I undersøkelsen benyttes intervju i semistrukturert form. Jeg ønsker med et fenomenologisk utgangspunkt å bruke intervju til å søke informantenes mening, sett fra deres livsverden. Det overordnede målet er å få svar på problemstillingen, herunder om det er ulikheter med tanke på psykologer, psykiatere og barnehagelærernes oppfatninger av hvordan tilknytningsteorien bør influere på barnehagedrift. Resultatene fra disse intervjuene skulle jeg siden sette i en større sammenheng

hvor de ulike yrkesgruppene blir sammenlignet og hvor svarene blir knyttet opp til tilknytningsteorien.

Semistrukturerte intervjuer

Ryen (2002) hevder semistrukturerte intervju er kjennetegnet ved at det er satt opp spørsmål, men at rekkefølgen eller ordlyden på disse ikke er fastsatt. Jeg valgte å gjennomføre intervjuene ved bruk av intervjuguide. Denne intervjuguiden hadde en tenkt, men ikke en fastsatt rekkefølge. Ved enkelttilfeller var det slik at noen spørsmål ble besvart som en forlengelse av et annet. Slik sett mistet intervjuet sin tenkte struktur. Dette var imidlertid uproblematisk da jeg hoppet over spørsmål som allerede var besvart. Intervjuet ble altså laget relativt strukturert og informantene mine påvirket i noe grad om det ble forble strukturert, delvis strukturert eller semistrukturert. For å få fram intervjupersonens fortolkninger og meninger benyttet jeg meg av forhåndsformulerte spørsmål med åpne svaralternativer. Dette gav meg også mer materiale å jobbe med i ettertid, enn dersom jeg hadde valgt å oppgi lukkede svaralternativer. Kvale og Brinkmann (2009) hevder semistrukturert intervju søker å innhente beskrivelser av intervjupersonens livsverden, og særlig fortolkninger av meningen med fenomenene som blir beskrevet.

Rekrutering av informanter

Jeg rekrutterte informanter fra to ulike grupper av profesjoner. Psykologer og psykiatere, som jeg plasserte under samme gruppe av informanter, og barnehagelærere som den andre. Tjora (2017, s. 130) hevder hovedregelen for utvalg i kvalitative studier er at man rekrutterer informanter som av ulike grunner på en reflektert måte vil kunne si noe om det aktuelle temaet. Hva angår antall bestemte jeg meg i første omgang for å rekruttere seks informanter fra hver av disse gruppene av profesjoner. Rekrutteringen av psykologer og psykiatere forløp seg uproblematisk. Jeg jobber i psykiatrien og kontaktet derfor fire personer jeg vet av, uten at jeg har noen nærmere relasjon til dem. De resterende to psykologene er bekjente av venner som jeg ikke hadde truffet tidligere. Foruten en psykolog som jeg traff på jobb, kontaktet jeg de resterende per epost. Alle seks svarte relativt raskt og de svarte ja. Tid og sted for intervjuet ble så avtalt.

Uventede utfordringer under rekrutteringsprosessen

Parallelt med rekrutteringen av psykologer og psykiatere startet rekrutteringen av barnehagelærere. Jeg hadde tenkt at også dette skulle være en uproblematisk prosess. Jeg planla å sette av en torsdag formiddag til å sende ut forespørsler. I min naivitet var planen at før helgen meldte sin ankomst skulle jeg ha avtalt intervju med seks barnehagelærere den påfølgende uken. Slik ble det ikke. Jeg sendte ut 25 eposter til noen små, noen større, private og offentlige barnehager. Forespørslene sendte jeg til de respektive styrerne i de ulike barnehagene. Det første svaret jeg fikk var: "Nei, vi har ikke tid å delta på undersøkelser." Neste avslaget ble begrunnet med en hektisk periode da det gikk mot barnehageårets slutt. Andre svarte at de skulle høre med pedagogene og be dem høre fra seg dersom de kunne tenke seg å delta i undersøkelsen. De fleste svarte ikke.

Johannesen (2009) viser til at dersom en opererer med for mange spørsmål risikerer man at informanter utelukkes. Jeg informerte i forespørslene jeg sendte ut at intervjuet ville ta om lag 15 minutter. Dagene gikk og jeg hadde altså ikke rekruttert en eneste barnehagelærer. Jeg sendte da ut en forespørsel til konstituert barnehagesjef ved barnehagekontoret i min hjemkommune. Hun svarte ved å fortelle at hun videresendte forespørselen min til alle barnehager i min hjemkommune. Her oppfordret hun eventuelle interessenter til å ta kontakt med meg. Etter alle disse epostene var det *en* kvinnelig barnehagelærer som meldte sin interesse. Jeg begynte å bli utålmodig og valgte derfor å bruke andre kanaler. Jeg har ingen venner eller nære familiemedlemmer som jobber i barnehage. Og måtte derfor ringe litt rundt for å forhøre meg med både venner og kollegaer. Jeg landet på informanter som var perifere kollegaers koner, venninnens kusiner, en tante av en bekjent også videre. Det var et poeng at ikke informanter fra noen av profesjonene skulle være nære bekjente av meg. Dette for at jeg ikke skulle påvirke informantene på noe måte under intervjuet.

Informantenes kjønn, alder og ansiennitet

Jeg rekrutterte informanter med bakgrunn i deres profesjon, uten fokus på å få en lik fordeling av andre variabler. Imidlertid ble fordelingen slik; fire kvinner og to menn fra gruppen med psykologer og psykiatere. Aldersspennet var fra 28 til 61 år. Der en psykolog var nyutdannet, hadde en annen 30 års ansiennitet. Fra yrkesgruppen med barnehagelærere var det også spredning i alder og ansiennitet. Den yngste informantene var 28 år, den eldste 51. Også her strakk spredningen i ansiennitet seg fra tre og til over tjue år. Imidlertid besto informantene

fra sistnevnte yrkesgruppe utelukkende av kvinner.

Hvor mange informanter trengte jeg?

Da jeg hadde bestemt meg for hvilke yrkesgrupper jeg ønsket skulle si noe om temaet, måtte jeg vurdere og overveie hvor mange informanter jeg trengte. Tid og undersøkelsens omfang er med i denne vurderingen. Hvor mange informanter trengte jeg egentlig for å finne svar på problemstillingen? Kvale og Brinkmann (2015) hevder svaret på dette spørsmålet er enkelt, en må intervju så mange som det trengs for å finne ut det en trenger å vite. Jeg vurderte det slik at jeg i første omgang skulle rekruttere seks informanter fra hver gruppe av profesjoner. Er dette tilstrekkelig? Kanskje, kanskje ikke. Etter transkribering og analysering så jeg klare tendenser i svarene fra de ulike profesjonene. Jeg var da kommet til et slags metningspunkt. Thagaard (2003) hevder utvalget kan sees som tilstrekkelig når studier av enheter, altså flere informanter, ikke synes å gi ytterligere forståelse av de fenomenene som studeres. Jeg kom til en beslutning om at utfallet av undersøkelsen ikke ville tatt en ny retning dersom jeg hadde innhentet ytterligere en eller to informanter fra hver yrkesgruppe. Dette med tanke på at jeg så en metning i materialet. Kvale og Brinkmann (2015) hevder det generelle inntrykket fra nyere intervjuundersøkelser er at det kan være en fordel å ha et mindre antall intervjuer og heller bruke tid på å forberede og analysere intervjuene.

Tid og sted –på informantenes premisser

Informantene jeg omsider fikk rekruttert ved god hjelp av venner og kollegaer hadde jeg kontakt med via epost eller telefon. Det ble avtalt tid og sted for intervju. Dette på informantens premisser. Tre intervju ble gjennomført over telefon. Dette av ulike grunner (tid og sykdom), men etter ønske fra informanten. Tjora (2017) hevder at ved intervju over telefon forsvinner muligheten til å benytte seg av kroppsspråk, eksempelvis å nikke til informanten for å få vedkommende til å snakke videre i en allerede påbegynt setning. Dette er en svakhet ved å gjennomføre intervju over telefon. Når det gjaldt de resterende intervjuene, imøtekom jeg så langt det lot seg gjøre informanten med tanke på tidspunkt og sted for gjennomførelse av intervjuet. Alle intervjuene (foruten om de per telefon) ble gjennomført på informantens arbeidsplass. Dette være seg et kontor eller et pauserom i barnehagen. I den grad det var behov for en avslappet stemning, tenkte jeg denne best kunne skapes i et miljø informanten er kjent med.

Informasjon vedrørende informantens rett

I det jeg ankom stedet der intervjuet skulle finne sted, eller i de tilfellene jeg ringte informantene, forklarte jeg kort om prosjektet mitt, hva og hvor jeg studerte. Dette var imidlertid bare en gjentakelse, da jeg allerede hadde presentert denne informasjonen i eposten jeg tidligere hadde sendt ut. Informantene ble også informert om deres rett til å trekke seg. De forskningsetiske retningslinjene for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi (2016) viser til at informanten til en hver tid har rett til å trekke seg uten at dette skal lede til noen negative konsekvenser. Jeg informerte informantene om at deres identitet ville bli beskyttet og at en ikke skulle kunne summere seg fram til hvem disse er. Eneste personalia jeg ba dem oppgi var alder. Profesjon viste jeg jo allerede. Kvale og Brinkmann (2009) viser til prinsippet om konfidensialitet som omhandler informantens rett til å holde sin identitet skjult. Dersom det skal brukes data som kan føre til at informanten blir gjenkjennbar, skal vedkommende ha gitt samtykke til dette (Kvale og Brinkmann 2009). Jeg har altså valgt å holde informantens identitet skjult i dette prosjektet. For å sikre dette er informantene presentert på en slik måte at de ikke skal kunne være gjenkjennbar. Med dette mener jeg at jeg bare benytter meg av profesjon og kjønn når jeg omtaler dem i resultat og analyseprosessen. Jeg nevner også i denne delen informantenes alder og også hvor lang ansiennitet de har i den nåværende profesjonen. Likevel tenker jeg med det antallet psykologer, psykiatere og barnehagelærere det er i den kommunen som er utgangspunkt i min undersøkelse, vil de ikke kunne være gjenkjennbar for leseren.

I forkant av hvert intervju måtte jeg undersøke hvorvidt informantene aksepterte at jeg benyttet meg av båndopptaker. Jeg ønsket å benytte meg av båndopptaker for få med meg alt som ble sagt, og at det som ble sagt siden ble riktig gjengitt. Kvale og Brinkmann (2015) hevder det er flere måter å registrere intervju på hvor det vanligste er lydopptaker. Intervjueren får da mulighet til å konsentrere seg om intervjuets emne og dynamikk, samtidig som ordbruk, tonefall, pauser og liknende fortsatt blir registrert. Ingen av informantene hadde noen innvendinger når det gjaldt bruk av båndopptaker. Denne var testet og prøvd i forkant, slik at jeg var så sikker som jeg kunne bli på at det ikke skulle oppstå noen tekniske utfordringer.

Forsker –informant, et asymmetrisk forhold?

Hvor står jeg i forhold til informanten? Kvale og Brinkmann (2015) hevder at selv om man tar hensyn til den gjensidige forståelsen og det personlige intervjusamspill, skal man som forsker være bevisst at forskningsintervju er en profesjonell samtale med et klart asymmetrisk maktforhold mellom forskeren og den som blir intervjuet. Etter min vurdering oppleves Kvale og Brinkmann noe bastant. Min erfaring er at jeg som intervjuer ikke stod i noe overordnet forhold til informantene under intervjuprosessen. Kvale og Brinkmann (2015) hevder det asymmetriske maktforholdet oppstår i det kvalitative intervju blant annet med tanke på at intervjuet er en enveisdialog. Det er en instrumentell dialog (samtalen er for forskeren ikke et mål i seg selv, men et middel). Intervjueren kan opptre manipulerende og ikke minst har denne monopol på å fortolke (Kvale og Brinkmann 2015). All den tid jeg etterstrebet å opptre med en respektiv atferd kjenner jeg meg ikke igjen i Kvale og Brinkmanns beskrivelse av å opptre manipulerende. Hva angår fortolkning og at jeg siden skal rapportere hva intervjuobjektet formidlet, tilkjenner jeg å stå i et slags maktforhold. Jeg tenker derfor det er særlig viktig å bruke tid og resurser på transkriberingen. De etiske betraktningene rundt dette kommer jeg siden tilbake til.

Intervjuguide

For å søke svar på problemstillingen og underproblemstillingen måtte jeg utarbeide en intervjuguide som skulle gjelde for to grupper av profesjoner. Dette var utfordrende. Det var utfordrende med tanke på at informantene har ulik bakgrunn, både teoretisk og praktisk. Dette gir dem også ulike forutsetninger for å kunne svare på spørsmål angående barn i barnehage. Jeg prøvde meg fram og måtte slette en rekke spørsmål og siden starte på nytt. De fleste spørsmålene som ble slettet ble gjort på bakgrunn av at de enten var uklare, tvetydige (de var til å misforstå) eller ledende. Et eksempel er dette: ”Det er gjort undersøkelser, som viser til at cortisolnivået er forhøyet hos små barn i barnehagen, hele dagen igjennom. Er dette uheldig for barnet?” Etter noe overveiing og veiledning innrømmet jeg at spørsmålet har en rekke svakheter. Svakheter som blant annet at psykologene og psykiateren antakeligvis har bedre forutsetninger for å kunne besvare spørsmålet enn barnehagelærerne. Det kan også hende at jeg måtte forklart enkelte av informantene hva cortisol er, og hva et forhøyet nivå gjør med kroppen. Dessuten er det i aller høyeste grad ledende. Spørsmålet legger opp til noen forventinger om hva som ville vært riktig å svare. Jeg landet på enkle og tydelige spørsmål. Jeg landet på spørsmål som så langt det lot seg gjøre kunne svares på under noenlunde samme

forutsetninger fra begge grupper av profesjoner. Det var et mål at ingen av informantene måtte stille spørsmål vedrørende spørsmålenes betydning. Likevel vil de ulike erfaringene mine informanter har kunne bidra til at barnehagelærerne i noe større grad kan se for seg de ulike scenarioene i praksis, og relatere til faktiske hendelser.

Spørsmålene

Jeg innledet ved å undersøke om informantene var kjent med tilknytningsteorien. Dersom informantene ikke hadde kjennskap til denne, var planen å forkaste intervjuet. Hele poenget med undersøkelsen var å se etter likheter, ulikheter og tendenser med tanke på om og hvordan tilknytningsteorien bør influere på barnehagedrift. Et utgangspunkt der informanten ikke hadde hørt om teorien ville vært feil utgangspunkt for å delta i denne undersøkelsen. Imidlertid var det slik at alle informantene hadde vært igjennom og fått innføring i teorien gjennom sin utdanning.

Neste spørsmål er et oppfølgingsspørsmål av det foregående. Her undersøker jeg om informantene anser tilknytningsteorien som en riktig eller feilaktig beskrivelse av barns utvikling. Formålet er å kartlegge om den ene eller andre profesjonen har -eller i motsatt fall ikke har tiltro til tilknytningsteorien.

Andre spørsmål lyder: Når bør barn begynne i barnehage? Her følger jeg opp med å stille spørsmål om hva den oppgitte alderen begrunnes med. Spørsmålet er relevant å stille med tanke på at tilknytningsteorien taler for samvær mellom foreldre og små barn.

Oppfølgingsspørsmålet har som formål å søke svar på nettopp begrunnelsen for den angitte alderen. Hva støtter informantene seg på? Og viktigst av alt, støtter de seg til tilknytningsteorien? Det interessante her er å undersøke hva de ulike profesjonene bruker som begrunnelse for at ettåringer bør eller i motsatt fall ikke bør begynne i barnehage. Og ikke minst om det er ulikheter profesjonene seg imellom med tanke på når de foreslår at barn bør begynne i barnehage.

Det andre oppfølgingsspørsmålet til spørsmål to har til hensikt å undersøke hva informantene tenker om at en relativ stor andel norske barn starter sitt opphold i en eller annen form for dagsomsorg (som oftest barnehage) når de er mellom 12-18 måneder. Dette med tanke på at det er nokså godt dokumentert at det er nettopp i denne alderen separasjonsangst kommer sterkest til uttrykk. Er spørsmålet ledende? Legger det opp til noen forventinger rundt hva en skal svare? Kanskje. Kvale og Brinkmann (2015) hevder ledende spørsmål bevisst kan stilles

med det formål å innhente informasjon som en mistenker blir holdt tilbake. I forkant av dette spørsmålet har informantene allerede svart hvilken alder de hevder vil være den riktige for barnehagestart. Hadde spørsmålene blitt snudd på, altså at jeg hadde presentert barns potensielle fare for separasjonsangst før jeg spurte når barn bør begynne i barnehage, er det mer nærliggende å tro at jeg kunne påvirket informantene. Dette er noe jeg antar og som jeg ikke kan vite. Uansett kom jeg fram til at det var interessant å undersøke hvorvidt informantene hadde noen formening om og i hvilken grad separasjonsangst kan påvirke barn ved en eventuell barnehagestart. Dette er kanskje særlig interessant å undersøke hos de informantene som framholder at barn bør starte i barnehagen nettopp alderen 12-18 måneder. Spørsmålet har sin svakhet ved at psykologer og psykiatere antakelig innehar mer teoretisk kunnskap om temaet enn barnehagelærere. Like fullt har barnehagelærerne erfaringsbaserte hendelser å vise til. Med dette mener jeg hvordan de opplever barna som begynner i barnehagen nettopp i denne alderen.

I tredje spørsmål undersøker jeg hvor mange timer informanten tenker det er fornuftig at de minste barna, de under to år, oppholder seg i barnehage? Hva tenker mine informanter om ettåringers tilstedeværelse i barnehage? I analyseprosessen er det nærliggende å trekke slutninger til at barns oppholdstid i barnehagen er en faktor som mer eller mindre direkte påvirker barns tid med foreldrene. Dette kan nødvendigvis ikke sees som en utelukkende faktor. Likevel tolker jeg svarene dit hen at informanter som taler for at barn bør oppholde seg eksempelvis fire timer i barnehagen, foreslår at barna bør tilbringe mer tid sammen med foreldrene, enn de som taler for at barnet skal oppholde seg eksempelvis åtte timer om dagen i barnehagen.

Fjerde spørsmål omhandler barns kontakt med voksne, og spør således om personaltettheten er av betydning for samspillskvaliteten mellom barn og voksne i barnehagen. Hvor mye voksenkontakt trenger et lite barn og er det slik at flere voksne kan styrke tilknytningen til barna? Dette spørsmålet har også sin svakhet ved at barnehagelærere kan assosiere til egen hverdag og virkelige situasjoner, mens psykologer og psykiatere som ikke har jobbet i barnehage, i større grad må støtte seg til teori eller mentalt forsøke å konstruere hvordan en hverdag i barnehagen forløper seg. Herunder presenterer jeg et oppfølgingsspørsmål som har til hensikt å undersøke hvorvidt informantene mener voksentettheten vil være av større betydning for de yngre enn de eldre barna. Dette for å undersøke om det er forskjeller i hvordan de ulike profesjonene vektlegger et lite barns behov for voksenkontakt. Her legger jeg til grunn at dersom det er flere voksne er det større muligheter for at disse kan opptre som

komplementerende og trygge tilknytningspersoner. Det er likevel slik at jeg ikke kan vite om flere voksne er en faktor som utelukkende vil føre til at det blir brukt mer tid sammen med barna. Jeg velger likevel å anta at høyere personaltetthet vil bidra til at barna får mer voksenkontakt.

Som et andre oppfølgingsspørsmål til personaltettheten spør jeg hvilke forholdstall en bør operere med for de minste barna. Her informerte jeg om at spørsmålet gjaldt barn under tre år. Kanskje er spørsmålet lettere å svare på for barnehagelærere, ettersom de også her kan referere til egen arbeidshverdag. Likevel tenker jeg at dette handler like mye om hva informantene tenker om ettåringers behov for samvær med voksenpersoner. Til dette spørsmålet hadde jeg forberedt en tilleggscommentar som omhandlet den nye bemanningsnormen. Denne skulle jeg presentere dersom informantene fant spørsmålet vanskelig å svare på. En kan derfor si at for de informantene som fikk presentert den foreslåtte bemanningsnormen, ble spørsmålet noe ledende. Dette gjaldt tre psykologer.

Femte spørsmål undersøker over hvor lang tid informantene hevder tilvenningsperioden bør vare. Spørsmålet følges opp ved å be om en begrunnelse for den foreslåtte tiden. Jeg ber informantene oppgi en tid på tilvenningen; timer, dager, uker eller måneder. Spørsmålet er derfor entydig og etterlater lite rom for misforståelse. Svarene kan heller ikke tolkes på så mange andre måter enn å referere til den oppgitte tiden og siden se om det oppstår ulikheter mellom profesjonene. Det interessante her er å undersøke om informantene hevder det er av betydning at barna får knytte seg til den eller de som skal opptre i foreldrenes fravær før foreldrene forlater. Jeg undersøker også indirekte om man skal forlate et barn før det er kjent med situasjonen (barnehagen) og menneskene (de andre barna og personalet).

Tilvenningsperioden er en prosess og en omstilling for barna. Tenker informantene at barna skal ta denne prosessen med eller uten sine nærmeste tilknytningspersoner, og i så fall hva begrunner de det med?

Spørsmål seks søker svar på om informantene tror de minste barna får tilfredsstilt sine tilknytningsbehov i barnehagen. Her stiller jeg et åpent spørsmål hvor jeg har unnlatt å lede informanten på noe vis ved eksempelvis å referere til forskning som viser til det ene eller det andre. I ettertid ser jeg at selv om jeg intervjuet barnehagelærere, psykologer og psykiatere på bakgrunn av deres profesjon, kan det være slik at informantene svarer med sin personlige og ikke sin profesjonelle mening. Dette dersom en skulle føle en ambivalens og disse to skulle

stå i konflikt med hverandre. Her kunne jeg omformulert og spurt; fra ditt profesjonelle ståsted, tror du de minste barna får tilfredsstilt sine tilknytningsbehov i barnehagen?

Avslutningsvis stiller jeg spørsmålet om informantene tror barnehageansatte kan fungere som tilknytningspersoner? Igjen ser jeg etter informantens profesjonelle mening. Jeg anså spørsmålet som dikotomt og hadde sett for meg at det kunne besvares med variablene ja eller nei. Det skulle vise seg at en barnehagelærer hevdet dette spørsmålet var umulig å svare ja eller nei på. Det ble også besvart med variabelen "vet ikke" fra en informant. Dette spørsmålet sto åpent for eventuelle tilleggskommentarer fra informantene.

Transkribering

Transkribering er prosessen hvor muntlig tale blir omgjort til skrift. Dalland (2007) hevder at når man skriver ned en samtale forsvinner kroppsspråk, stemmeleie, mimikk og ansiktsuttrykk. I de tilfellene hvor det var gjennomførbart transkriberte jeg intervjuene rett etter at jeg hadde utført dem. Dette var slik at jeg så langt det lot seg gjøre skulle få med detaljer i form av ansiktsuttrykk, ordlyd eller om det ble gitt uttrykk for ambivalens. Jeg overførte i første omgang alt hva informantene hadde svart på spørsmålene, fra tale til skrift. Tjora (2017) hevder at man ikke alltid kan vite hva som er de viktige temaene som er hensiktsmessige på detaljnivå, og anbefaler derfor å være mer detaljert når man transkriberer enn hva man tror er nødvendig. I skriftlig form ble det etter transkriberingen mange sider. Jeg kunne nå begynne å studere og tolke intervjuene. Kvale og Brinkmann (2015) hevder at når intervjusamtalene blir transkribert fra muntlig til skriftlig form, blir de strukturert og egner seg derfor bedre til analyse. Etterhvert som intervjuene ble gjennomført, gav jeg informantene navn. Jeg valgte å gi dem navn som representerte yrke og nummererte informantene i den rekkefølgen de hadde blitt intervjuet. Dette resulterte i at informantene fikk navn; psykolog/psykiater1, psykolog/psykiater2, barnehagelærer1, barnehagelærer2 osv. Ved hver av disse intervjuene noterte jeg også alder og kjønn på informantene.

Kvale og Brinkmann (2015) hevder at når materialet struktureres i tekstform er denne struktureringen i seg selv en begynnelse på analysen. Under transkriberingen hadde jeg intervjuguiden foran meg. Jeg fulgte opp hvert av spørsmålene med å skrive ordrett inn hva informantene hadde svart. Dette transkriberte materialet som jeg hadde lagret i Word filer vurderte jeg å importere til dataprogrammet NVivo, som er særlig egnet for kvalitativ forskning. Dersom datamaterialet hadde vært noe større hadde jeg antakelig benyttet meg av

analyseprogrammet. Etersom jeg følte det var overkommelig å lage et system ved å transkribere, printe ut og markere, gikk jeg for denne løsningen. Denne typen koding; in vivo koding, har til hensikt å benytte ord eller fraser som er informantenes egne og til å ekstrahere kjerneelementer fra dataene. Det jeg gjorde var som sagt å skrive ned hva informantene hadde svart på spørsmålene. Jeg tok ikke med digresjoner eller avbrytelser. Eksempelvis var det ved en anledning et barn som lå å sov inne på rommet hvor et av intervjuene med en barnehagelærer ble gjennomført. Intervjuet ble avbrutt av at barnet våknet og henvendte seg til og snakket med informanten. Dette var ikke relevant for min oppgave og jeg hadde heller ingen rett til å kunne bruke denne samtalen som en del av materialet. Det ble forkastet. Utover slike avbrytelser eller avsporinger valgte jeg ikke bort noen elementer i det jeg overførte tale til tekst.

Under transkriberingen var det også ved noen tilfeller der jeg måtte hoppe litt fram og tilbake i intervjuguiden. Dette dersom spørsmålene ikke ble besvart i den tenkte rekkefølgen, slik de stod oppført i intervjuguiden. Pauseknappen på båndopptakeren ble stadig brukt, slik at jeg skulle være sikker på å få med meg alt som ble sagt. Da alle 12 intervjuene var overført fra ord til skrift, printet jeg ut hver av disse intervjuene som allerede hadde fått navn. Jeg hadde da 12 bunker foran meg. 12 bunker som hver og en av dem var det transkriberte materialet fra mine 12 informanter. Dette var i overkant av 30 sider og framstod i sin form som relativt mye og uoversiktlig. Jeg måtte kutte ned på materialet. Jeg stoppet opp og tenkte; hvordan kan jeg utfra dette materialet finne svar på problemstillingen? Hva ser jeg etter? Jo, jeg ser etter tendenser, likheter og ulikheter mellom de ulike profesjonene. Jeg ser etter utsagn som støtter seg til eller i motsatt fall ikke støtter seg til tilknytningsteorien. For å korte ned på materialet måtte jeg kode, plukke ut fraser, setninger og ord som var relevante for å få besvart problemstillingen. Like fullt måtte jeg med omhu velge bort hva jeg ikke ønsket å ha med i det ferdige materialet. Her hadde jeg fokus på å sikre at bredden i materialet ble representert. For å sikre bredden har jeg med svaret fra alle informanter på alle spørsmålene. Når det gjelder kommentarer har jeg også hatt fokus på å presentere kommentarer fra alle informantene på de fleste spørsmålene. Selv om enkelte av informantene var mer pratsom enn andre har jeg i min analyseprosess hatt fokus på å ikke favorisere eller i større grad vektlegge den ene stemmen mer enn den andre.

Hvordan få system og hente ut relevant informasjon?

Materialet måtte kodes og reduseres, hva som var relevant måtte med, det overflødige måtte

bort. Jeg hadde syv spørsmål og seks oppfølgingsspørsmål. Disse 13 spørsmålene måtte systemiseres fra hver av mine tolv informanter. Jeg opprettet derfor 13 ulike Word dokumenter, ett for hvert av spørsmålene og oppfølgingsspørsmålene. Jeg laget en slags rollebasert matrise for hvert av spørsmålene. Her stod hver av informantene systematisk oppført med navn, som tidligere nevnt, etterfulgt av kommentarer og utsagn de hadde kommet med til de ulike spørsmålene. Jeg begynte med spørsmål en. Hva hadde barnehagelærer1, barnehagelærer2, psykolog/psykiater1, psykolog/psykiater2, også videre svart på dette spørsmålet? Her begynte arbeidet med å krympe materialet og forkaste informasjon jeg anså som overflødig. For å eksemplifisere dette; Jeg stilte psykolog4 spørsmål vedrørende hvor lange dager de minste barna bør ha i barnehagen. Her svarte vedkommende: ”Hmmm...ikke like lang dag som oss voksne. Litt kortere enn som så. Det er jo mesteparten av dagen deres. Mindre enn syv-åtte timer i hvert fall. Viktig å starte og avslutte dagen hjemme. Få gode stunder både på morgenen og kvelden. Ikke bare sove hjemme. Vet ikke om jeg har noen god faglig begrunnelse.” Dette kortet jeg ned til at psykolog4 hevder barn bør tilbringe mindre enn syv-åtte timer om dagen i barnehagen. Deretter noterte jeg meg at vedkommende hevdet at; ”det viktigste er jo hva som er av tid hjemme. Få gode stunder. Starte og avslutte dagen hjemme. Ikke bare sove hjemme.”

Det reduserte materialet skrev jeg i bolker. Loddrett og systemisert. Hvert spørsmål fikk to loddrette bolker, en fra hver av de ulike gruppene av profesjoner. Etter at jeg hadde jobbet meg igjennom alle spørsmålene og oppfølgingsspørsmålene hadde jeg oversikt. Dette systemet, som kan høres litt uoversiktlig ut, gav meg et godt overblikk og gjorde prosessen videre enklere. Det å se svarene på samme spørsmål fra 12 ulike informanter i oppstilt form, gav mening. Jeg valgte å lage et system slik at jeg ikke mistet oversikten over hvem som hadde svart hva. Dette for siden å kunne gå tilbake å se sammenhengen i hva de ulike informantene hadde svart. Eksempelvis der barnehagelærer4 hadde sagt at barn kan begynne i barnehagen når de er ett år og at de trenger to dager tilvenning. Her kunne jeg videre undersøke hvor mange timer denne informanten hevdet at ettåringer, med to dager tilvenning på en daglig basis bør tilbringe i barnehagen. Og slik kunne jeg fortsette. Dette var interessant.

Etiske betraktninger rundt transkripsjonen

Etter avtale med informantene slettet jeg intervjuet da det i første omgang var transkribert fra tale til skrift. Kvale og Brinkmann (2015) hevder det er nødvendig å lagre opptakene trygt og

slette dem når de ikke lengre skal brukes. Etersom jeg foretok all transkriberingen selv, gav jeg ingen andre tilgang til båndopptakeren. ”Det ordrett transkriberte muntlige språket kan framstå usammenhengende og forvirret tale, og også som indikasjon på svakt intellektuelt nivå” (Kvale og Brinkmann 2015, s. 213). Informantene mine framstår etter mitt skjønn på ingen måte verken usammenhengende eller forvirret. Ei heller med et svakt intelligent nivå. Jeg måtte imidlertid gå noen runder med meg selv (og veileder) før jeg valgte å ta med materialet hvor informantene kan oppleves noe utleverende. Med dette tenker jeg på tilfeller hvor det ble sagt ”med mine barn (...)” også videre. Hva som gjorde at jeg likevel valgte å ta med disse sitatene var at de ikke framstod som forsnakkelser, men snarere som veloverveide betraktninger. Jeg valgte å kode på en slik måte at jeg hentet ut ord, fraser og setninger. Med dette oppnådde jeg å kunne sitere informanten direkte isteden for å anta eller tolke hva informanten har tenkt eller ment.

Hva kunne jeg gjort annerledes

Dersom jeg skulle gjort undersøkelsen igjen, ville jeg ringt rundt til potensielle informanter og slik sett fått direkte kontakt med de jeg ønsket å intervju. Jeg erfarte med denne undersøkelsen at dersom man sender ut forespørsler til personer en ikke kjenner og ber dem ta kontakt, er det veldig enkelt for potensielle informanter å ikke følge dette opp. Dersom man blir spurt direkte, om nettopp *du* kan stille til intervju, er det antakeligvis vanskeligere å si nei. Et eksempel på dette er at enkelte av de barnehagelærerne jeg intervjuet jobber i barnehager hvor jeg allerede hadde sendt forespørsel til deres respektive styrere. Om det var slik at forespørselen ikke nådde fram til potensielle informanter eller om de unnlot å svare, kan jeg ikke vite. Jeg erfarte i hvert fall at informantene svarte ja når de fikk spørsmålet stilt direkte.

Jeg kunne tilstrebet å oppnå en lik fordeling med tanke på kjønn, for så å ta i bruk ytterligere en variabel. En annen interessant tanke, dersom noe skulle vært gjort annerledes, er å benyttet meg av variabelen; har –har ikke barn. Det hadde vært interessant å se om informanter med egne barn stiller seg annerledes til eksempelvis tilvenning, barnehagestart også videre enn de uten barn. Kanskje ville svarene da hatt større preg av teoretisk forankring enn egenopplevde erfaringer. Det er i hvert fall nærliggende å tro at ambivalens og refleksjoner rundt egen situasjon i mindre grad hadde kommet til syne dersom informantene ikke hadde egne barn.

Hva angår variablene alder og ansiennitet er jeg usikker på om disse ville gitt meg noen interessante funn dersom jeg hadde tatt disse i bruk. Dessuten kom jeg til et metningspunkt

med tanke på å få besvart problemstillingen, noe som også bidrar til å utelukke noen ytterlige variabler, enn variabelen profesjon.

Kapittel 4. Resultater og diskusjon

I dette kapitlet, resultater og diskusjon, presenteres spørsmålene som ble stilt i undersøkelsen med påfølgende svar. Her har jeg også tatt med en rekke utvalgte sitater fra informantene. Etterhvert som spørsmål og svar er presentert, følger en diskusjon. I diskusjonen søker jeg å knytte svarene fra informantene opp imot teori fra kapittel 2. Etter en oppsummering og gjennomgang av funnene, besvarer jeg problemstillingen. Idet problemstillingen er besvart trekker jeg en konklusjon før jeg presenterer noen mulige forklaringer til besvarelsene fra informantene. Avslutningsvis gjør jeg meg også noen tanker om det kan være slik at resultatene hadde fått et annet utfall dersom informantene selv ikke hadde barn. Videre gjør jeg noen betraktninger rundt tilknytningsteorien som utfordrer til den yrkesaktive kvinnen. Deretter følger en teoriutvikling utarbeidet fra et fenomenologisk perspektiv, hvor jeg søker å utvikle og presentere det som kalles grounded theory.

Hvorfor spurte jeg ikke mine informanter direkte om de anså tilknytningsteorien som gyldig og om de i så fall hevdet det var av betydning at den influerte på driften av barnehager? Et slikt spørsmål ville gitt lite rom for refleksjon og analyse. Jeg stilte derfor spørsmål som jeg i denne prosessen kan knytte opp til tilknytningsteorien. Etersom teorien er utarbeidet for nær 70 år siden, retter den seg ikke i særlig grad direkte mot barnehager i det format disse framstår i dag. Derimot belyser den og taler således for samvær mellom mor og barn. Dette er en av de forutsetningene jeg legger til grunn i denne prosessen, da jeg skal se nærmere på om ulike profesjoner anser det som betydningsfullt at tilknytningsteorien influerer på driften av barnehager.

Kjennskap til tilknytningsteorien?

Barnehagelærere, psykologer og psykiatere

Innledningsvis spurte jeg om informantene var kjent med tilknytningsteorien. Dersom informanten var kjent med teorien, fulgte jeg opp ved å undersøke om de anså den som en riktig eller feilaktig beskrivelse av barns utvikling. Selv har jeg kunnskap om at teorien inngår i utdanningen til både psykologer, psykiatere og barnehagelærere. Med tanke på dette var det ikke overraskende at informantene oppgav at de var kjent med teorien. Imidlertid måtte den ene barnehagelæreren legge til at hun ikke hadde den friskt i minnet, da det var noen år siden hun hadde lest den. En annen barnehagelærer svarte ”Tja, sådær” på spørsmålet om hun var

kjent med teorien, men hevdet å ha lest den noen år tilbake i tid da hun var student.

Tilknytningsteorien som en riktig eller feilaktig beskrivelse av barns utvikling?

Barnehagelærere

Ved spørsmål om teorien ble ansett som riktig eller feilaktig beskrivelse av barns utvikling, kunne fire av barnehagelærerne fortelle at de syntes den var riktig, hvorav to av dem måtte legge til at de dessuten syntes den er svært viktig. En annen hevdet at hun ikke var helt sikker, ikke på grunn av at hun satte spørsmålstegn ved selve teorien, men snarere på grunn av at hun manglet tilstrekkelig med kjennskap til den. En siste barnehagelærer hevdet hun hadde ansett teorien som riktig på det tidspunkt hun leste den. Imidlertid la hun til at i dag, når hun har tilegnet seg mer praktisk kunnskap, kan det hende hun hadde satt spørsmålstegn ved deler av teorien.

Psykologene og psykiateren

Psykologene og psykiateren på sin side hevdet at teorien er ”helt riktig” og at den ”gav mening.” Den ene psykologspesialisten hevdet at hun selv benyttet seg av teorien i sitt daglige virke. En psykolog anså den i all hovedsak som klinisk valid selv om han hevdet deler av teorien har vært for ekstrem. Han framholdt likevel at teorien er viktig for å forstå barns utvikling og de voksnes patologi.

Diskusjon

Med tanke på at det er ulik grad av kjennskap til teorien, kan det være nærliggende å tenke at det også verserer ulikheter med tanke på hvorvidt og i hvilken grad teorien skal influere på barnehagedrift. Der to av barnehagelærerne forklarte teorien både som riktig og viktig for deres profesjon, var det slik at to andre ikke hadde opparbeidet seg noen videre kjennskap til teorien etter endt studier. Forskning viser til at kunnskap om tilknytningsteori ofte brukes lite konsekvent og systematisk i det daglige pedagogiske arbeid i barnehagen (Abrahamsen 2015, s. 106). Ettersom psykologene og psykiateren anså teorien som både helt riktig, viktig og valid, er det nærliggende å tro at de mener den bør influere på barnehagedrift.

Barnehagestart

Barnehagelærere

Jeg stilte så spørsmål vedrørende når informantene tenker at barn bør begynne sitt opphold i barnehage. Den ene barnehagelæreren oppgav at barn kan begynne i barnehage når de er ti måneder og begrunnet dette med at det hadde hennes barn gjort. Og det gikk bare fint, kunne hun fortelle. Av de øvrige informantene var det enighet i at barn ikke bør begynne i barnehage før fylte ett år. To av barnehagelærerne hevdet at barn kan begynne i barnehage når de er ett år. To andre foreslo ett og ett halvt år. En siste barnehagelærer foreslo ett og ett halvt til to år. Barnehagelærerne som hevdet at passende alder for oppstart i barnehage var ett og ett halvt eller ett og ett halvt til to år, la til at dette ikke var noe alle hadde råd til. ”Men altså for barnet ville det beste være å vente”, hevdet en av dem. Det var bred enighet blant barnehagelærerne om at barn bør begynne i barnehage for å få stimuli og for å tilegne seg sosiale ferdigheter. Det ble sagt; ”de trenger noe å bryne seg på”, ”de har godt av samspillet”, ”trenger stimuli”, ”ikke nok utfordring hjemme”, ”blir mer selvstendige” ”lærer å være sammen med andre barn” og ”de utvikler språk.” Den ene informanten ønsket å legge til at etter et par måneder i barnehage, var det knapt nok slik at foreldrene kunne kjenne igjen sine egne barn da de var blitt så selvstendige. Barnehagelærerne oppleves å være opptatt av sosialisering og samspill. Barnet skal lære, få stimuli, bli selvstendig og være sammen med andre barn. Hjemmet er ikke utfordrende nok, hevdet en av barnehagelæreren som syntes ett år var passende alder for oppstart i barnehagen. Språk skal også læres, framholdt en annen barnehagelærer.

Psykologene og psykiaterne

Psykologene og psykiaterne var i større grad opptatt av at båndene hjemme, med primæromsorgsgiver(e) måtte etableres før barnet startet i barnehage. To av psykologene hevdet at passende alder for barnehagestart var ett til ett og ett halvt år. Psykiateren hevdet barnehagestart burde finne sted når barnet er to år. Dette begrunnet hun med at det er så mye som må modnes mellom foreldre og barn. Vedkommende hevdet det er for tidlig –relasjonelt, å dra ut blant mange mennesker når man er ett år. En psykologspesialist ønsket ikke å avgi noe alder, men hevdet at barn kan begynne i barnehage når de har grunnleggende tilknytning til foreldrene. En annen psykologspesialist oppgav at det måtte være et skjæringspunkt mellom når det var praktisk nødvendig og når barnet ønsket å utforske. Sistnevnte var eneste fra denne yrkesgruppen som på lik linje med barnehagelærerne var opptatt av at også de minste barna trenger å utforske. Selv om vedkommende ikke ønsket å avgi noen alder for når

barnehagestart burde finne sted hevdet hun det var et poeng at tilknytningen til de nærmeste ikke bare måtte styrkes, men også testes. Dette var noe som ble gjort ved at foreldre og barn ble adskilt ved barnehagestart, forklarte hun. I det store bildet var psykologene og psykiateren opptatte av at barnehagestart måtte sees i sammenheng med tilknytningen og relasjonen til foreldrene. Det ble sagt; ”det er mye som må modnes mellom foreldre og barn”, ”det avhenger av forholdene hjemme”, ”barnet må få tid til å knytte seg til foreldrene sine, enten en eller begge”, ”barn må få danne de båndene som er viktige for dem senere i livet” og ”det er viktig at de første leveårene blir brukt til å knytte seg til foreldrene.” En psykolog hevdet at dersom barnet er trygt tilknyttet foreldrene, så vil antakeligvis ikke barnehagestart være et forstyrrende element for dette forholdet. Dersom barnet ikke er trygt tilknyttet foreldrene og hjemmet preget av disharmoni (og det ikke er hjelpetiltak inne i bildet), så er antakeligvis barnehagestart likevel å anbefale, da barnehagen kan oppleves som en tryggere arena for barnet. En siste psykolog framholdt at barn *kan* begynne i barnehagen når det er ett år dersom det utvises god forståelse for barnets behov, hvor hun la til at hun er lite begeistret for hvordan det gjøres i dag, med altfor lite tid til tilvenning.

Diskusjon

Som jeg tidligere har vært inne på, hevder Bowlby (1969) at fase tre i barnets utvikling av tilknytning oppstår når barnet er fra seks-syv måneder, og varer til det er to-tre år. Samtlige av mine informanter beveget seg innenfor dette intervallet i deres besvarelse av når de foreslår barn bør begynne i barnehage. Bowlby (1969) hevder at tidlig i fase tre har barn ingen forståelse for hvorfor tilknytningspersonen drar og om eller når den kommer tilbake. Etter hva jeg kan se refererer ikke Bowlby til noen absolutte avgrensinger i forhold til hva som vil være et tidlig eller sent stadium i denne fasen. Dersom man forsiktig antar at tidlig i fase tre vil være fram til barnet er rundt ett år, vil tilknytningsteorien således tale imot at barn skal separeres fra foreldrene i hvert fall før denne fasen er passert. Hva som taler imot denne tidlige separasjon er blant annet at det kan oppleves belastende for barnet å bli adskilt fra foreldrene dersom det ikke har utviklet kognitive forutsetninger for å forstå hvorfor de forlater og hvor lenge separasjonen skal vedvare. Drugli (2014) advarer mot at barn starter i barnehage når de er i en alder mellom 9-12 måneder. Dette er blant annet med tanke på at barn i denne alderen ikke har utviklet objektpermanens. Utviklingen av objektpermanens betyr at barnet evner å forstå at selv om ting (foreldrene) er ute av synet, eksisterer det fortsatt. En barnehagelærer hevdet som sagt at barn ned til en alder av ti måneder kan starte i

barnehagen. To andre hevdet ett år er passende alder for barnehagestart. Da jeg spurte Smith om det kan være slik at ettåringer som daglig adskilles fra foreldrene kan ta skade av det, svarte han at mer sårbare barn kan ta skade av en daglig adskillelse fra foreldrene. Han la imidlertid til at de fleste barn vil kunne venne seg til å skilles for siden å gjenforenes.

Det viktigste er at barnet er trygt tilknyttet foreldrene

Jeg har tidligere referert til Bowlby, som hevder at en rekke psykologer viser til at det oppleves som en stressende og uønsket situasjon for barn under tre år å være borte fra foreldrene. Fire av psykologene og psykiateren jeg snakket med hevdet alle at barn under ulike forutsetninger kan begynne i barnehage når de er mellom ett og to år. Som nevnt i kapittel to framholder Schwartz og Hart (2015) at barnets mestringsopplevelse vil internaliseres av responsystemet som er et resultat av omsorgspersonens tilgjengelighet. Kan dette tolkes i den retning at trygt tilknyttede barn med emosjonelt tilgjengelige foreldre har bedre forutsetninger for å tilpasse seg barnehage? I hvert fall var en av forutsetningene de fleste psykologene la til grunn for at barn skulle kunne starte i barnehagen at tilknytningen til foreldrene er etablert. Dette vil være i tråd med Bowlbys teori om at, med få unntak, vil alle barn før de fyller 12 måneder ha knyttet et bånd til en morsfigur. Psykiateren på sin side hevdet det kunne være fare for at dette båndet ble forsvunnet dersom barnet benyttet seg av dagsomsorg før fylte to år.

Clarke-Steward og Allhusen (2005) referert via Drugli (2014) viser til at for små barn kan barnehageopphold medføre en risiko for at tilknytningsprosessen mellom foreldre og barn ikke utvikler seg slik den bør gjøre. Flere risikofaktorer som har med trygg tilknytning å gjøre må imidlertid opptre samtidig med barnehageoppholdet for at dette skal påvirke tilknytningsprosessen (Drugli 2014). Dette ser ut til å være i tråd med hva psykologene og psykiateren hevdet om at dersom barnet er trygt tilknyttet foreldrene og barnet håndterer separasjon og gjenforening, så kan de starte i barnehagen. Dersom de ikke har en grunnleggende trygg tilknytning til foreldrene, vil antakeligvis en daglig separasjon være belastende. Imidlertid var det en psykolog som hevdet at også barn som ikke var trygt tilknyttet foreldrene og i de tilfeller hvor hjemmet var preget av disharmoni, så kunne barnehage være positivt for barnet. Dette begrunnet hun med at barnehagen ville oppleves som en tryggere arena enn hjemmet.

Selvstendige barn

Barnehagelærerne ser utvilsomt på dette med samspill og sosialisering som viktig og relevant for ettåringer. En av barnehagelæreren som hevdet at tilknytningsteorien var veldig viktig, foreslo at barn bør begynne i barnehagen når de er ett år. Dette begrunnet hun med at ettåringer er klare for nye utfordringer. Hun viste til at barnehagen kan tilby utfordringer som foreldrene ikke kan. Sistnevnte er samme personen som hevdet at etter et par måneder i barnehagen kan foreldrene nærmest ikke kjenne igjen barna sine. Ulvund (2011) hevder at erfaringer barn gjør seg vil være berikende for dets intelligens. Videre framholder han at den intellektuelle utviklingen vil avhenge av samspillet mellom barn og voksne (Ulvund 2011, s 70). Kan barnehagelærere slik sett anse seg selv som en berikelse for barns utvikling av intellekt, både gjennom de erfaringene barn gjør seg i barnehagen og med den kontakten de som personal har med barna? La oss gå videre til en annen barnehagelærer som hevdet at ett år var en fin tid for oppstart i barnehage. Hun begrunnet dette med at ett år var en passende alder for barnet å bli mer selvstendig. Dessuten, hevdet hun, måtte barna lære seg språk. Selv om de to sistnevnte barnehagelærerne hevdet å støtte seg til tilknytningsteorien, oppleves deler av resonnementene deres å være noe i konflikt med teorien som sådan. Bowlby (1969) framholder at fokuset på at barn skal bli tidlig modne må sees som et unødvendig fokus, som oppleves belastende for barnet. Psykologene og psykiateren ser i motsetning til barnehagelærerne ikke ut til å hevde at et en separasjon mellom barn og foreldre er nødvendig for at barna skal sosialiseres eller tilegne seg kunnskap.

”Barna er ikke lengre så opptatte av å være nær mor og far”

Som tidligere nevnt oppgav barnehagelærerne sosialisering, samspill og stimuli som faktorer av betydning for at barn skal begynne i barnehagen fra de er fra 10 måneder og opp til ett og ett halvt år. Den ene barnehagelæreren hevdet at hennes barn hadde startet sitt barnehageopphold når de var ti måneder og framholdt at de hadde behov for det da. ”Behov for noe å bryne seg på”, forklarte hun. Som tidligere omtalt hevder Smith (2002) at før barn passerer sitt første leveår kan det gråte eksempelvis dersom mor forlater, mens en adferd hvor barnet aktivt søker nærhet til omsorgspersonen ikke vil være integrert i systemet på denne tiden.

En annen barnehagelærer hevdet at barn på ett og ett halvt år ikke lengre er så opptatte av å være nær mor og far. Jeg har tidligere referert til Smith som hevder at bare et barns viten om at tilknytningspersonen er tilgjengelig, kan føre til følelse av trygghet. Dette behovet vil etter

hvert som barnet blir eldre bevege seg fra et behov for fysisk nærhet til mental tilgjengelighet. Mye tyder på at ettåringer ikke er kognitivt rustet til å forstå at dette med barnehage er midlertidig og at mor eller far kommer tilbake når deres arbeidsdag eller gjøremål er over. For videre å følge resonnementet til vedkommende som hevdet at barn på ett og ett halvt år ikke er så opptatt av å være nær mor og far, framholder hun at barn trenger læring og stimuli. Dette er noe de får i barnehagen, kunne hun fortelle. Igjen vil jeg referere til intervjuet med Smith hvor han hevder at å lære å samhandle med andre barn er relevant for barn over to år. Han framholdt at dette ikke er viktig for barn mellom ett og to år. Jeg vil forsiktig anta Smith her mener at det ikke er viktig i den forstand, at nærhet til primæromsorgsgivere må gå foran et eventuelt behov for samhandling med jevnaldrende.

Separasjonsangst

Barnehagelærere

Jeg spurte så hva mine informanter tenker om at en relativt stor andel norske barn starter sitt opphold i en eller annen form for dagsomsorg når de er mellom 12-18 mnd. Dette med tanke på at det er nokså godt dokumentert at det er nettopp i denne alderen separasjonsangst kommer sterkest til uttrykk. Flere av informantene hadde allerede svart at barn under ulike forutsetninger kan begynne sitt opphold i barnehage nettopp i denne alderen. Enkelte barnehagelærere hevdet separasjonsangst kunne tilskrives foreldrenes adferd og situasjonen hjemme forøvrig. "Foreldrene kan forberede og trygge barnet", hevdet den éne. En annen framholdt at "så snart foreldrene er trygge så er barnet trygt." Som et tredje tilsvar var det en barnehagelærer som hevdet at enkelte mødre ikke lar far slippe til. "Dermed blir barnet avhengig av mor og får sjokk når det begynner i barnehagen." Atter en annen hevdet at hun så tendenser til separasjonsangst der barnet har liten familie. To av informantene hevdet imidlertid at ansvaret for å begrense separasjonsangst lå på dem selv, og jobben de som barnehagelærere gjorde. Dette ble forklart slik at dersom de kunne tolke signaler og trygge barnet, så kunne de begrense separasjonsangsten og gjøre hverdagen bedre for barnet. En siste informant hevdet at dersom barnet startet i barnehagen før denne perioden tiltrer, for eksempel når det er ti måneder, da er barnet tilvent barnehagen når det er 12-13 måneder, og separasjonsangst vil derfor ikke bli et problem (informantens ord).

Psykologer og psykiatere

En psykolog hevdet som følger; "dersom tilknytningsbehovet er ivaretatt og foreldrene er i

barnehagen så lenge det er behov, så går det nok bra.” En annen hevdet at barnehagestart i perioden når barnet er mellom 12-18 måneder kan være uheldig. Han la til at dette var en oppgave som barnehagen og foreldrene måtte stå sammen om. ”Som en slags circle of security, hvor en trygger hverandre.” Psykiateren hevdet at hun ikke var så redd for dette med separasjonsangst. Hun var heller redd for at tidlig barnehagestart, som hun hevdet var før fylte to år, kunne være uheldig for barns relasjon til foreldrene. I det store bildet framholdt psykologene og psykiateren at separasjonsangst i stor grad handler om å møte barnets behov for trygge rammer og å bruke tid på tilvenning, slik at barnet blir trygt. ”En må jobbe med overganger” –sa den éne, ”la foreldrene være mer tilstede i barnehagen” sa en annen. ”Dette er en naturlig fase hvor det handler om å møte behovet for trygge rammer.” Psykologene og psykiateren hevdet altså at tid, tilvenning og myke overganger kan skåne barnet i en separasjonsfase.

Diskusjon

Da jeg intervjuet Smith hevdet han at barns redsel og angst ved separasjon tiltrer fra barnet er 12-13 måneder. Hva tenker mine informanter om barns angst eller redsel ved en eventuell separasjon i nettopp denne alderen? Barnehagelærerne foreslo ulike løsninger for å forhindre eller begrense separasjonsangst. Eksempelvis sa en av dem; ”vi ser tendenser til separasjonsangst der barna har liten familie.” En annen barnehagelærer hevdet at barna kunne starte i barnehagen når de er 10 måneder. Hun hevdet at: ”da vil barnet være innkjørt når det er 12 måneder, slik at separasjonsangst ikke blir et problem. ”Sånn var det i hvert fall med mine barn.” Bowlby (1973) hevder separasjonsangst oppleves som en redsel barn opplever dersom foreldrene er ute av syne. De fleste barnehagelærerne har antakeligvis erfart at barnet gråter og protesterer idet mor eller far forlater. Like mange ganger har de sannsynligvis sett at dette er noe som går over med tiden. Som nevnt var det en barnehagelærer som vektla betydningen av at mor lot ”andre slippe til”, som hun sa det. Vedkommende hevdet at i de tilfeller der så ikke ble praktisert ble barnehagestart vanskelig og barnet kunne få separasjonsangst. Videre hevdet vedkommende at det var slik at dersom mor ikke lot far eller andre ta seg av barnet, kunne det føre til at barnet ble avhengig av mor og fikk ”sjokk” når det begynte i barnehagen. Hvordan dette sjokket utartet seg ble ikke videre beskrevet, men det er nærliggende å tro at det kan handle om redsel eller gråt.

Med tiden til hjelp

Psykologene og psykiateren argumenterte for at dersom barna var trygt tilknyttet personene i hjemmet, så trengte nødvendigvis og antakeligvis ikke barnehagestart å være en belastning for barnet. Heller ikke i de tilfeller der barnet er mellom 12 og 18 måneder. Det ble vektlagt at barnet måtte få tid og mulighet til å danne bånd til en sekundær tilknytningsperson i barnehagen. I gruppen av psykologer og psykiatere, så later det til å være enighet om at dersom båndene hjemme er knyttet og vel etablerte og det vies tilstrekkelig med tid til foreldre-barn samvær, så vil barnet kunne bevege seg videre ut i verden. Én av psykologene innrømmet at dette med separasjonsangst kunne være uheldig ved barnehagestart.

Vedkommende framholdt likevel at dersom barnet hadde veletablert(e) bånd til én eller begge foreldrene når det var 12 måneder, da kunne det starte i barnehagen. En annen psykolog –også han mannlig, hevdet separasjonsangst var en fase som dessuten ville vise seg igjen i to-treårsalderen. Psykiateren som hevdet at barn ikke burde begynne i barnehagen før fylte to år, begrunnet det med at tilknytningen til foreldrene måtte etableres. Heller ikke hun var særlig opptatt av å støtte Bowlby i at barn kan oppleve redsel ved separasjon. Ifølge psykologene og psykiateren trenger ikke angst ved adskillelse å være en belastning for barnet dersom det legges til rette for trygge rammer, samt at barnet allerede er trygt tilknyttet foreldrene. Dette er i tråd med hvordan Smith uttrykte det, da han hevdet at barn med trygg tilknytning til foreldrene kan venne seg til separasjon. Det er altså ikke slik at noen av mine informanter framholdt at separasjonsangst alene gir grunnlag for å utsette barnehagestart til barnet er eldre.

Tid i barnehagen

Barnehagelærerne

Jeg spurte så hvor lenge informantene tenkte det er fornuftig at barn under to år oppholdt seg i barnehage på daglig basis. Jeg fulgte opp med å undersøke hva de begrunnet den foreslåtte tiden med. Fra barnehagelærernes side ble det oppgitt et intervall fra en som hevdet at fire timer er det ideelle, til en annen som sa ”seks-syv timer” før hun la til; ”noen takler ni og en halv time helt fint.” De fire andre barnehagelærerne oppgav et tidsintervall fra fire-fem til maks seks timer. Den ene barnehagelæreren som hevdet maks seks timer, begrunnet dette med at ”det er mange inntrykk for de minste barna” og ”de blir trøtte.” Hun ønsket imidlertid å legge til at ”det er jo ikke alle foreldrene som har muligheter for å ha barnet bare seks timer om dagen i barnehagen.” Andre hadde kommentarer som: ”et lite barn skal ikke ha like lang

dag som en voksen” eller ”det ideelle er om de kommer tidlig, spiser frokost her, så kan de heller dra tidligere.” En hevdet at; ”fire-fem timer er passelig, men det kan ikke være noe kortere heller, da kan det hende at barna ikke skjønner at dette er noe de skal gjøre hver dag.” Som en siste kommentar var det én som hevdet; ”det ideelle hadde vært at de minste barna var her seks timer om dagen,” før hun la til ”det er jo umulig, foreldrene må jobbe.”

Psykologene og psykiaterne

Psykologene og psykiateren hadde også et intervall som strakk seg fra at det ideelle som den ene hevdet ville vært tre-fire timer, og til en annen som sa maks syv-åtte timer. På dette spørsmålet var det en psykologspesialist som ikke ønsket å avgi noe svar, da hun innrømmet å ha problemer med å skille mellom sitt private og profesjonelle ståsted. Vedkommende hevdet at å ha fokus på stabilitet og rutine dessuten er langt viktigere enn antall timer. Det kan tolkes i den retning at informantene opplever en ambivalens da det hun gjør i praksis ikke nødvendigvis samsvarer med hennes profesjonelle forståelse av hva som ville være det riktige. Psykologene og psykiateren for øvrig hevdet at tiden hjemme var det viktigste. Det ble sagt; ”det viktigste er jo hva som er av tid hjemme.” ”Få gode stunder hjemme.” ”Starte og avslutte dagen hjemme, ikke bare sove der.” Eller som en av dem sa; ”det er ikke så farlig hvor lenge de oppholder seg i barnehagen, det som er avgjørende er jo tiden som er igjen til de primære tilknytningspersonene. Her trengs noen timer for å holde båndet, og for at barnet skal bli møtt på en måte de har behov for.” En psykolog hevdet at tre-fire timer hadde vært det beste; ”da det er mange inntrykk på en hjerne i utvikling.” Sistnevnte la til; ”dette passer jo ikke med arbeidstider eller gjøremål som foreldrene har. Samfunnsmessig må de jo være lengre, slik som nå.”

Diskusjon

I et noe forenklet resymé vil jeg, med tanke på at tilknytningsteorien taler for kontinuitet i kontakt mellom foreldre og små barn, også påstå at teorien således taler for begrensninger i bruk av barnehage. Hva er å anse som begrenset med tid i barnehagen, og tilstrekkelig med tid til foreldrene? Som tidligere nevnt viser Bowlby til at barn i perioden fra det er seks måneder og helt til det er fem år er sensitive med tanke på utviklingen av hvilke forventinger de har til tilknytningspersonens tilgjengelighet. Foreligger det ulikheter mellom mine informanter, med tanke på hvor lenge de hevdet barn bør eller kan oppholde seg i barnehagen? Hva angår tid i barnehagen i form av antall timer, foreslår psykologene og psykiateren noe kortere dager. De

største ulikhetene finner vi imidlertid i de ulike profesjonenes argumentasjon for den oppgitte tiden. Barnehagelærerne ser ut til å vektlegge hvordan lange dager virker inn på barna i form av at de blir slitne og trøtte. Eller at de ikke burde ha like lang dag som oss voksne. Her spiller antakeligvis erfaringen til denne profesjonen inn. De har trolig både sett og erfart hvordan barn responderer på lange dager i barnehagen.

Psykologene og psykiateren ser i større grad ut til å ha fokus på hva som er igjen av dagen i form av tid med foreldrene. Det vektlegges fra sistnevnte profesjon å være av betydning at barnet får rikelig med tid og gode stunder sammen med foreldrene. En psykolog framholder at kortere dager er å anbefale da barnehagen byr på mange inntrykk for "en hjerne i utvikling."

Utfordrer barnehageopphold tilknytningen?

Det er store ulikheter informantene seg imellom med tanke på hvor lenge de hevdet barn kan eller bør oppholde seg i barnehage. Schaffer (2000, s. 158) viser til en undersøkelse av Belsky og Rovine (1988), hvor de kom fram til at barn som begynte i barnehagen tidligere enn ved ett års alderen og som oppholdt seg der mer enn 20 timer per uke ville danne utrygg tilknytning til moren. Informantene fra alle tre profesjonene hevdet at både ettåringer og barn på ett og et halvt år kan oppholde seg et sted mellom 18 og opp til 45 timer per uke i barnehagen.

Drugli (2014) refererer til Friedman og Boyle (2008) som viser til en nyere og omfattende amerikansk studie (NICHD-studien), der det vist til at barnehageopphold i vanlige barnehager (i USA) ikke i seg selv påvirker kvaliteten på tilknytningen mellom foreldre og barn. Det ble likevel vist til at i de tilfeller der barn har en utrygg tilknytning til foreldrene, og de tilbringer lite tid sammen, kan dette bidra til å hindre utvikling av et positivt samspill mellom foreldrene og barn (Drugli 2014). En av psykologene som deltok i undersøkelsen argumenterte for at barn fra hjem preget av disharmoni kunne ha det bedre i barnehagen enn hjemme. Nå avhenger dette naturligvis av hvor ustabilt forholdene i hjemmet er, men undersøkelsen Drugli viser til ser ut til å anbefale også utrygge barn å tilbringe mer tid sammen med primæromsorgsgiver, for å styrke tilknytningen. Claussen mfl (2010) hevder en tett og positiv relasjon til en pedagog er det viktigste forebyggende tiltak for barn med en problematisk hjemmebakgrunn.

Personaltetthet og samspillskvalitet

Barnehagelærer

Videre i undersøkelsen ønsket jeg å finne ut hvorvidt informantene ser på personaltetthet som noe som vil være av betydning for samspillet mellom barnehageansatte og barna. ”Ja”, ”absolutt” og ”selvfølgelig” svarte barnehagelærerne på dette. Barnehagelærerne var enstemmig enige i at personaltettheten er av betydning for samspillskvaliteten. ”Flere øyne”, ”flere hender” ble det også sagt.

Psykologer og psykiatere

Fra profesjonene psykolog og psykiater var det fire som sa seg enige i at personaltettheten er av betydning. En av psykologene sa seg ikke umiddelbart enig i dette. Han hevdet det vil avhenge av hvordan personalet disponerer tiden. ”Flere voksne vil ikke nødvendigvis innebære bedre samspill”, hevdet han. En siste psykologspesialist framholdt at personaltettheten *kan* være av betydning, men hun ville likevel legge til at stabilitet er langt viktigere

Diskusjon

Alle barnehagelærerne hevdet at flere personale vil gi dem bedre samspillskvalitet med barna. De hevdet at for få personale virker inn på samspillskvaliteten da en direkte konsekvens av dette er at de ikke strekker til. Smith og Ulvund (1999, s. 146) hevder mye av den stimuleringen barn blir utsatt for, skjer i forbindelse med samspillsaktivitet. Utfra intervjuene later det til at flere av barnehagelærerne har stått i situasjoner hvor de opplever å ikke strekke til som følge av lav bemanning. Ikke alle psykologene sa seg umiddelbart enige i at personaltettheten er av utelukkende betydning. Stabilitet og disponering av tid ble oppgitt som viktige faktorer fra to av informantene. Killèn (2017) hevder at når barn kommer til barnehagen ser de barnehagepersonalet gjennom et filter av indre arbeidsmodeller. Dette betyr at barna utviklet en indre oppfatning av hva de kan forvente både fra sine tilknytningspersoner, men også fra andre viktige relasjoner som i dette tilfellet er barnehagelærere (Killèn s. 53, 2017). Barnets erfaringer med foreldrene vil være avgjørende for hvordan det forventer å bli møtt av barnehagepersonalet. Her vil det trygt tilknyttede barnet forvente å bli møtt med sensitivitet, det utrygge barnet vil ikke ha slike forventninger da det ikke er kjent med en sensitiv adferd fra foreldrene (Killèn 2017). Kan fler personale være avgjørende i den forstand at de i større grad møter barna på en sensitiv måte? Selv om

barna har utviklet forventninger om hvordan de skal bli møtt vil deres forventninger kunne endres etterhvert som barnet gjøre seg nye erfaringer.

Flere personale for de minste barna?

Barnehagelærere

På spørsmål om personaltettheten er av større betydning for de minste barna, var det fem barnehagelærerne som hevet at det var den. Barn under to år trenger fler voksne enn hva de eldre barna gjør. Dette ble begrunnet med følgende: ”for eksempel går jo én voksen bort til bleieskift” eller ”når noen slår seg.” ”De har behov for fangkos” –sa en av dem. ”Flere voksne, mer kvalitet” kunne en annen slå fast. En siste refererte til egen arbeidsplass hvor det alltid manglet en voksen dersom det måtte skiftes bleie, og talte således for at de minste barna hadde behov for flere voksne. En av barnehagelæreren hevdet at; ”de minste barna trenger ikke flere voksne, de trengte bare en annen type oppfølging.”

Psykologene og psykiatere

Psykologene og psykiateren sa seg langt på vei enige i at de yngste barna har behov for høyere personaltetthet enn hva de eldre har. Unntaket her var én psykologspesialist som hevdet at stabilitet i personalgruppen vil være av større betydning. Hun hevdet at ”antall hender” som hun sa det, ikke er det viktigste. Derimot hevdet hun det er av større betydning at barna får forholde seg til de samme personene over tid. En annen psykolog gjentok hva han hadde svart på forrige spørsmål; ”om det er flere eller få personal så er det fortsatt av større betydning hvordan tiden disponeres.” Fire informanter fra denne gruppen av psykologene og psykiatere vektla at små barn trenger -og er kjent med å forholde seg til voksenpersoner. Det ble sagt; ”det er særlig viktig med mange voksne opp mot barna er to år. Voksne som blir viktige trygghetspersoner”, ”det er jo voksne personer barn er vant til å forholde seg til”, ”de små har behov for større tetthet”, ”små barn har behov for en voksenperson i nærheten, selv om den kontakten som er det naturlige for et så lite barn vil utebli uansett.” Majoriteten av informanter fra begge profesjonene hevdet altså at de yngste barna har behov for høyere personaltetthet enn hva de eldre har.

Diskusjon

Det vises altså til bred enighet fra begge grupper av profesjoner om at de yngste barna har behov for høyere personaltetthet. Dog med ulike begrunnelser. Psykologene og psykiateren er

i det store bilde opptatt av at de minste barna trenger en voksenperson som de er og blir trygg på. Fra tidligere i livet har barn på ett og to år forholdt seg til voksne og det kan forstås slik at psykologene og psykiateren hevder barn har behov for at den tette voksenkontakten vedvarer, også etter barnehagestart. Barnehagelærerne viser til at det er mer praktiske gjøremål som følger med de minste barna, derfor er flere voksne å foretrekke. En av barnehagelærerne hevdet: ”desto flere voksne, jo mer kvalitet.” Selv om det utvises stor enighet blant mine informanter om at personaltetthet er av betydning og da særlig for de yngste barna, så viser to psykologer til andre faktorer som de hevder er av større betydning. Stabilitet i personalgruppen og disponering av tid. En kan således si at psykologspesialisten som ikke var like opptatt av antall personal, kan tolkes dit hen at hun i større grad støtter seg til viktigheten av at barnet omgås en det er tilknyttet. Det kan forstås slik at sistnevnte framholder at det å ivareta –hva Bowlby kaller de primære behovene, nemlig tilknytning, er viktigere enn høy personaltetthet.

En psykolog hevdet at selv om barnehagen opererer med tilstrekkelig antall ansatte, så vil den kontakten som er naturlig for et lite barn (med foreldrene) likevel utgå. Som Bowlby hevder vil de aller fleste barn ha knyttet et bånd til en eller annen morsfigur før det fyller ett år. Det er nærliggende å tro at dette båndet i de fleste tilfeller vil være til en voksenperson. Psykologene og psykiateren er gjennomgående opptatte av at de minste barna bør få tilstrekkelig med voksenkontakt i barnehagen. Drugli (2014) viser til en nederlandsk studie av 64 barnehager hvor de kom fram til at få barn per voksen gav klare positive utslag både på de voksenes væremåte overfor barna og på barnas trivsel i barnehagen.

Forholdstall

Barnehagelærerne

Hvilke forholdstall bør en operere med for de minste barna? Tre av barnehagelærerne hevdet at tre barn per voksen hadde vært tilfredsstillende. Det ble imidlertid vektlagt at da måtte det også være det hele dagen igjennom. Her ble det nevnt at enkelte barnehager hevdet å ha én voksen per tredje barn. Den ene av barnehagelærerne kunne fortelle at selv om barnehagene skiltet med forholdstall på én til tre var ikke dette medregnet tid til lunsj og møter. ”Dessuten er en jo ikke på jobb under hele åpningstiden.” Informanten fulgte opp med å si at ”i realiteten er det bare to timer i løpet av dagen hvor bemanningen er en til tre.” To av barnehagelærerne foreslo at to barn per voksen hadde vært ”passelig” eller ”bra.” Den éne av dem la imidlertid

til at ”det er vel ikke økonomisk forsvarlig.” En siste barnehagelærer gav uttrykk for at det var vanskelig å gi noe antall, men foreslo at det burde være det dobbelte av hva det er i dag. Jeg er imidlertid usikker på om det burde være det dobbelte av hva bemanningsnormen sier, eller det dobbelte av hva det er der hun jobber. I begge tilfeller kan det forstås slik at informanten mener det er for lav bemanning i dag.

Psykologer og psykiatere

Tre av de som representerte profesjonene psykolog og psykiater innrømmet at spørsmålet var utfordrende å svare på, da de ikke kunne sette seg inn i en barnehagehverdag. Jeg presenterte dem for den nye bemanningsnormen som tilsier at det skal være én voksen per tredje barn under tre år. Informantene svarte på bakgrunn av informasjon om bemanningsnormen at ”det høres fornuftig ut” eller ”Ja, det er sikkert et passende forhåndstall.” En kan således si at for disse tre informantene ble spørsmålet noe ledende. Psykiateren foreslo at étt barn per voksen hadde vært det beste, før hun la til at ”det er jo en utopisk tanke.” En annen hevdet at to barn per voksen antakelig var et passende forholdstall. En siste informant foreslo ”mer enn én voksen på tre barn.”

Diskusjon

Hva angår personaltetthet taler psykologene og psykiateren for en noe høyere bemanning enn hva barnehagelærere gjør. Det kan fortsatt tolkes i den retning at informanter fra alle tre profesjonene ønsker en tettere bemanning enn hva som er tilfellet i dag. Drugli (2014) refererer til en studie av 64 nederlandske barnehager, og viser til at i de barnehager der forholdstallet er én voksen per tredje barn, vises det til langt bedre samspill, enn i de barnehager der forholdstallet er en til fem. Hun viser så til at dette særlig gjelder for små barn (Drugli 2014). Mine informanter hadde altså et intervall som strakk seg fra et forholdstall på én voksen per barn, til tre-fire barn per voksen. Psykologene og psykiateren argumenterte for at det er voksenkontakt små barn er kjent med. Det ble poengtert at i forkant av barnehagestarten hadde barn flest tilbragt mer tid med voksne enn hva de hadde med andre barn. Barnehagelærerne var også enige i at personaltettheten skulle være høyere enn hva den er i dag, og flere av dem foreslo én voksen per tredje barn. Killèn (2017) understreker barnehagepersonalets betydning med det at deres positive engasjement i barnet vil være av betydning for utvikling av barnets hjerne.

Økonomiske faktorer

Representanter fra begge yrkesgruppene ser ut til å la seg lede noe av hva som vil være økonomisk forsvarlig med tanke på antall personal per barn. De som taler for hva jeg velger å kalle høy personaltetthet med et forholdstall på ett barn per voksen eller to barn per voksen hadde alle tilleggskommentarer. Eksempelvis at deres foreslåtte bemanning er ”utopisk”, ”urealistisk” eller ”ikke særlig økonomisk forsvarlig.” Dette handler kanskje om at det må være en slags økonomi i å drive barnehage. Det later i hvert fall til å være urealistisk eller utopisk å ikke ta hensyn til de økonomiske faktorene.

Tilvenningsperioden

Barnehagelærere

Femte spørsmål omhandlet tilvenningsperioden og spør således over hvor lang tid informantene hevder denne bør være. Her følger jeg opp med å undersøke hva informantene begrunner den foreslåtte tilvenningstiden med. Den ene barnehagelæreren, som har videreutdanning i småbarnspedagogikk hevdet at dette er individuelt, men; ”tilvenning kan ta uker.” Hun hevdet også at dette avhenger av jobben de som pedagoger gjør; ”det avhenger av barnet og av oss, hvor flinke vi er.” Tre av barnehagelæreren var relativt enstemmig i at tre dager med tilvenning er tilstrekkelig. En annen hevdet at det vanlige var tre dager, også der hun jobber. Hun la imidlertid til at dette ikke alltid er tilstrekkelig. Hennes forslag var at det fortsatt burde være tre dager, men at foreldrene kunne bruke sommeren til å bli kjent med uteplassen og barnehagens område. ”Det er foreldrene som må starte tilvenningen, og gjerne en måned før de begynner.” Hun la til at når barna først startet ”da må det skje på ordentlig vis.” Ordentlig vis betydde i denne sammenhengen at foreldrene ikke skulle være tilstede. ”Pedagogene må få bli kjent med barna uten at foreldrene er der, vi pedagoger må si ifra til foreldrene at de må dra.” En siste barnehagelærer hevdet at en dag med tilvenning kunne være tilstrekkelig. ”Barna kan ha det helt strålende etter bare en dag, men ofte får jo disse barna seg en smell da.” Denne barnehagelæreren argumenterte likevel for at tilvenningsperioden ikke burde vare lengre enn to-tre dager på grunn av hensyn som må tas til de barna som allerede gikk i barnehagen; ”det er veldig dumt for de større barna dersom foreldrene er her lengre”, ”veldig dumt med mange fremmede voksne som går omkring i barnehagen.”

Av de tre barnehagelærerne som hevdet at tre dager med tilvenning ofte var tilstrekkelig la den ene av dem til at ”barn er forskjellige, noen trenger ikke tre dager engang, andre uker.” En annen argumenterte med følgende; ”med mine barn var tre dager helt uproblematisk.” En

siste informant hevdet at ”som regel går det veldig bra etter tre dager.” Flere av informantene var inne på dette med at foreldrene burde ta barnet med på besøk til barnehagen i løpet av sommeren før barnehageåret startet. De foreslo at barnet og foreldrene kunne oppholde seg på uteområdet, og at dette ville gjøre prosessen mer skånsom for barna når de først startet i barnehagen.

Psykologene og psykiateren

Psykologene og psykiateren argumenterte for en lengre og mer individuell tilpasset tilvenningsperiode. Tre informanter fra denne gruppen av profesjoner foreslo at tilvenningsperioden burde være tilpasset hvert enkelt barn. Den ene av disse tre la til at hun var lite tilfreds med systemet slik det var nå og tiden arbeidsgiver setter av. ”Hva jeg synes er lite er tiden man får fra arbeidsgiver til dette, man har jo bare tre dager. Det er litt brått.” To av psykologene hevdet at en uke med tilvenning kunne være tilstrekkelig. Den ene av disse to hadde et tonfall som indikerte at svaret ikke var entydig, men noe hun derimot var usikker på. En siste psykolog hevdet at tilvenningsperioden burde vare i 14 dager, før hun la til at hun skulle ønske det var en overordnet aksept for dette. ”Den tredageren er knapp” –la hun til. Utover dette argumenterte psykologene og psykiateren langt på vei for individuelle løsninger som i stor grad skulle tilpasses barnet. ”Barn er forskjellige”, ”Er for fleksibilitet”, ”Noen har større behov enn andre, derfor bør det være rom for individuell tilpasning.” En av psykologene framholdt at ”det er stor variasjon på både barnets og foreldrenes måte å takle separasjon på.” En psykolog ønsket å tilpasse tilvenningen etter hvordan barnet forholdt seg til det å være borte fra foreldrene, hun hevdet at; ”det er viktig å se både på hvordan barnet håndterer separasjonen men også hvordan det oppfører seg når det kommer hjem. En må bruke tiden slik at barnet er trygt både hjemme og i barnehagen.”

Diskusjon

En mannlig psykolog som innrømmet å selv ikke ha vært igjennom denne fasen hevdet at dette var en prosess som måtte tilpasses barnet; ”det for barnet å skulle være uten foreldrene, tja... hmmm.. også er det jo dette at foreldrene skal frigjøre seg fra omsorgen noen timer på dagtid. Det blir jo ett slags mikrobrudd i tilknytningen når dette skjer. Viktig med noen dager sammen der man trygger barnet helt til man føler trygghet i barnehagen. Igjen, som en slags circle of security.” Vedkommende hevdet også at hva han kalte en sirkel med foreldrenes tilstedeværelse i barnehagen, ikke burde vare for lenge: ”Det viktige er at foreldrene føler

barnet har det bra, da har en selv det bra, ellers kan det bli en uheldig vekselvirkning. Men man må ikke holde på for lenge, en må komme seg ut av denne overgangsfasen” –hevdet informanten, før han landet på at en ukes tilvenning er ”høvelig innafor.” Psykologene og psykiateren vektla i større grad at en må bedømme situasjonen underveis, hvordan barnet, og også foreldrene håndterer separasjon. Som tidligere nevnt utviklet Bowlby en syntese hvor han antok at nærhet til primæromsorgsgiver er en evolusjonær tilpasning. Med dette hevdet han at dersom barnet eksempelvis skulle føle seg truet ville behovet for nærhet til omsorgspersonen bli aktivert. Det å hevde at et barn føler seg truet i barnehagen trenger ikke være helt riktig, likevel ser det ut til å vurderes ulikt fra mine informanter med tanke på over hvor lang tid barnet vil være på vakt i sitt nye miljø og slik sett aktivere behovet for nærhet til mor eller far.

”Tre dager, altfor lite”

Som presentert i kapittel to viser Bowlby til fire underliggende faktorer som inngår i ethvert tilknytningsforhold. Den ene av disse fire faktorene er at tilknytningspersonen oppleves for barnet å være en trygg havn som det kan utforske verden utfra. Hvor lenge hevder mine informanter at barnet skal kunne bevege seg fram og tilbake fra denne havnen, før det på egenhånd kan utforske? Barnehagelærerne taler her for en kortere tilvenningsperiode enn hva psykologene og psykiateren gjør. Dette tross de nye føringene om å vektlegge tilvenningsperioden i form av at det skal tilpasses rutiner og organiseres tid og rom slik at barnet til vies tid til å bli kjent med personalet (Rammeplan for barnehager 2017).

Broberg mfl (2014) hevder perioden som vies tilvenning er sentral for hvordan barnet opplever barnehagestarten. Da jeg intervjuet Smith, hevdet han at tilvenningsperioden bør vare 14 dager. Jeg presenterte han for at jeg var kjent med en praksis i enkelte barnehager hvor en tilvenningsperiode på tre dager var normen. ”Tre dager, altfor lite” var Smiths tilsvarende svar til det. Dette utsagnet støttes til dels av informantene mine som er psykologer og psykiatere. Foruten om en barnehagelærer som framholder at tilvenning kan ta uker, støttes ikke Smiths utsagn i særlig grad av barnehagelærerne.

Killén (2017) viser til en tysk undersøkelse hvor barnets stressnivå ble målt før, under og etter barnehagestart. Det at barna hadde forhøyet nivå av stresshormoner etter barnehagestart, hevder hun gir grunnlag for å påstå at det er nødvendig å arbeide systematisk og over tid med tilvenningsperioden. Psykologene og psykiateren foreslår at tilvenningsperioden skal være individuelt tilpasset eller forløpe seg over en uke, 14 dager, eller over lengre tid. Dette blir

begrunnet med at barn er forskjellige og at det derfor er det nødvendig at tilpassing og tilvenning gjøres individuelt. Det vektlegges fra sistnevnte yrkesgruppe at perioden med tilvenning bør være helt til en adskillelse føles trygt for barna. Over hvor lang tid det er, vil variere fra det ene barnet til det neste. En av psykologene argumenterte for at alle involverte parter måtte føle seg trygge idet barnet ble etterlatt i barnehagen. Han viste til at dette gjaldt både foreldrene og barnet. Som en trygghetssirkel. ”Foreldrene må føle at barnet er trygt, da er de selv trygge.” Dersom den ene av disse to var utrygge hevdet informanten at uheldige vekselvirkninger kunne oppstå, slik at begge ble utrygge. Altså selv om barnet har det bra i barnehagen, men foreldrene ikke føler seg trygge, så vil barnet likevel kunne ha en negativ opplevelse av barnehagen.

”Ofte går jo disse barna på en smell da”

Barnehagelærerne hevdet -med unntak av én informant, at barn skal ha, hva jeg våger å omtale som en kort tilvenningsperiode. Tilvenningsperioden kan forløpe seg over en dag, tre dager eller være individuelt tilpasset, som en av dem foreslo. Enigheten var bred i at tre dager med foreldrenes tilstedeværelse var å anbefale under en aktiv tilvenningsperiode, selv om det ble oppgitt at dette ikke alltid var tilstrekkelig med tid. Av alle argumenter som ble brukt for en tredagers tilvenningsperiode, finner jeg få eller ingen som støtter seg til tilknytningsteorien. Enkelte barnehagelærere foreslo at tilvenningsperioden kunne utvides over sommeren. Derimot var det ikke å foretrekke at foreldrene skulle delta i tilvenningen over tid etter barnehageårets start. Det ble argumentert med; ”som regel går det greit etter tre dager” og ”noen trenger til og med bare en dag.” Barnehagelæreren som hevdet at en dag med tilvenning kunne være tilstrekkelig, la imidlertid til; ”ofte får jo disse barna seg en smell da.” Nå ble det ikke presisert fra informanten hvordan en smell utarter seg hos et lite barn. Men dersom en kort tilvenningsperiode resulterer i at barna ofte får seg en smell, kan det da være gode grunner for å forlenge den? Tilbake til Bowlby som støttet seg til Anna Freuds studier gjort ved Hampstead Nurseries når han viste til at barn reagerer med et bestemt mønster ved adskillelse fra primæromsorgsgiver; protest, fortvilelse og midlertidig frakopling. Bowlby hevder at denne frakoplingen kan og gjerne forveksles med at barnet er tilpasset sitt nye miljø. Med dette vises det til at barnet vender tilbake til lek og normal aktivitet.

Tilvenning ”på ordentlig vis”

En av barnehagelærerne hevdet det var ønskelig å bli kjent med barna uten foreldrene tilstede.

Dette forklarte hun ved å si at når barna først startet i barnehagen; ”da må det skje på ordentlig vis, uten foreldrene tilstede.” I barnehagens rammeplan (2017) spesifiseres det at personalet i barnehagen skal gi en så tett oppfølging at både barn og foreldre føler tilhørighet til barnehagen. Vedkommende som fortalte at hun ikke ønsket at foreldrene skulle oppholde seg i barnehagen utover en tilvenningsperiode på tre dager, la til at det ikke var uvanlig at både hun selv og medarbeiderne måtte be foreldrene forlate barnehagen. Når det nå er slik at flere av informantene foreslår at foreldrene bør ta med seg barna for å tilbringe tid ved barnehagens uteområde i løpet av sommeren, kan det tolkes i den retning at de likevel er usikre på om tre dager med tilvenning er tilstrekkelig. Det som foreslås er at den aktive tilvenningen, med foreldrene tilstede, ikke skal vare lengre enn tre dager. Dersom en tenker seg at det er barnets behov en i størst mulig grad ønsker å ivareta, finnes det da gode grunner for at barnet skal bli kjent med et fremmed menneske uten en primær tilknytningsperson tilstede? Drugli (2014) hevder det er viktig at barnet under en tilvenningsperiode rekker å knytte seg til den eller de som skal opptre i foreldrenes sted, før foreldrene forlater barnet i barnehagen. En barnehagelærer argumenterte for at det ikke var ønskelig at foreldrene oppholdt seg i barnehagen for lenge under tilvenningsperioden, da det var slitsomt for de større barna med ukjente voksne vandrende omkring.

Barnehage, en fremmedsituasjon

Den ene psykologen hevdet at tilvenningsperioden burde vare så lenge som den tiden det tok å utvikle tilknytning til andre mennesker (herunder barnehageansatte). Hun hevdet at teorien kan si noe om hvor lang tid det tar å etablere trygg tilknytning. Hva teorien sa om dette var hun imidlertid ikke helt sikker på. Hun foreslo at dette burde være veiledende i forhold til tilvenningsperioden. Den samme psykologen hevdet det var av betydning å se hvordan barnet håndterer separasjon, og også det å komme hjem. Her kan man dra paralleller til fremmedsituasjonen, hvor det trygge barnet utforsker og bruker moren som trygg base. Det trygge barnet i fremmedsituasjonen er gjerne vennlig mot den fremmede og lar seg trøste, men det vil foretrekke trøst av tilknytningspersonen. Dersom dette barnet gis tid til å bli kjent med både situasjon (barnehagen) og den fremmede, kan det være nærliggende å tenke at en adskillelse fra mor eller far vil kunne oppleves mer skånsomt.

Ambivalens i forhold til egen livssituasjon?

Selv om det utvises bred enighet fra informantene mine i gruppen av psykologer og psykiatere

om at tilvenningsperioden bør ta tid. En uke, 14 dager, måneder eller være individuelt tilpasset, innrømmes det en ambivalens i forhold til at dette ikke er noe de nødvendigvis forholder seg til selv. Det ble sagt: ”Man har jo bare tre dager”, ”man får bare tre dager fra arbeidsgiver til dette” eller ”det burde vært en overordnet aksept for 14 dager.” Det ble ikke avklart fra min side om overordnet aksept i denne sammenhengen betyr at en burde få lønn disse 14 dagene, eller om de ansatte i barnehagen aksepterer at foreldrene er tilstede i 14 dager. Det vises til samfunnsøkonomi, overordnede aksepter og arbeidsgivers velvillighet – noe vi ikke skal gå nærmere inn på her.

Tilfredsstilles tilknytningsbehovet?

Barnehagelærere

Neste spørsmål har til hensikt å finne ut om det er slik at informantene tror barn får tilfredsstilt tilknytningsbehovet i barnehagen. To av barnehagelærerne hevdet bestemt at barna ikke får tilfredsstilt dette behovet og svarte; ”nei, det tror jeg ikke”, og ”nei, ikke når de er så små.” Sistnevnte ønsket å legge til at; ”de får jo tilfredsstilt andre behov i barnehagen, som de ikke får hjemme. Sosialisering for eksempel.” En barnehagelærer hevdet at det kunne vært slik at barn fikk tilfredsstilt tilknytningsbehovet. Men at det likevel ikke var slik i praksis; ”ikke slik det er nå. Mye vikarbruk er uheldig for de minste.” En annen barnehagelærer hevdet at barn kan få tilfredsstilt tilknytningsbehovet, men bare dersom de ansatte har kjennskap til tilknytningsteorien og er engasjerte i sitt arbeid. ”Dersom vi som jobber med barn har dette som en lidenskap og ikke en jobb, da kan vi oppfylle deres behov.” De resterende to informantene hevdet barna i deres representative barnehage fikk tilfredsstilt tilknytningsbehovet. De sa som følger; ”føler vi får det til, men kan bare snakke om vår barnehage.” ”Vi skjerner de minste slik at de bare skal forholde seg til en liten gruppe adgangen.” ”Ja, i hvert fall i vår barnehage” sa den andre, og fulgte opp med; ”personalet har lest seg opp til å se etter tegn på stress hos barna. Tolke signaler og kroppsspråk.” Informanten kunne også fortelle at; ”kurs har vi gått. Der har vi lært at også barn som er stille kan oppleve stor stress.”

Psykologene og psykiateren

Psykiateren hevdet at om barn fikk tilfredsstilt tilknytningsbehovet eller ikke er individuelt.

”Noen får det, andre ikke. Det vil avhenge av både barnet og personalet.”

Psykologspesialisten som tidligere hadde vært opptatt av dette med rutiner og stabilitet trodde

”generelt sett at de får tilfredsstilt tilknytningsbehovet.” Hun framholdt videre at ”systemet som er nå hadde ikke fungert dersom barna var så stresset som man kanskje skulle tro.” Hun hevdet alt fokus som har vært på barnehage den siste tiden gjorde at hun selv var mer nervøs for skolestart enn ettåringer i barnehage. En psykolog og en psykologspesialist hevdet at det var mulig de minste barna fikk tilfredsstilt sine tilknytningsbehov. Dette vil i så fall være under ulike forutsetninger. ”Dersom det er bra bemanning og trygge stabile voksne” –hevdet den ene og den andre; ”dersom det er trygge tilknytningspersoner som jobber i barnehagen. Vet ikke hvordan det er med vikarer og slikt... Men dersom det er en kontinuerlig stab...” De to sistnevnte var nølende og benyttet seg av en tenkepause før spørsmålet ble besvart. ”Ehhh, vet ikke” svarte en av dem, før han la til at han på generelt grunnlag ville anta det. En siste informant var usikker og noe avventende før hun konkluderte med følgende; ”Nei, jeg tror ikke barn flest får tilfredsstilt sine tilknytningsbehov.” Med iver og entusiasme la hun til ”merkelig nok har barnehagene gått bort ifra dette med primærkontakt og det er jo helt avgjørende for at barn skal få tilfredsstilt sine tilknytningsbehov.” Informanten fortsatte ved å si: ”det er jo bare praktiske grunner til dette. Barnet trenger jo en fast å forholde seg til –og ikke en hvem som helst heller, men den de har best kjemi med.”

Diskusjon

Tre barnehagelærere tror ikke barn får tilfredsstilt tilknytningsbehovet. Tre andre tror de får det i *deres* representative barnehage. Den éne av de siste tre framholdt at forutsetningen for at barn skal få tilfredsstilt tilknytningsbehovet er at det å være barnehagelærer må være en lidenskap, ikke bare en jobb. Enkelte av psykologene gir uttrykk for en ambivalens med tanke på om barn får tilfredsstilt tilknytningsbehovet i barnehagen. Drugli (2014) refererer til Ahnert mfl (2004) og Vermeer og IJzendoorn, (2006) som hevder at store internasjonale forskningsbidrag har avdekket at de yngste barna er i en utsatt posisjon når det gjelder å få tilfredsstilt sine tilknytningsbehov i barnehagen

Tilknytning eller sosialisering?

For å presentere et lite resonnement. Tre av barnehagelærerne har altså ikke tiltro til at barn får tilfredsstilt tilknytningsbehovet i barnehagen. Jeg gikk så tilbake for å undersøke hva disse tre hadde svart på de foregående spørsmålene. Hva jeg da ser er at disse informantene hevdet barn bør begynne i barnehage når de er 10 måneder eller ett og ett halvt år. Den ene av disse tre var skeptisk til alt sykefraværet som var i barnehagene og oppgav det som grunnen til at

barn burde *vente* med å begynne i barnehagen til det var ett og ett halvt år. De andre to argumenterte for at barn bør begynne i barnehage når de er ti måneder eller ett og ett halvt år. Dette ble begrunnet med at barn i den respektive alderen trenger å sosialiseres. Det kan tolkes i den retning at disse barnehagelærerne framholder at selv om barna ikke får tilfredsstilt tilknytningsbehovet, bør de likevel begynne i barnehage før de har rundet sitt andre leveår. De bør begynne i barnehage for å ta del i en lærings og sosialiseringsprosess. En kan således forstå det slik at disse barnehagelærerne argumenterer for at behovet for sosialisering og læring kanskje er vel så viktig som tid med primæromsorgsgivere. De tre sistnevnte barnehagelærerne argumenterte alle for en tredagers tilvenningsperiode. Smith og Ulvund (1999) hevder Bowlby har tro på at å bli kjent med tilknytningspersonen kan virke forebyggende ved adskillelse. Hvor lang tid det tar for et barn og bli kjent med og trygg på en voksenperson er antakelig individuelt.

Tre barnehagelærere hevdet at barn får tilfredsstilt tilknytningsbehovet i *deres* representative barnehage. De ønsket ikke å si noe om hva som måtte gjelde for andre barnehager. Drugli (2014) hevder omsorgskvaliteten og ivaretagelsen av de yngste barna i norske barnehager varierer mye. Det kan late til at enkelte av barnehagelærerne også er av samme oppfatning som Drugli. Dette kan være grunnen til at enkelte informanter ikke ønsket å uttale seg om barnehager på generelt grunnlag. Den ene av disse tre barnehagelærerne hevdet det var to kriterier som burde ligge til grunn dersom barna skulle få tilfredsstilt tilknytningsbehovet. Det ene er kjennskap til tilknytningsteorien, og det andre er at en ser på jobben som en lidenskap; ”da kan vi oppfylle deres behov.” Informanten forteller at en ikke alltid er like heldig med rekrutteringen til egen profesjon og framholdt at; ”ikke alle som jobber i barnehage bør gjøre det.”

Små grupper, til de yngstes fordel

En barnehagelærer forteller at hun håper de minste barna får tilfredsstilt sine tilknytningsbehov i barnehagen. Hun supplerer ved å si at hun ikke ønsker å uttale seg om barnehager generelt. ”Jeg føler at vi får det til i vår barnehage, å dekke tilknytningsbehovet.” Informanten forteller at i barnehagen hvor hun jobber er de opptatt av å skjerme de minste, slik at de forholder seg til en liten gruppe av gangen. Dette er i tråd med hva Smith og Skard anbefaler angående gruppestørrelse for de minste. Smith anbefaler at de minste barna ikke er en del av en gruppe som er større enn 8-10 barn. Små grupper vil i tillegg til å bidra til mer ro og kanskje stimulere til mer kontakt både med voksne og også barna seg imellom.

Primærkontakt

En psykologspesialist trodde ikke barn flest får tilfredsstilt sine tilknytningsbehov i barnehagen. Dette blant annet med tanke på at de fleste barnehager har gått bort ifra ordningen med primærkontakt. Dette så hun på som et avgjørende tiltak for at barn skulle få tilfredsstilt tilknytningsbehovet. Killén (2012) hevder det er nødvendig at alle barn får sin egen kompletterende tilknytningsperson idet de begynner i barnehagen. Dette hevder hun er spesielt viktig for de minste. Det første en ettåring har behov for når de begynner i barnehagen er minst én voksen som de kan knytte seg til (Killén 2012). Da jeg intervjuet Smith gjentok han flere ganger at det aller viktigste for barn under to år i barnehagen er at de får tid og mulighet til å danne trygg tilknytning til en voksenperson. Han hevdet også at dersom barna ikke fikk mulighet til å danne tilknytningen til en komplementerende tillittsperson, som i dette tilfeller måtte være en barnehageansatt, kan det resultere i at barn går gjennom en tilstand av engstelse hver eneste dag. Hvorfor enkelte barnehager har gått bort ifra ordningen med primærkontakt har jeg i denne omgang ikke undersøkt nærmere. Psykologspesialisten som var opptatt av dette, hevdet at det er av praktiske, og bare praktiske årsaker at flere barnehager har gått bort fra denne ordningen. En ordning som hun hevdet var bra for barna.

Psykologer tror i noe større grad barn får tilfredsstilt sine tilknytningsbehov

I undersøkelsen uttrykker psykologene og psykiateren noe større tiltro enn barnehagelærerne til at barn får tilfredsstilt tilknytningsbehovet i barnehagen. En psykolog hevder å anta at barn får tilfredsstilt tilknytningsbehovet. En annen framholder som sagt at hun har tro på det systemet som er nå og framholder at systemet ikke ville fungert dersom barnet var så stresset som enkelte hevder at dem er. Hun framholder at det de siste årene har vært et økende fokus på ettåringer i barnehage, og at hun derfor føler seg trygg på systemet som sådan. Informanter fra begge profesjonene var dog inne på sykefravær og hyppig utskifting av personal som potensielle risikofaktorer. Det oppgis av enkelte informanter å være slik at barn kunne fått, men likevel ikke fikk tilfredsstilt tilknytningsbehovet, da de for ofte må forholde seg til nye og ukjente mennesker.

Barnehageansatte som tilknytningspersoner?

barnehagelærerne

Avslutningsvis stiller jeg spørsmål om informantene tror barnehageansatte kan fungere som tilknytningspersoner. En av barnehagelærerne trodde ikke barnehageansatte kunne opptre som

tilknytningspersoner i foreldrenes fravær. Etter litt betenkningstid svarte hun ”eller kanskje, til en viss grad.” En annen barnehagelærer hevdet at dette handlet om erfaring og teori. ”Det er ikke alle som kan fungere som tilknytningspersoner, vi har ulik tankegang.” De fire øvrige barnehagelærerne hevdet at barnehageansatte generelt kan fungere som tilknytningspersoner. En av dem la imidlertid til ”så fremt apparatet rundt dem fungerer.”

Psykologene og psykiateren

Psykologene og psykiateren var samstemte i at barnehageansatte kan fungere som tilknytningspersoner. Det ble sagt ”de er personer som kan fungere som en god erstatning”, eller ”de er overgangspersoner.” To av informantene vektla forutsetningen om en stabil stab for at barnehageansatte skulle kunne fungere som tilknytningspersoner. En psykologspesialist hevdet at barnehageansatte kan fungere som overgangspersoner, før han la til at; ”det er de jo nødt til, de må jo det.”

Diskusjon

Claussen mfl (2010) hevder at barn har kapasitet til å knytte seg til flere enn én voksen uten at det går utover tilknytningen til foreldre. Dersom tilknytningen til foreldre er utrygg, kan en tilknytning til en voksen i barnehagen fungere som en kompensasjon. Som nevnt tidligere framholder Bowlby at barn kan danne flere tilknytningsforhold, og at andre mennesker som ikke er primære omsorgsgivere kan fungere som sekundære tilknytningspersoner. Riktig nok hevdet Bowlby jamfør monotropi-hypotesen at når barnets sensitive periode er over, vil barnet ha vanskeligere for å kunne knytte seg til andre enn sine primære omsorgsgivere. To av barnehagelærerne er ikke helt sikre på om barnehageansatte kan fungere som komplementære tilknytningspersoner. Den ene av disse to hevdet spørsmålet er umulig å svare ja eller nei på. Hun hevdet at det vil avhenge av personalet, før hun la til at: ”ikke alle som jobber i barnehage kan fungere som tilknytningspersoner.” Videre framholdt hun at; ”noen jobber med barn for at de må.” En siste barnehagelærer opplevdes noe ambivalent og usikker før hun svarte at hun trodde barnehageansatte kunne fungere som tilknytningspersoner; ”til en viss grad.” Samtlige av psykologene og psykiateren og fire av barnehagelærerne hevdet barnehageansatte kan fungere som tilknytningspersoner.

Svar på problemstillingen:

Er det forskjeller mellom profesjoner med hensyn til oppfatninger om, og eventuelt hvordan tilknytningsteorien bør influere på barnehagedrift?

Den empiriske analysen viser til at det i denne sammenheng er forskjeller hva angår ulike profesjoners oppfatninger av om og hvordan tilknytningsteorien bør influere ved barnehagedrift. Psykologer og psykiatere ser i noe større grad ut til å vektlegge betydningen av at tilknytningsteorien influerer. Det vises også til noe, men mindre forskjeller innad i de ulike profesjonene med tanke på hensyn til oppfatninger om tilknytningsteoriens betydning ved drift av barnehager.

Hva angår barnehagestart og hvor gamle barn bør være når denne skal finne sted, kan det ikke vises til de store forskjellene mellom de ulike profesjonene. Psykologene og psykiateren taler dog for at barn bør være noe eldre når de begynner i barnehage, enn hva barnehagelærerne gjør. De største ulikhetene ser man imidlertid der barnehagelærerne taler for at barn nærmest *bør* starte i barnehage, slik at de stimuleres og sosialiseres. Psykologene og psykiateren argumenterer i større grad for at barn *kan* starte i barnehage dersom (...). Det ser ut til at forskjellen mellom de ulike profesjonene er at der barnehagelærerne hevder barnehagene bringer med seg positive og til dels nødvendige erfaringer for barnet, argumenterer psykologene og psykiateren i større grad for at barn ikke nødvendigvis og sannsynligvis ikke tar skade, relasjonelt, av å begynne i barnehage. Herunder er det ett unntak der en psykologspesialist framholdt at barnet kan være interessert i å komme seg ”ut av huset for å forske”, som vedkommende sa det.

Min empiriske analyse viser også til at de ulike profesjonene har ulike krav og framviser ulike syn på hvordan tilknytningsteorien bør influere under en tilvenningsperiode ved starten av barnehageåret. Der psykologene og psykiateren argumenterer for at en bør bli kjent med en sekundær omsorgsperson med den primære omsorgspersonen tilstede, kan enkelte av barnehagelærerne tolkes i den retning at de hevder det bør være motsatt. De ønsker å bli kjent med barna, uten primæromsorgsgiver tilstede. Bare én av informantene gav direkte uttrykk for dette ved å si at det hendte seg at både hun selv og hennes medarbeiderne måtte be foreldrene forlate barnehagen. Det er likevel nærliggende å tro at de informantene som talte for mellom en og tre dagers tilvenning ikke vektlegger at barnet skal bli kjent med den eller de som skal opptre i foreldrenes fravær før foreldrene forlater barnehagen. I tråd med tilknytningsteorien

vektlegger altså psykologene og psykiateren det som betydningsfullt at barnet skal omgås en person det er tilknyttet, også under en tilvenningsperiode.

Hva angår synspunkter vedrørende antall timer barn under to år bør oppholde seg i barnehagen på en daglig basis, framkommer det store ulikheter fra mine informanter. Intervallet strekker seg fra de som hevdet barn kan eller bør oppholde seg tre-fire timer om dagen i barnehagen, til en informant som hevdet ni og en halv time kan være greit. Selv om psykologene og psykiateren ønsker noe kortere dager enn barnehagelærerne, kan ikke de største forskjellene tilskrives den ene eller andre profesjonen. Hva som framkom fra den empiriske undersøkelsen er ulikheter med tanke på hva den angitte oppholdstiden i barnehage begrunnes med. Psykologene og psykiateren stiller krav til hva som skal være av tid igjen til foreldrene. Det stilles spørsmål fra sistnevnte yrkesgruppe vedrørende hvor mange timer et barn kan være i barnehagen, uten at det går på bekostning av relasjonen til og kvalitetstid med foreldrene. Barnehagelærerne som argumenterte for kortere dager, hevdet dette er å foretrekke da barn blir slitne og trøtte av for lange dager.

Det framkommer også ulikheter profesjonene seg imellom med tanke på hvor mye voksenkontakt de hevdet et barn bør ha. Psykologene og psykiateren taler som sagt for en noe høyere personaltetthet enn barnehagelærerne og begrunner dette med at voksenkontakt er det vante, naturlige og trygge, og da særlig for de yngste barna.

Psykologene og psykiateren har noe større tiltro til det at barn får tilfredsstilt tilknytningsbehovet i barnehagen. Det må gjentas at ingen av barnehagelærerne hevdet at de på generelt grunnlag tror de minste barna i barnehagen får tilfredsstilt tilknytningsbehovet. Halvparten av disse antok imidlertid at de fikk det på deres respektive arbeidsplass. Hva angår barnehageansatte som tilknytningspersoner er det slik at av mine tolv informanter er to av dem usikre på om disse kan fungere som tilknytningspersoner. Disse er begge barnehagelærere. Det er derfor slik at gruppen av psykologer og psykiatere i noe større grad enn barnehagelærere har tro på at barnehageansatte kan fungere som komplementære tilknytningspersoner.

Konklusjon

Det er ulikheter profesjoner seg imellom med hensyn til oppfatninger om og hvordan tilknytningsteorien bør influere på barnehagedrift. Psykologene og psykiaterne kan tolkes i den retning at de i de noe større grad enn barnehagelærerne vektlegger tilknytningsteoriens betydning ved drift av barnehager.

Mulige forklaringer

De fleste av informantene hevdet å støtte seg til tilknytningsteorien. Enkelte av dem anser den som både riktig og viktig, andre bruker den i sitt daglige virke. Dette til tross, hevdet både erfarne psykologspesialister og barnehagelærere at barn som så vidt har rundet sitt første leveår, kan eller bør tilbringe fra tre-fire til syv-åtte timer, og til om med opp til ni og en halv time daglig på institusjon. Langt på vei de fleste informantene hevdet å støtte seg til Bowlby og tilknytningsteorien. Poenget er at det er en inkonsistens mellom det å hevde at tilknytningsteorien er korrekt og at yngre barn bør begynne i barnehage. Som beskrevet i kapittel 2 og jamfør intervju med Smith og Skard impliserer tilknytningsteorien at barnehagestart skal finne sted på et senere tidspunkt. Det kan tenkes å være et krysspress mellom teoretisk innsikt og ens private liv. Informantene har tro på en teori, men denne teorien strider noe imot både ens egne og samfunnets forventninger til en. Herunder tenker jeg at praktisering av teorien ikke er forenelig med ens egne behov for arbeid, inntekt, selvrealisering og forventninger til hva en skal ha og eie. Forventninger om bosted og øvrig forbruk.

Det kan også være slik at informantene støtter seg til samfunnets etablerte normer og handler i tråd med majoriteten. Flere av informantene trekker inn egne erfaringer hva angår barn i barnehage. Jeg tolket informantene dit hen at det er allmenn oppfatning (og det er det vel) av at barn begynner i barnehage når de er ett år. De som hevdet at barn kunne begynne i barnehage når de er ett og ett halvt eller to år formulerte seg slik at dette var noe som var litt utenom normalen. Disse informantene hevdet at barn burde eller kunne *vente* med å begynne i barnehage, -for så å begrunne hvorfor ett år var for tidlig for barnehagestart. Ved flere anledninger ble også økonomi og permisjonstid nevnt. ”Det er jo slik samfunnet er lagt opp”, sa den ene psykologen, ”Barn begynner når de er ett år”, ”permisjonstiden er jo ett år.” Igjen vil jeg referere til Smith som hevder at det er få norske studier av de minste barna i barnehage. Han hevdet dette skyldes at vi liker å tro og tenke at alt er så bra. Kan det være slik, at også profesjoner med innsikt i barns tilknytning og kognitive utvikling følger flertallet i stedet for å

stille kritiske spørsmål?

Hvordan forklarer en forskjellene mellom de ulike profesjonene?

Noe av forskjellene profesjonene seg imellom kan muligens tilskrives at disse har forholdt seg til ulikt pensum under utdanningen. En ytterlig forklaring kan kanskje være at en er påvirket av ulike etablerte normer en forholder seg til i yrkessammenheng? Kan de erfaringene en har gjort seg gjennom sitt daglige virke være en medvirkende årsak til de ulike synene som framkommer? Kanskje har barnehagelærerne gode grunner for å hevde at ettåringer er klare for sosialisering og nye utfordringer? De er jo med barna hver dag, og følger utviklingen til barnet. På den andre siden er det slik at disse informantene lever av å jobbe i barnehage. Utfordrer tilknytningsteorien deres profesjon? For å bruke den éne barnehagelæreren som eksempel, så har vedkommende videreutdanning som særskilt kvalifiserer henne til å jobbe med de yngste barna. Hun har videreutdanning i småbarnspedagogikk som retter seg mot barn opptil tre år. Og hva med psykologene og psykiateren? De jobber med og lever av mennesker som er syke. Kanskje ligger det noe til deres profesjon å utvise bekymringstenkning. De presenterer også potensielle utfordringer ved ettåringer i barnehage, som eksempelvis å tematisere tiden og hva som er igjen av den for at barna skal kunne være sammen med foreldrene. Jeg tolker sistnevnte profesjoner dit hen at de i større grad enn barnehagelærerne gir uttrykk for en ambivalens med tanke på yngre barns tilstedeværelse i barnehage.

Hva om informantene ikke hadde egne barn?

Jeg hadde i undersøkelsen ingen intensjoner om å tilegne meg kunnskap om informantenes private anliggende. Likevel dro flere av dem inn egne barn som eksempler. Den ene psykologspesialisten svarte til og med at hun hadde problemer med å skille mellom sitt private og profesjonelle ståsted. Det er nærliggende å tro at det å hevde fra et profesjonelt ståsted at barn bør vente med å begynne i barnehagen til de er to eller tre år, samtidig som en selv er på jobb og ens eget barn på ett år er i barnehage, er utfordrende. En psykologspesialist ønsket ikke å si noe fra et profesjonelt ståsted vedrørende når barn burde begynne i barnehagen. Hun hevdet derfor at barnehagestart må finne sted når det er praktisk nødvendig. Hadde denne informanten svart annerledes dersom jeg hadde spurt; kan du som psykologspesialist gi en generell anbefaling i når barn bør skilles fra foreldrene og begynne i barnehage? Jeg kunne så spurt om vedkommende kunne se bort ifra økonomiske faktorer, og

foreldrenes ønske om å være yrkesaktive. Hadde svaret da blitt annerledes? Kanskje. Kanskje ikke.

Tilknytningsteorien som utfordrer til den yrkesaktive kvinnen

Fra et feministisk perspektiv er det kanskje gode grunner for å foreslå at barn skal begynne i barnehagen når dagens endte permisjonstid er over. Det at kvinnen ikke skal være hjemmeværende over år –bidrar til å kunne gi henne tilnærmet like muligheter og rettigheter som menn i arbeidslivet. Bowlby taler i sin rapport, *Maternal care and mental health* (1952) for at samvær med mor er noe som vil være avgjørende for et barns psykiske helse. Man vet jo at Bowlby med årene også inkluderte far som en tilknytningsperson av betydning. Kan en da tenke seg at dersom barn hadde begynt i barnehagen på et senere tidspunkt, hadde fortsatt menn og kvinner stått likt i arbeidslivet da det ikke hadde vært noen selvfølge at det var mor som skulle være hjemme og derfor sette karrieren sin på vent? I teorien kunne en tenkt seg det. All den tid det har blitt protestert blant annet mot fedrekvoten, er det likevel ikke nærliggende å tro at en skulle se en lik fordeling av hjemmeværende menn og kvinner. Derfor kan en forsiktig påstå at tilknytningsteorien kan være en utfordrer for den yrkesaktive kvinnen. Feministen Skard som jeg tidligere har referert til hevdet at kvinners yrkesdeltakelse i denne sammenheng ikke trengte være problematisk. Hun framholdt at det viktigste var at mors samvær med barn må bestemmes av mor og dette utfra barnets behov.

Teoriutvikling - tingen for seg og tingen for meg

Jeg har i denne undersøkelsen intervjuet tre ulike profesjoner som ser på og beskriver barnet på ulike måter. Som beskrevet i metodekapittelet beskriver fenomenologene et skille mellom tingen for seg og tingen for meg. Ulike mennesker kan oppfatte samme ting ulikt. Samme fenomen (barn i barnehage) kan forstås ulikt og utfra ens subjektive erfaringer.

Fenomenologi handler om hvordan ulike personer oppfatter samme ting forskjellig. I denne sammenhengen er barnet denne tingen. Den subjektive virkelighet kan erverves gjennom kunnskap, erfaringer og holdninger. Med bakgrunn i nettopp informantenes kunnskap, erfaringer og holdninger, framkommer det av mine data to ulike syn på barnet. De forskjellige synene kan knyttes til de ulike profesjonene som var deltagende i undersøkelsen. Stern (1980) hevder grounded theory kommer til sin rett i de tilfeller der forskeren beveger seg i farvann som enda ikke er kartlagt eller der en ønsker nye perspektiver på en allerede kjent situasjon. Grunnlaget for min teoriutvikling er informantenes perspektiver rundt tilknytningsteoriens betydning av barnehagedrift og da særlig med tanke på de yngste barna. Herunder presenterer

jeg to ulike syn på barn som framkommer av en teoretisk generalisering basert på en fenomenologisk tilnærming:

Barnehagelærerne presenterer barnet som robust og selvstendig. Barnet er det lærende vesen som er i behov av sosialisering og utfordringer. Barnehagelærerne framholder at barnehageopphold er positivt, også for de yngste barna. De hevder barna nyttiggjør seg barnehageopphold i form av læring og sosialisering. Barnet er klar for de utfordringene barnehagen fører med seg og de behersker denne omstillingen uten foreldrene tilstede. Barnehagelærerne hevder at barn helt ned i ettårsalderen bør gå i barnehage.

Psykologene og psykiateren presenterer barnet som sårbart og skjørt. Det skal tilpasses og tilrettelegges og viktigst av alt skal det være rikelig med tid til foreldrene. Det framkommer i denne gruppen av profesjoner en ambivalens i forhold til at de yngste barna skal tilbringe dagen i barnehage. Psykologene og psykiateren ser på barnehage som et nødvendig substitutt da foreldrene har arbeid og andre gjøremål. Like fult hevdes det at barnehage som sådan ikke nødvendigvis og sannsynligvis ikke fører med seg noen negative erfaringer for barnet dersom forholdene legges til rette. Det oppgis at dersom barnet er trygt tilknyttet foreldrene og det vies tilstrekkelig med tid til foreldre-barn samvær, så vil antakeligvis ikke tidlig barnehagestart forstyrre denne relasjonen.

Kapittel 5. En liten etter etterundersøkelse

Under prosessen med denne avhandlingen har Kristelig Folkeparti fått gjennomslag på Stortinget for en bemanningsnorm på en voksen per tredje barn under tre år. Denne ordningen tredde i kraft høsten 2018. Stortinget har også vedtatt endringer i kontantstøtteordningen fra august 2018. Endringene innebærer at kontantstøtten kan graderes etter barnets oppholdstid i barnehagen. Dette er konkrete tiltak som i større grad gir foreldrene økt valgfrihet. Tiltak man skulle tro åpnet opp for at barn kan ha kortere dager i barnehagen. For hvor mange timer bør barn under to år egentlig oppholde seg i barnehagen på en ukentlig basis? De tre profesjonene jeg intervjuet er delte i sine betraktninger rundt dette. Det strakk seg fra den ene som hevdet tre-fire timer om dagen var å anbefale, til en annen som hevdet at ni og en halv time om dagen kunne være helt greit. Intervallet strekker seg altså fra under 20 timer i uken til rundt 45 timer.

Det blir likevel nevnt faktorer av betydning for å korte ned dagene til de minste barna, herunder kan nevnes; ”det er slitsomt”, ”mange inntrykk” og ”et lite barn ikke bør ha like lang dag som oss voksne”, eller at det bør være tid igjen etter barnehagen for barn og foreldre å være sammen. En full barnehageuke er i dag omlag 45 timer. Med tanke på at det er åpnet opp for gradert kontantstøtte var det for meg interessant å undersøke hvorvidt barnehagene er på tilbudssiden når det gjelder å få tilpasset kortere dager til de minste barna? For å finne ut av dette ringte jeg rundt til fire ulike barnehager. Jeg spurte så på generell basis om det var mulig å få kanskje 60-70% barnehageplass? Dette var ikke enkelt. Alle barnehagene framholdt at de ønsket fullsatte plasser, slik at dersom jeg eksempelvis søkte 70% barnehageplass, vil en forutsetning for at jeg skulle få dette være at en annen søkte 30%. 50% derimot, kunne kanskje gå greit. ”Det er litt mer vanlig”, ble det sagt. Også her ble de samme forutsetningene lagt til grunn, nemlig at en annen familie også søkte 50% med oppstart samtidig. Det ble lagt til grunn at dagene ikke kunne fordeles slik at en benyttet seg eksempelvis av halve dager. Kanskje ble det annenhver uke, kanskje annenhver dag. Altså ikke tilpasset barna, men barnehagens bemanning.

Litteraturliste

- Abrahamsen, G. (2015) *Tilknytningsbaserte barnehager*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ainsworth, M.D.S., Blehar, M.C., Waters, E & Wall, S. (1978) *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. New York: Rutledge Taylor & Francis Group.
- Ainsworth, M.D.S. (1989) Attachment Beyonded Infancy. *American Psychologist*. 44 (4) 709-716.
- Bang, K. J. Enebakk, V. Fjørtoft, K. Holand, I. Hvinden, B. Johnsen, R. Kolstad, I. Monsen, T. Nevøy, A. Sandmo, E. Skilbrei, M. L. Staksrud, E. Tande, K. M. Ulleberg, P. & Øyum, L. (2016) *forskningsetiske retningslinje for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. Oslo: Oktan.
- Bowlby, J. (1952) *Maternal care and mental health*. Genève: World Health Organization.
- Bowlby, J. (1969) *Attachment and Loss, Bind. 1: Attachment*. New York: Basic Books & Hogart Press.
- Bowlby, J. (1973) *Attachment and Loss, Bind. 2: Separation, anxiety and anger*. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1980) *Attachment and Loss. Bind. 3: Loss, sadness and depression*. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1988) *A secure base*. New York: Basic Books.
- Broberg, M., Hagstrøm, B. & Broberg, A. (2014): *Tilknytning i barnehagen*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Claussen, C. J., Sagbakken, A., Gamst, K. T. & Langballe, Å. (2010) *Det er noe med den ungen: fra bekymring til handling*. Oslo: Sebu forlag.
- Cooper, G. Hoffman, K. Powell, B. & Marvin, B (2015) *Trygghetssirkelen –en tilknytningsbasert intervensjon*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Dalen, M. (2011) *Intervju som forskningsmetode*. 2. utg. Oslo: Universitetsforlaget.
- Dalland, O. (2007) *Metode og oppgaveskriving*. 4. utg. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Darwin, C (1890) *Arternes oprindelse gjennom naturligt udvalg*. Fagerstrand: Bibliotek for de tusen hjem.
- Drugli, M. B. (2014) *Liten i barnehagen Forskning teori og praksis*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Freud, S. (1929) *Forelesinger til innføring i psykoanalyse*. Gyldendal Norsk Forlag.
- Gadamer, H. G. (1960) *Sannhet og metode*. Oslo: Pax Forlag.
- Gadamer, H. G. (1975) *Truth and methode*. London. New York: Continuum.
- Gadamer, H. G. (2003) *Forståelsens filosofi. Utvalgte hermeneutiske skrifter*. Oslo: Cappelen

Damm.

Grønmo, S. (2004) *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Bergen: Fagbokforlaget.

Halvorsen, T. (2018) Glimt fra tilknytningsteoriens historie. *Norges Barnevern*, 95(1) 50-69.

Harlow, H. F. (1958). The nature of love. *American Psychologist*, 13(12), 673-685.

Harlow, H and Robert R. (1959). Affectional Response in the Infant Monkey. *Science*, 59 (130) 421-422.

Harlow, H. (1959): Love in infant monkeys. *Scientific American*. 200(6), 68-74.

Hegel, G.W.F. (2009) *Åndens fenomenologi*. Oslo: Pax forlag.

Holmes, J. (2014) *John Bowlby and Attachment Theory*. 2. utg. New York: Taylor & Francis

Ingarden, R. (1967) *Innføring i Edmund Husserls fenomenologi*. Oslo: Tanum forlag.

Johanennessen, A. (2009) *Introduksjon til SPSS*. 4. utg. Oslo: Abstrakt forlag.

Kagan, J. (2006) *An argument for Mind*. New Haven and London: Yale University press.

Killen, K (2012) *Forebyggende Arbeid i barnehagen samspill og tilknytning*. 1.utg. Oslo: Kommuneforlaget.

Killen, K. (2017) *Forebyggende Arbeid i barnehagen samspill og tilknytning*. 2. utg. Oslo: Kommuneforlaget.

Krogh, T. (2014) *Hermeneutikk om å forstå og fortolke*. 2. utg. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009) *Det kvalitative forskningsintervju*. 2. utg. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015) *Det kvalitative forskningsintervju*. 3. utg. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Levin, i. (2011) *hva er sosialt arbeid*. 3. utg. Oslo: Universitetsforlaget.

Lien, M. (25.03.2009) *De minste barna i barnehagen*. Norsk helseinformatikk

<https://nhi.no/familie/barn/barnehage-for-de-aller-minste/>

Lorenz (1973) *Der Kumpan in der Umwelt des Vogels. Der Artgenosse als auslösendes Moment sozialer Verhaltensweise*. dtv Wissenschaftliche Reihe. Munchen.

Lund, T. (2002) *Innføring i forskningsmetodologi*. Oslo: Unipub forlag.

Midgley, N. (2013) *Reading Anna Freud*. New York: Routledge Taylor & Francis Group.

Robertson, J. (1953) *A-two-year-old-goes-to hospital*. Reprintet from the 1953 film guide.

http://www.concordmedia.org.uk/documents/Teaching%20notes/A_Two_Year_Old_goes_to_Hospital_Guide.pdf

Ryen, A. (2002) *Det kvalitative intervjuet: fra vitenskapsteori til feltarbeid*. Bergen: Fagbokforlaget.

Schaffer, H. R. (2000) *På barns vegne. Psykologiske spørsmål og svar om barns oppvekst*.

Oslo: Gyldendal akademisk.

Schaffer, H. R. (2003) *Introducing child psychology*. Oxford: Blackwell Publishing.

Schwartz, R & Hart, S. (2015) *Barnet og dets relasjonelle miljø*. Oslo: Gyldendal akademisk.

Skjeggstad, R. S *Nå lønner det seg å få barn i november*. NRK. 27.12.2016.

Skog, J. O. (2004) *Å forklare sosiale fenomener*. 2. utg. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Skårderud, F. Haugsgjerd, S & Stanicke, E. (2010) *Psykiatriboken. Sinn-kropp-samfunn*.

Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Smith, L & Ulvund S. E. (1999) *Spedbarnsalderen*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Smith, L. (2002) *Tilknytning og barns utvikling*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Statistisk sentralbyrå. *Barnehager*. 04.04.2018

<https://www.ssb.no/barnehager/>

Statistisk sentralbyrå (02.2018) *Barnehagedekningen fortsetter å øke*

<https://www.ssb.no/utdanning/statistikker/barnehager/aar-endelige/2017-03-21>.

Stern, P. N. (1980) Grounded theory methodology. *Journal of nursing scholarship*. 12(1), 20-23.

Tetzchner, S. von (2001) *Utviklingspsykologi*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Tetzchner, S. von (2012) *Utviklingspsykologi*. 2. utg. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Thagaard, T. (2003) *Systematikk og innlevelse: en innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.

Tjora, T. (2017) *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. 3. utg. Oslo: Gyldendal Akademiske.

Utdanningsdirektoratet. (2017) *Rammeplan for barnehagen 2017*

<https://www.udir.no/globalassets/filer/barnehage/rammeplan/rammeplan-for-barnehagen-bokmal2017.pdf>

Ulvund, S. E. (2011) *Forstå barnet ditt*. Oslo: Cappelen Damm.

Wanounou, D. Vil ha mor lenger hjemme med småbarn. *Vårt land*. 22.03.2017.

Vedlegg 1. Forespørsel om å delta på undersøkelse

Hei

Jeg er mastergradsstudent ved Fakultetet for samfunnsvitenskap ved nord universitetet hvor jeg studerer sosialt arbeid. Som avslutning på studiet skriver jeg nå oppgave om de minste barna i barnehagen. I den forbindelse undersøker jeg om det forskjeller mellom profesjoner med hensyn til oppfatninger om, og eventuelt hvordan, tilknytningsteorien bør influere på barnehagedrift.

I den anledning lurere jeg på en eller flere barnehagelærere fra deres barnehage kan tenke seg å svare på denne undersøkelsen.

Intervjuet tar om lag 15 minutter å gjennomføre og informantens identitet vil bli anonymisert.

Det er frivillig å delta og du vil når som helst underveis i intervjuet kunne trekke deg, og i så tilfelle vil all data du bidratt med bli slettet.

Intervjuet vil bli tatt opp på båndopptaker.

På forhånd takk for hjelpen

Jannicke Lagesen

lagesenjannicke@gmail.com

91829713

Vedlegg 2. Intervju/undersøkelse

Intervju/undersøkelse

Er det forskjeller mellom profesjoner med hensyn til oppfatninger om, og eventuelt hvordan, tilknytningsteorien bør influere på barnehagedrift?

Innledning

Tilknytningsteori er en teori som vektlegger kontinuitet i kontakt mellom foreldre og små barn, og således taler for noe begrensning i bruk av barnehage. Jerome Kagan er en forsker som avviser deler av tilknytningsteorien, og som mener at små barn ikke tar skade av å gå i barnehage. Jeg ønsker å undersøke om, og eventuelt hvordan, fagfolk mener tilknytningsteorien bør influere på barnehagedrift.

1. Kjenner du til tilknytningsteorien?

1,1. Dersom ja, anser du den som en riktig eller feilaktig beskrivelse av barns utvikling

2. Når bør barn begynne i barnehage?

2,1. Hva er begrunnelsen for at du mener dette vil være en passende alder for oppstart i barnehage?

2,2 . Hva tenker du om at en relativ stor andel norske barn starter sitt opphold i en eller annen form for dagsomsorg når de er mellom 12-18 måneder. Dette med tanke på at det er nokså godt dokumentert at det er nettopp i denne alderen at separasjonsangst kommer sterkest til uttrykk.

3. Hvor mange timer er det fornuftig at de minste barna, de under to år, oppholder seg i barnehage?

4. Er personaltettheten av betydning for samspillskvaliteten mellom barn og voksne i barnehagen?

4,1. Tenker du at voksentettheten vil være av større betydning for de minste barna enn de større?

4,2. Hvilke forholdstall bør en operere med for de minste barna?

5. Over hvor lang tid bør tilvenningsperioden være?

5.1. Hva begrunner du det med?

6. Tror du de minste barna får tilfredsstilt sine tilknytningsbehov i barnehagen?

7. Kan barnehageansatte fungere som tilknytningspersoner?